

*Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta*

Katedra českého jazyka a literatury

**JIŘÍ WOLKER,
OSOBNOST A DÍLO**

(JIŘÍ WOLKER, HIS WORK AND PERSONALITY)

Vedoucí diplomové
práce:

doc. PaedDr. Jaroslava Hrabáková, CSc.

Autorka:

Kamila Rufertová
Jasmínová 5, Praha 10, 106 00

obor studia:

český jazyk a literatura – anglický jazyk

typ studia:

a literatura
prezenční magisterské

Rok dokončení:

2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Praha, 15.6.2010

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat paní doc. Hrabákové za její trpělivé vedení po celou dobu práce, stejně jako za inspirativní připomínky týkající se české literatury.

Poděkování patří i mé rodině, která mě během studia podporovala.

Obsah

1.	ÚVOD	1
2.	BÁSNÍK SVÉ DOBY	5
3.	ZÁKLADNÍ BIOGRAFIE	8
4.	WOLKERŮV KULT	12
5.	JAK BYLO VYDÁVÁNO JEHO DÍLO	16
6.	WOLKEROVO DÍLO BÁSNICKÉ	18
6.1.	PRVOTINY	18
6.2.	PRAŽSKÉ OBDOBÍ	23
6.3.	PŘED HOSTEM DO DOMU	24
6.4.	HOST DO DOMU	24
6.4.1.	Shrnutí	28
6.5.	SVATÝ KOPEČEK	29
6.5.1.	KRITICKÝ OHLAS HOSTA DO DOMU	31
6.6.	OBDOBÍ MEZI HOSTEM DO DOMU A TĚŽKOU HODINOU	35
6.6.1.	Na jaře 1921	35
6.6.2.	Prázdniny roku 1921	37
6.6.3.	Na podzim	37
6.6.4.	Jaro 1922	37
6.6.5.	Léto 1922	39
6.6.6.	V říjnu 1922	39
6.7.	BALADY	39
6.8.	TĚŽKÁ HODINA	42
6.8.1.	SYMBOLY VE WOLKEROVĚ POEZII	43
6.8.2.	Symbol srdce	43
6.8.3.	Specifika lyrického subjektu v baladách	44
6.8.4.	Básně Těžké hodiny	44
6.8.5.	Shrnutí Těžké hodiny	51
6.8.6.	Přijetí Těžké hodiny	52

6.9.	SHRNUTÍ WOLKEROVY LYRICKÉ TVORBY	54
7.	PRÓZA	55
7.1.	POVÍDKY, DRAMATA	55
7.2.	POHÁDKOVÁ TVORBA.....	58
7.2.1.	Pohádky	60
7.3.	ZÁVĚREM K PROZAICKÉ TVORBĚ.....	61
8.	OBDOBÍ NEMOCI	62
9.	BÁSNĚ Z POZŮSTALOSTI	66
9.1.	BÁSNĚ NEZAŘAZENÉ DO TĚŽKÉ HODINY	66
9.2.	BÁSNĚ Z OBDOBÍ NEMOCI.....	67
9.3.	DODATEK	69
10.	JIŘÍ WOLKER DNES.....	70
11.	ZÁVĚR	73
12.	POUŽITÁ LITERATURA	74
13.	KLÍČOVÁ SLOVA	77

1. ÚVOD

S Jiřím Wolkerem jsem se poprvé setkala na základní škole, kdy jsme měli za úkol přečíst si jeho báseň *Poštovní schránka*, a na základě této básně napsat popis nějaké věci. Druhé setkání s ním přišlo o pár let později, když jsem doma objevila malou knížečku básní s názvem *Host do domu*. Tenkrát jsem si ji přečetla, protože se mi líbil titul sbírky, ale její obsah mi příliš neříkal.

Naše třetí setkání proběhlo již na vysoké škole, kdy jsem si za téma své seminární práce vybrala *Ústřední motivy balad Jiřího Wolкера*. Během přípravy jsem přečetla nejen jeho balady, ale i obě sbírky a nakonec i jeho táborové deníky a několik děl reflektující jeho život. Do té doby jsem kromě básní Jaroslava Seiferta poezii nijak nevyhledávala, ale po přečtení Wolkerových básní a korespondence jsem zatoužila poznat člověka, který ty řádky psal a jehož vnímání je mi tak blízké.

A tehdy mě napadlo zvolit si osobnost a dílo Jiřího Wolкера jako téma své diplomové práce, v níž bych se podívala na jeho život a dílo soudobýma očima. Tuto práci máte nyní před sebou. Budeme se v ní zároveň snažit odpovědět si na otázku, jak Jiřího Wolкера jako básníka a člověka vnímali čtenáři za jeho života, po jeho smrti, a co tento básník představuje pro dnešního čtenáře.

"Wolker je básník, snu a touhy, romantič mnohem víc, než se zdá ...".

(F. X. Šalda)

Jiří Wolker je jedním z nejreflektovanějších a také nejspornějších básníků 20. století. Generace básníků a spisovatelů narozených na prahu 20. století bývá označována jako *generace Wolkerova*, což dokazuje, jaké specifické postavení Wolker v české literatuře zaujímá.

Wolker bývá označován jako symbol počátku proletářské poezie. Poté, co si ho po únoru 1948 a v 50. letech „přivlastnil“ komunistický režim a vytvořil z něj spolu s J. Fučíkem a S.K. Neumannem svou ikonu¹, se v souvislosti s ním zmiňuje převážně tento aspekt. V povědomí mnoha lidí je Wolker navždy zapsán jako komunistický básník, o němž mají velmi zkreslené představy. Jeho básně byly vykládány v duchu totalismu a tyto jednostranné výklady pošlapaly Wolkerovu jedinečnost a originalitu. Výsledkem je zúžená představa o básníkovi, jinak nesporně velmi nadaném.

My se zde pokusíme ukázat, že vidět Wolkeru pouze jako proletářského básníka je značně nespravedlivé. Ochuzovali bychom se tím o kouzlo, které jeho poezie nesporně měla a má. Pokusíme se proto na tohoto autora nahlížet ze současného pohledu.

Od smrti Jiřího Wolkeru uplynulo letos 86 let. Během této doby se objevilo mnoho různých pohledů na jeho dílo, mnoho konfrontací. Wolker byl mnohokrát citován, pro mnohé své kolegy - básníky se stal vzorem a inspirací. Žádné dějiny literatury ho neopomíjejí, jeho život a dílo jsou dodnes v literatuře reflektovány. Nikdy neupadl v zapomnění, naopak často si k němu nacházejí cestu i dnešní mladí čtenáři. V čem tkví jeho přitažlivost i po takové době? Také na tuto otázku se budeme snažit ve své práci odpovědět.

Podíváme-li se na četnost vydání monografií a wolkerovských studií, vidíme, že zájem čtenářů byl velký. Jeho smrt vrhla na básníkův život stín tajemství a tragična, což čtenáře ještě více přitahovalo. Do roku 1930 vyšla monografie Vítězslava Nezvala, *Wolker* (Praha, 1925) a kniha Viktora Nováka *Ženy a lásky poesie Wolkerovy* (Praha, 1927). Třicátá léta jsou, co se týče literatury věnované básníkovi, velmi bohatá. Jan Kündel vydal genealogickou studii *Rod Jiřího Wolker* (1934), Zdeněk Kalista monografii *Kamarád Wolker*

¹ Jak moc byl Wolker zprofanován naznačuje např. úryvek z knihy *Tankový prapor* Josefa Škvoreckého, kde popisuje honbu za Fučíkovým odznakem (do poznámky pod čarou: „Fučíkův odznak neboli fučíkovská akce, čtenářská kampaň zaměřená na výchovu nové, socialistické mládeže. Dle ideologických směrnic ČSM měly být zakládány Fučíkovy kluby a čtenářské kroužky, v nichž se měla mládež četbou vybrané literatury ideově zocelit, získat ten správný světonázor a upevnit svůj kladný vztah k socialismu. Aby zájemce získal Fučíkův odznak, musel se stát členem čtenářského kroužku při místní organizaci ČSM, přečíst jedenáct vybraných knih a zhlédnout pět filmů. Pokud úspěšně složil závěrečnou zkoušku, získal Průkaz nositele Fučíkova odznaku, samozřejmě samotný odznak a navíc se směl honosit čestným titulem „fučíkovec“. (<http://www.ustrcr.cz/cs/fucikuv-odznak>.) Doc. PaedDr. Jaroslava Hrabáková, Csc. vzpomíná, že Wolker ve výběru četby jako jediný zastupoval moderní poezii.

obsahující i korespondenci mezi oběma básníky; Ladislav Kratochvíl knihu *Wolker a Nezval* (1936). Popularizační cíl si kladly knížky V. Čedíka *Tak mluvil Wolker* a A. C. Nora *Jiří Wolker, Básník a člověk* (1934).

Velmi důležitá z hlediska poznání básníkova dětství a života jsou vzpomínky Zdeny Wolkerové, *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky* (1937)². Její pohled je samozřejmě ovlivněný mateřskou láskou, může být tedy značně zkreslený. Někteří jí vytýkají, že ze synova odkazu chtěla vytěžit také trochu slávy pro sebe, nicméně svým dílem pomohla veřejnosti přiblížit básníkovo dětství a tajemství jeho života, která znala jen ona.

Třicátá léta jsou rovněž ve znamení časopisecky i knižně vydávané korespondence: *Vzájemnou korespondenci Jiřího Wolkera a Emanuela Chalupného* vydal kulturní sborník *Nová Říše 1930-32*, *Dopisy Jiřího Wolkera A. M. Píšovi* (z let 1921 a 1923) vyšly roku 1939, a pod názvem *Listy příteli* v roce 1950, *Korespondence s rodiči* (1952), *Listy dvou básníků* (Konstantinu Bieblovi, 1953), *Z korespondence s A. Dokoupilem* (1958).

Ani v 60. letech nepolevila snaha postihnout Wolkerův život a jeho tvorbu. *Vzpomínky na Jiřího Wolkera* vydal J. Svoboda (Host do domu, 1960); P. Blažíček monografii *Jiří Wolker* (Česká literatura, 1963) a S. V. Nikolskij *Myšlenka a obraz ve Wolkerově poezii z let 1920-21* (1968).

Přestože na konci 20. století četnost vydání klesla, úplně se nezastavila. Důkazem toho je kniha z roku 1990 *Den se mi v rukou přelomil*³; dále nedávno vydaná kniha uspořádaná Radimem Kopáčem s předmluvou V. Novotného *Wolker, Jiří: Dnešek je jistě nesmírný zázrak*. (Protis, Praha 2006) a dílo *Předčasná úmrtí 3. Jiří Wolker, Konstantin Biebl, Otakar Batlička J. Čejky*.⁴

Tato vydavatelská činnost byla doprovázena kritickými přístupy a interpretacemi básníkova díla. K tomu Jiří Svoboda (2008, s. 37) podotýká, že při výkladech Wolkerova díla byl často opomíjen fakt, že se jedná o uzavřený celek, neoddělitelně spjatý se svou dobou. Účelově utvářený a proto fiktivní Wolkerův obraz založený na ideologické interpretaci překryl násilně jeho autentickou podobu, přičemž důraz byl položen na vnější skutečnosti, které souvisely s jeho tvorbou sekundárně. Škoda je, že této zátěže se nezbavily ani práce, které usilovaly o monografický výklad Wolkerova díla. Tyto práce jsou zatížené výkladem smyslu komunistické ideologie, a stále de facto neexistuje práce, která by interpretovala Wolkerovo dílo objektivně.

Při psaní této práce vycházíme z většiny výše zmíněných publikací a z četné korespondence, s rodiči a přáteli, která se dochovala.

² Podruhé kniha vyšla v roce 1951.

³ s fotografiemi J. Všečeky, které dokumentují básníkův život a místa, která navštívil; tato kniha se snaží na Wolkera pohlédnout v širších souvislostech, a z jiných úhlů pohledu, než tomu doposud bylo.

⁴ pod pseudonymem P. Havlík

V úvodu práce si nejprve nastíníme dobu, ve které se Jiří Wolker narodil, zmíníme významné politické, kulturní a sociální změny, ke kterým došlo, abychom viděli, jak tyto atributy ovlivnily Wolkerovu tvorbu. Podrobněji si popíšeme rysy proletářské poezie, a naznačíme styčné body s poezií Wolkerovou.

V další části uvedeme základní biografii autora a nástin jeho osobnosti, přičemž budeme čerpat především ze vzpomínek básnickovy matky a jeho přátel. Popíšeme si tzv. Wolkerův kult, který nastal po jeho smrti.

Následující část bude věnována dílu Jiřího Wolkerera. Uděláme si přehled o tom, jak jeho díla vycházela a následující podkapitoly věnujeme nejprve dílům stěžejním, tj. básnickým, včetně prvotin, poté dílům prozaickým. Zaměříme se na kritická hodnocení, která vydání těchto děl provázela. Současně si přiblížíme důležité životní události, které měly na Wolkerovo dílo vliv.

Popíšeme si průběh Wolkerovy nemoci, zaměříme se na jeho pobyt v sanatoriu a básně, které zde napsal.

Závěr věnujeme Wolkerově odkazu dnes a pokusíme se v něm nastínit současný pohled čtenářů.

2. BÁSNÍK SVÉ DOBY

„*Wolker byl cele básník své doby*“ napsal V. Pekárek v předmluvě k výboru z Wolkerových básní.⁵ Popíšme si tedy dobu, která ovlivnila Wolkerův růst a zasáhla do života celé jeho generace.

Jiří Wolker se narodil na samém počátku 20. století, do období plného změn. Umělci prosazují právo na osobité vidění světa, proto je tato doba provázena vznikem mnoha uměleckých směrů, z nichž každý vyjadřuje různé životní postoje a hodnoty.

Kromě realismu, uplatňujícímu se v 19. stol., do české literatury již od 90.let pronikají nové umělecké proudy. Pod vlivem politické situace a změn na konci století (zrychlení životního tempa, konkurenční boj, katastrofické představy, chaos a dezorientace, růst napětí, odmítnutí hodnot a ideálů měšťanské společnosti 19. století, pesimistický životní pocit, beznaděje, obdiv k silnému jedinci a jeho vůli k moci) se k realismu přidává dekadence, impresionismus, anarchismus a jiné.

Jen pět let před narozením Jiřího Wolkerera vzniká *Česká moderna*, sdružení především mladých spisovatelů⁶, nesouhlasící se stávající politickou situací a s jakoukoli formou utlačování a nesvobody. Jejich ideou byla svoboda občana i umělce. Ve svém *Manifestu* požadovali právo na osobité, vlastní pojetí tvorby; chtěli se odlišit od předchozí generace.

Kromě České moderny, která neměla dlouhého trvání, zde existuje skupina kolem *Moderní revue*, časopisu, vycházejícím mezi lety 1894–1925. Soustředovala básníky symbolistické a dekadentní orientace⁷. V *Moderní revui* vycházela literární díla soudobých autorů a myslitelů, nejen těch českých, ale i zahraničních (a to i v původních jazycích). Myšlenkou jim blízkou byl individualistický anarchismus, odmítající všechny dosud fungující mravní a estetické normy. Hlásali volnou lásku, legitimitu homosexuality, důsledné osvobození umění ode všech služeb s výjimkou služby umění,⁸ tzn., že estetická funkce pro ně byla jediným kritériem. Tvorbou těchto autorů se Wolker inspiroval především ve svých prvotinách.

Význam výše zmíněných skupin můžeme vidět především v tom, že přinesli do české literatury nové impulsy, zahraniční autory, a tzv. „otevřeli okna do Evropy“.⁹ (Janáčková 2006, s. 314)

⁵ Jiří Wolker, *Tvář za sklem*, Odeon, Praha 1975, s. 7.

⁶ J.S. Machar, O.Březina, A. Sova, V. Mrštík, F. X. Šalda

⁷ K. Hlaváček, A. Procházka, J. Karásek ze Lvovic

⁸ tzv. lartpouarlartismus

Asi nejdůležitější politickou událostí tohoto období byla 1. světová válka, která s sebou přinesla rozpad Rakouska-Uherska, beznaděj a chaos; ale také radost a víru v lepší budoucnost, které provázely vznik Československa. Na tyto skutečnosti reagoval *antimilitarismus* (odmítání války) a *vitalismus* (oslava života a přírody), myšlenky, které se staly vlastní anarchistickým buřičům. Tato mladá generace básníků umělecky navazovala na Macharův realismus, Březinovu symboliku a na impresionismus A. Sovy. V jejich díle se objevují prvky anarchismu, dekadence a satiry. I anarchističtí autoři⁹ Wolkeru v určité době ovlivnili.

Civilizační (psychickou a finanční) krizi války velmi dobře vystihoval expresionismus, směr vyzdvihující vlastní prožitky autora bez ohledu na konvence. Autoři často pro zvýšení efektu a zvýraznění svých dojmů deformují realitu. Do Československa se tento směr dostal se skupinou shromážděnou kolem literárního kritika F. Götze a nejvýznamnějším časopisem zabývajícím se expresionismem byl *Host*¹⁰. Mezi expresionisty patřili například K. Čapek, J. Čapek a V. Vančura.

Společně s expresionismem se u nás na začátku 20. let objevuje **proletářská poezie**, inspirovaná filozofií Karla Marxe a snem o revoluční přeměně světa. Základy položil roku 1922 Jiří Wolker ve své stati *Proletářská umění*.

Proletářská poezie zobrazuje především dělnickou třídu, její útlak a vykořisťování. Typickými znaky jsou nenávisť k válce a touha po spravedlivém světě. Umělci požadují sociální angažovanost tvorby, s tím souvisí i výběr tematiky. Děj se má odehrávat v dělnickém prostředí, oslavován je kolektiv a třídní boj. Usilují o dynamické a realistické zachycení současných námětů. Proletářské umění má být: třídní, revoluční, kolektivní, optimistické a tendenční. Cílem bylo dívat se na svět očima proletariátu, vyjadřovat se jako příslušník proletariátu a hájit jeho zájmy. Tyto pevné požadavky ovšem dosti svazovaly individualitu autora.

Program proletářské literatury u nás se formoval v časopisech *Kmen*, *Červen*, *Var*.¹¹ Proletářští umělci se v roce 1920 sdružili do spolku **Devětsil**. Kromě proletářského umění později propagovali i jiné básnické směry. Mezi zakládající členy Devětsilu patřili J. Seifert, K. Teige,¹² V. Nezval, V. Vančura, A. Černík, A. Hoffmeister. Snažili se přiblížit umění co nejširšímu publiku, všem vrstvám. Členové kromě svých časopisů *Revue Devětsilu a Disk*, přispívali také do *Hosta*. Od roku 1923 existovala i brněnská větev, s časopisem *Pásmo*.

⁹ F. Šrámek, S.K. Neumann, V. Dyk, P. Bezruč

¹⁰ Časopis *Host* dostal své pojmenování podle Wolkerovy sbírky *Host do domu*.

¹¹ Redigovány S. K. Neumanem.

¹² Ti roku 1923 přešli do Literární skupiny.

O rok později než pražský Devětsil vzniká v Brně **Literární skupina** expresionistů. Spolu s B. Vlčkem a F.Götzem je jedním ze zakladatelů i J.Wolker¹³. Jejich Manifest (1922) propaguje nové postupy, nový vztah k lidem, věcem a životu vůbec. Je velmi podobný programu Devětsilu. V časopise *Host* se setkávají jejich práce. Literární skupina se rozpadá roku 1921 spolu se zánikem časopisu *Host*.

V této době mnoho mladých básníků sympatizuje s levicí. V květnu 1921 vzniká Komunistická strana (KSČ), jíž se stal Wolker spolu s dalšími umělci členem. Mnozí z nich ale dříve či později stranu opustili.

Éra proletářské poezie skončila smrtí J.Wolkera a její tvůrci se pak většinou obrátili jinam. Přesto to byla významná etapa vývoje českého básnictví, a to jednak samotnou tematikou, která byla nová a naléhavě současná, ale i novými pohledy na život člověka v jeho sociálním začlenění a jeho touze revolučně přeměnit svět.

¹³ Dalšími členy byli K.Biebl, S.Kadlec, M.Jirko, Z.Kalista a A.M.Píša.

3. ZÁKLADNÍ BIOGRAFIE

Jiří Wolker se narodil 29. března 1900 v Prostějově Ferdinandu Wolkerovi a Zdence Wolkerové¹⁴. Jeho otec, pocházející z řemeslnické rodiny, vystudoval v Praze obchodní školu. Ferdinanda Wolkeru již za studií velmi okouzlo divadlo, začal se zajímat o recitační umění a zamiloval se do hudby Smetany, Dvořáka a Fibicha. Původně v Praze uvažoval o sňatku, ale na přání své matky se musel vrátit do Prostějova, kde začal pracovat jako úředník prostějovské záložny. Zde se seznámil se Zdenkou Skládalovou, dcerou majitele „Továrny prostějovských kořalek, rumů a likérů“.

Pro svou dceru měl pan továrník vyhlédnutého jiného ženicha, kterému chtěl předat svou živnost a proto rodiče poslali svou dceru do Prahy na obchodní školu. Tento pobyt ji pomohl v kulturním přehledu a osobním rozvoji, ale na svého milého nezapomněla. Po tři roky spolu udržovali vztah přes dopisy a po návratu do Prostějova se s ním zasnoubila. Po svatbě svěřil její otec svému zeti část továrny a udělal dobře, protože ta v jeho rukou prospívala. Co však mladým manželům neprosplávalo, bylo bydlení s rodiči a tak se po narození syna odstěhovali. Ferdinand Wolker nastoupil do banky, později se stal ředitelem prostějovské pojišťovny.

Zdena Wolkerová byla přední organizátorkou společenského života v Prostějově, stala se jednatelkou v dámském odboru Ústřední matice školské, zajímala se o umění a později proto podporovala svého syna v uměleckých zájmech. Byla to moderní žena, která, ač vychovaná v klášteře, kriticky promýšlela své kroky v životě a nebála se jít proti tradicím. Naučila svého syna přemýšlet o důsledcích svého jednání a stát si pevně za svým stanoviskem, což Wolkerovi usnadnilo jeho literární počátky.

Jiří Wolker projevoval již od mládí nejen literární, ale i hudební¹⁵ a výtvarné nadání¹⁶ a učil se cizí jazyky.¹⁷ Umělecké prostředí, ve kterém se jako dítě pohyboval, pomohlo rozvíjet jeho osobnost a talent, a později ho ve své tvorbě zužitkoval.

Prázdniny trávil na Svatém Kopečku u Olomouce u svých prarodičů. Dvoje prázdniny pobýval v Šumperku u nadučitele Kaspara, aby si osvojił němčinu.

¹⁴ Za svobodna Skládalová.

¹⁵ Hrál na klavír a housle.

¹⁶ Jeho přátelé často ve svých pamětech uvádějí, že Wolker někdy kreslil karikatury svých kamarádů nebo učitelů a Kalista dokonce některé z nich ve své knize *Kamarád Wolker* otiskl.

¹⁷ Četl Wildea a Coleridge v originále, a jejich vlivy se později odrazily ve Wolkerových básních.

Zde se také poprvé zamiloval – svědčí o tom série fotografií, na kterých se objevuje jedna a tatáž německá dívka. Druhý pobyt¹⁸ však musel po vyhlášení mobilizace v červenci náhle přerušit a vrátit se zpět do Prostějova.

Od roku 1906 Wolker navštěvoval obecnou školu, odkud v roce 1911 přešel na gymnázium. Prospíval prý velmi dobře, byl pilný student. V období gymnaziálních studií začal veřejně publikovat svá literární dílka. Byl jedním ze zakladatelů školního časopisu *Naše quarta*, později časopisu *Sborník českého studentstva*, kam přispíval pod pseudonymem Jiří Ker.

Jiří Wolker také rád sportoval, chodil do Skautu a se svým otcem do Sokola. V létě roku 1916 a 1917 se účastnil prvních skautských táborů pod vedením A.B.Svojsíka. Během tábora si psal deník, který je jeho první větší systematickou literární prací. Později byl tento deník zařazen do *Sebraných spisů* a kromě toho vydán i samostatně. Do deníku, který obsahuje věnování¹⁹ mamince, si zapisoval veškeré dojmy. Jeho pohled je ještě chlapecky dětský, ale již se objevují výstižné charakteristiky, ostřejší kritika a bystré postřehy, jež se později uplatnily v jeho tvorbě.

Pro příklad zde uvádíme několik postřehů, která jsou zajímavá nejen tím, že je psal šestnáctiletý/sedmnáctiletý hoch. „Města jsou jako lidé, sympatická i nesympatická.“; „mám hlavu jako lesní vzduch“, „ta cesta je jako báseň, která mnohokrát čítána přece nepozbude svého půvabu“ a „nebe souhlasilo se zemí“. Ve svém deníku si již Wolker dával záležet na literární formě a básnických obrazech, které dávají tušit jeho literární talent.

Na sklonku války spolu se svým učitelem dr. V. Měrkou překládal slovinské básníky; jejich vydání pod názvem *Bratrská poezie* v roce 1925 se již ale nedočkal.²⁰

V roce 1919 odešel Wolker do Prahy studovat právo, na přání rodičů. Sám ze své vůle navštěvuje přednášky F.X. Šaldy a Z. Nejedlého na Filosofické fakultě.

Pobyt v hlavním městě znamenal pro Jiřího rychlý rozlet v jeho literární činnosti. Seznámil se zde se Z. Kalistou, K. Bieblem a A. M. Píšou, V. Nezvaletem, J. Seifertem, V. Vančurou, J. Horou a K. Teigem²¹. Scházeli se spolu v kavárnách, kde živě debatovali o umění, především o literatuře. Svědectví o těchto schůzkách najdeme v dopisech Jiřího rodičům nebo svým přátelům. Neméně hodnotným pramenem zůstávají vzpomínky Wolkerových

¹⁸ v roce 1914

¹⁹ „Věnuji Ti těchto pár črt, jež budu psát se vzpomínkami na Tebe. V nevlídném a cizím koutě hotelu chápu tu lísku vaši, jež doma se cítí více jen theoreticky. jsem tu tak sám, podporován ve své sirobě jen vzpomínkami na domov. A ty vzpomínky jsou tak krásné, že stojím, ač smuten, přece pevně. děkuji Ti, děkuji a vpominám. Tvůj syn Jiří.“ (Wolker, 1997.)

²⁰ Kromě poezie přeložili i pohádky D. Ketteho, vyšly roku 1924.

²¹ Kromě nich se vídal i s kamarády z Prostějova I. Sekaninou, V. Kratochvílem, E. Wichterlem, kteří nyní v Praze studovali.

přátel a současníků. O Wolkerově pobytu v Praze se více rozepíšeme později, protože mělo jistě na jeho vyzrávání, jak psychické, tak jako autora, velký vliv.

Přestože byl Jiří Wolker družný a rád se obklopoval lidmi, někdy trávil čas o samotě, kdy mohl přemýšlet o svém životě, a kdy ho pravděpodobně napadaly i jeho verše. Doklad o tom nalezneme v dopise otci ze 13.5. 1921, kde píše o svém způsobu života v Praze: „ /.../ u nás doma je večer tak veselo...., navštěvují nás /.../ mladí literáti, dramatikové, malíři, muzikanti i politikové – disputujeme, hádáme se, prorokujeme, zpíváme, tropíme legraci a vůbec vše, co se dá. Anebo se seberu a chodím sám trochu po Santošce a špekuluju sám u sebe.“ (Vlašín, 1980, s.76n)

Během studií se snažil přivydělat si nějaké peníze, proto dával hodiny, psal články a recenze, ale především přispíval do časopisů svými básněmi.

V roce 1921 Wolker složil první státní zkoušku na právnické fakultě a vydal svou první sbírku básní *Host do domu*.

V tomto roce po zralé úvaze vystoupil z církve, a vstupuje do Československé komunistické strany.²² V roce 1922 se Jiří Wolker stal zakládajícím členem Uměleckého spolku Devětsil a členem Literární skupiny. Obě uskupení však nedlouho poté opustil, když se Devětsil přiklonil k poetismu a Literární skupina k expresionismu, pro něj nepřijatelné. Wolker si stále zachovával individuální postavení.

V zimě téhož roku si spolu s Konstantinem Bieblem naplánovali cestu k moři do Bašky (ostrov Krk), kterou podnikli v květnu. Všichni věřili, že jeho občasným zdravotním problémům²³ pomůže přímořský vzduch a jižní slunce. Bylo tomu naopak. Zde se začíná projevovat jeho choroba vážnějšími příznaky. Po delším plavání začne kašlat krev. Jeho stavu asi mnoho nepomohlo to, že v místě pobytu trávil čas s mladými lidmi, kteří si zde léčili tuberkulózu. Až na Biebla všichni nedlouho poté zemřeli.

Na podzim roku 1922 vychází jeho druhá sbírka *Těžká hodina*. V té se odráží změna autorovy osobnosti a jeho pohledu na svět. Rozdíl mezi jeho postojem v *Hostu do domu* a *Těžké hodině* je hodnocen jako zásadní.

Lékaři ho varovali, aby se více šetřil. Na jaře 1923 se jeho zdravotní stav zhoršil, trpěl horečkami. Lékařské vyšetření ukázalo, že má tuberkulózu. Wolkerovým bylo doporučeno, aby se jejich syn odjel léčit do Tatranské Polianky. Tam se jeho stav postupně zlepšoval a opět zhoršoval, jak se dozvídáme ze vzpomínek Z. Wolkerové a z jeho dopisů. Často se mu stýskalo po domově, cítil se v léčebně sám, ale až do poslední chvíle doufal, že se vrátí

²²Wolkerovo zapálení pro ideu komunismu je vystavěno na jeho vrozeném sociálním citění, které se projevuje od jeho dětských let, jak tvrdí jeho matka ve svých pamětech.

²³ V dopisech rodičům si občas stěžoval na nachlazení, bolesti hlavy či špatné zažívání a nechutenství.

domů a uzdraví se. Před Vánocemi však dostal zánět mozkových blan. Lékaři mu již nedávali naději a tak se jeho matka, která ho poslední měsíce sama ošetřovala, rozhodla syna odvézt domů do Prostějova. Za prudké sněhové vánice, kdy vlaky měly zpoždění a pro nemocného nebyl vypraven žádný zvláštní vagon, byl, již v bezvědomí, převezen domů. Za tři dny poté, 3. ledna 1924, zemřel.

Na tragickou smrt mladého básníka reagovali téměř okamžitě především jeho přátelé a vydavatelé různých listů. Revue *Host* vypravila zvláštní číslo, A.M. Píša vydal Wolkerovo souborné dílo, Nezval o rok později napsal jeho monografii a vyšla celá řada básní reflektujících jeho smrt.

4. WOLKERŮV KULT

Po Wolkerově smrti začala vycházet i ta část díla, kterou za svého života nevydal. Prvotiny, balady, souborná díla a výběry z básní, později i korespondence. Zatímco u čtenářů slavil úspěch, kritika se neustále přela o přínos a význam jeho díla. Objevovaly se útoky na jeho osobu, mylné interpretace jeho děl, dokonce i pokusy o podvrh.

Básníková popularita tím však nijak neutrpěla, naopak rostla, až se stala jakýmsi kultem. Není divu. Přestože byl jedním z mála básníků, uznávaných již za svého života, časná smrt a nedokončené dílo dodaly jeho osobě tajemství a přitahovaly čtenáře tím více.

Zájem o jeho básně ze strany mladých lidí, kteří prožívali podobné nálady jako autor, způsobil, že se někteří spisovatelé začali proti jeho popularitě bouřit.

„Wolkerova popularita, a v tom je její zvláštnost, vytvářela od počátku situace, které různě akcentovaly jeho význam i postavení v literárních dějinách“ (Svoboda, 2008, s.31.) V letech 1925, 1934, a 1948 docházelo k největším střetům ohledně jeho díla.

Roku 1925 se v časopise *Pásmo* objevil článek *Dosti Wolker*²⁴, ve kterém jednak protestují proti měšťákům, kteří si básníka třídního boje „přisvojují“²⁵ a navíc Wolkerovi vyčítají uměleckou nevybojnost; tedy, že nevytvořil nic nového. Byli tak zaujati novým uměleckým výrazem a stylem, že si nevšimli velkého významu, který Wolkerovo dílo přineslo. Wolker navazoval na tradici, nepatřil tedy do avantgardy a proto pro ně nebyl dost moderní. K tomuto prohlášení Nezval s Teigem o devět let později ve stati *Význam Wolkerova odkazu*²⁶ pronesli, že ačkoliv nesouhlasí se stylizací a argumentací, nepopírají, že výzva byla jinak oprávněná.

Redakce Hosta vystoupila proti původnímu prohlášení statí *Více Wolker*²⁷ ve které říká, že nelze přeci básníka zatracovat za to, že si ho oblíbily všechny vrstvy národa a tvrdí, že doba Wolkerovy poezie opět přijde, jakmile „*dojde k nové formě ideologické poezie – Wolker se pak stane zase ‚velkým předchůdcem‘, zatímco poetisté upadnou v hlubokou nemilost davů.*“ Je nutno říci, že v této polemice místy nešlo ani tolik o Wolkeru, ale spíše o spor mezi poetisty a Literární skupinou. (Vlašín 1980, s. 191)

²⁴ *Pásmo* 1, č. 6-7, s. 5, únor 1925; autoři: A. Černík, F. Halas, B. Václavek

²⁵ „měšťák tone v sentimentalitě, /.../“

²⁶ *Doba* 1, 4. 5 a 6, 1934, s. 73

²⁷ *Dosti Wolker*, *Host* 4, 1924-25, č.5, s. 157-8, únor 1925

V březnu téhož roku vyšla stať Julia Fučíka *Likvidace Wolkerova kultu* v časopisu *Avantgarda*. Autor zde objasňuje, proč by si Wolker neměla přivlastňovat buržoazie, že byl básníkem proletářským, usilujícím o nalezení cesty k dělnické třídě a vzorem mu byla tradiční tvorba, kdy navazoval na Erbena.

Událostí stojící za zmínku je stať *Jiří Wolker po desíti letech* vydaná pod šifrou F.Hlz²⁸ k desátému výročí Wolkerova úmrtí. Autoři kritizují jeho druhou sbírku, první zdá se jim být povedenější, vytýkají mu kopírování vzorů a nedostatek individuality. Proti tomu ostře vystoupili S. K. Neumann, V. Nezval, K. Teige a K. Čapek, který kritizoval omezenost pisatelů a podtrhl Wolkerovy kvality.

Na tento článek navazovala na večeru Kmene v Umělecké besedě 12.3.1934 diskuze k odkazu díla Jiřího Wolker a k ohlasu, který výše zmíněný článek vzbudil. Bedřich Fučík měl na tomto večeru proslov²⁹, ve kterém zdůrazňuje, že výše uvedení autoři si stojí za tím, co se v článku objevilo a zdůrazňuje, že jim nešlo o to, Wolkeru snižovat, ale že chtěli vymezit nově jeho místo v současné české poezii, na pozadí širších souvislostí chtěli uvést na pravou míru některé mýty, které se v souvislosti s Wolkerem stále udržují. Zároveň říká, že je si vědom omylnosti své a svých kolegů a že si v žádném případě nenárokují právo na definitivní soud. Jejich záměrem bylo především podívat se na Wolkeru z jiného úhlu a „popíchnout“ ty, kteří jeho význam přeceňovali. Nabízí se ovšem otázka, zda Fučík v tomto proslovu Wolkeru naopak nepodceňuje, zejména v hodnocení *Těžké hodiny*.

Abychom pochopili důvody neshod a boj o Wolkerův odkaz, který mezi sebou sváděli jeho kolegové, a viděli, o co jim šlo především, budeme zde citovat část Fučíkova proslovu: „Jde o to, byl-li Wolker mluvčím generace tak významným, jde o to, existovala-li vůbec generace wolkerovská/.../. Byla generace Devětsilu a Literární skupiny, které se Wolker zřekl, byla generace mimo tyto dvě generace, a všechny současně - , udržela se jen generace tzv. wolkerovská? Je to všechno pravda? Není zde několik členů vynecháno, není obraz vědomě či nevědomě zkřiven?”

Dějí-li se dnes pokusy o revizi Wolkerova významu, /.../, neděje se nic nového. Již před deseti lety ozvalo se „Dosti Wolker!“ z úst, z nichž by se toho byl zdánlivě nejméně kdo nadál. Seifert, Halas a Václavěk byli první – a byli to Wolkerovi přátelé, /.../, kdož se ozvali proti zvedajícímu se Wolkerovu kultu, který byl tenkrát na počátku, zatímco dnes je na vrcholu nebezpečném nejenom pro Wolkeru, protože ho vysunuje na místo, jemuž Wolker nemůže učinit zadost, ale nebezpečném pro chápání dnešní poezie vůbec. /.../ Před deseti lety tito lidé, cítíce odpovědnost varovali před vyzvedáváním něčeho, co podle jejich mínění neodpovídalo skutečnosti a možností Wolkerova díla ani skutečnosti jeho okolí. Jejich hlasu nebylo dbáno. /.../ Přátelé Wolkeru nedovedli ho ochránit před nepravdivou slávou a významem, jehož neměl. Nedovedli mu najít místo, jež by odpovídalo jeho dílu.

²⁸ B.Fučík, F.Halas, P.Levit, V.Závada. *Listy pro umění a kritiku*, 1934, roč.II, č.1, str. 1-6,7.2

²⁹ Tiskem vydán až v roce 1989 v samizdatové edici (Rukopisy VBF) a podruhé teprve nedávno v 6.svazku Díla B. Fučíka, nazvaném *Rodná krajina básníková*.

A o to jde. Není pochyby, že Wolker je básník, ale není možno ho vydávat za básníka velikého. Není možno ho vydávat za krystalizační bod a jediného mluvčího své doby. Děje-li se tak, začíná být jeho pravá podoba zkřivena, jeho skutečná, byť omezená pravda se proměňuje ve velikou nepravdu. Wolker byl snad statečný teoretik, ale nebyl objevitel. V první knize, kterou dnes pokládáme za šťastnější a plnější, je povinován svým předloham, jež nepopírá, ať už to byl Šrámek, Apollinaire, Vildrac nebo Duhamel. V *Hostu do domu* je však cítit, jak se Wolker snaží zpívat co nejvíc po svém, a jak sám v sobě své ukazatele přemáhá. Ale *Těžká hodina* je omyl, tematicky, formálně i básnicky. Je cítit, jak například balady píše Wolker jako penzum, jež mu nadiktovalo jeho přesvědčení spíš rozumové než básnické. In teoria zde byl odvážný pokus aby se dostal ze založení individualistického do sféry sociální kolektivnosti.“ (Fučík 2003, s. 139n) Fučík však toto nevidí jako objev a na důkaz toho uvádí Horův *Pracující den*, Seifertovo *Město v slzách*, Hořejšího *Hudbu na náměstí* a Píšovu lyriku, které měly přibližně stejně velký význam. Problém vidí v tom, že *Těžká hodina* byla vysunuta do popředí, ačkoliv ji vidí jako nejslabší z výše jmenovaných a cítí v tom nespravedlnost nejen vůči Horovi, Seifertovi, Hořejšímu a Píšovi, ale i vůči Wolkerovi, jež se už nemůže bránit zodpovědnosti, která mu byla přisouzena.

Příčinu přecenění Wolkerova odkazu vidí Fučík v tom, že ani jedna výše uvedená sbírka nebyla a není označována za tak významnou jako *Těžká hodina*. Jejich autoři svá díla nezavrhlí, ale později je svými dalšími sbírkami překonali. Wolker však neměl tu možnost. Dále opět B. Fučík: „Zde začíná ten trapný omyl, vědomý i nevědomý. Vědomý tam, kde se z Wolkerova úmyslně dělá „svatý proletářské poezie“, /.../, ale neméně trapný tam, kde se pod sugescí tragické Wolkerovy smrti zapomíná na dílo a jeho možnosti. Obávám se, že se tak stává přesně podle slov samého Wolkerova: „*Měšťáctí kritikové volají: Básník má být nad stranami. Má patřit všem! – zapominajíce, že nikdy tomu tak nebylo. Básník začne ‚patřit všem‘, až už své boje vyhraje, zemře – a je tak dlouho mrtev, že nemůže protestovati proti těm všem, kteří počítajíce s čítankovou slávou jeho jména (ne díla) a se setrvačností obecné úcty, beztrestně si podle svého přistřihují jeho pravdy, jeho myšlenky každý naráží na své kopyto, aby sloužili jeho zájmům a zájmečkům, ať jsou již jakékoliv.*“ Obávám se, že tato slova napsal Wolker o sobě, o své slávě, o svém osudu. Skutečně patří dnes už Wolker všem se svou pravdou a se svými myšlenkami.“ (Fučík 2003, s. 39)

V tomtéž roce se Nezval s Teigem ve společné stati *Význam Wolkerova odkazu* snažili objektivně zhodnotit jeho přínos. Vrátili se k prohlášení v *Pásmu* z roku 1925, o kterém nyní soudili, že bylo sice stylizováno nešikovně, ale že nemohou popřít jeho oprávněnost.

Další kolo zápasů o Wolkerova, již ne tak dramatických, začalo výstupem Václava Pekárka *Více Wolkerova!* Pekárek (1948, s. 106) Wolkerova prohlásil za „prvního klasika rodící se společnosti“, který započal novou éru české poezie. V jeho díle jsou podle Pekárka již prvky socialistického realismu a ty lze dále rozvíjet a navazovat na ně. Dodává, že Wolkerova síla byla právě v tom, že byl přijat celým národem, a kolika lidem přiblížila jeho poezie dělnický lid. V těchto tvrzení můžeme najít počátky pozdějších dezinterpretací Wolkerova díla.

Když se k šedesátému výročí Wolkerova narození sešli mladí spisovatelé k diskuzi o jeho odkazu³⁰, ocenili především jeho pohotové obraty, schopnost vyznat se v problémech doby, a dovednost opěvovat prosté věci bez patosu. Všichni se shodli, že prošli obdobím jeho vlivu, jejich názory se však rozcházely. Jak podotýká Štěpán Vlašín (1980, s. 205) „*Fakt, že Wolkerovo dílo vyvolalo tolik sporných soudů....., svědčí o jeho trvalé podnětnosti.*“

A přestože se názory na něj měnily vlivem politického a společenského vývoje, „čtenáři zůstávali básníkovi věrni“. (Vlašín 1980, s. 205)

³⁰ Literární noviny 1960, č.13, s. 3

5. JAK BYLO VYDÁVÁNO JEHO DÍLO

Jiří Wolker za svého života vydal dvě básnické sbírky, *Host do domu* (1921)³¹, *Těžká hodina* (1922) a soubor dramát *Tři hry* (1923). Posmrtně vycházelo jeho dílo v různých uspořádaných edicích, zahrnující básnickou nejranější tvorbu, poezii, prózu i dramata. Vycházely jeho deníky ze skautských táborů, překladatelské počiny a soubory balad. Některé jednotlivé básně byly vydávány i samostatně.

Jak podotýká Štěpán Vlašín (1980, s. 63) ve své wolkerovské studii, v pozůstalosti Jiřího Wolkerera nalezneme dochovanou poezii, prózu i drama z chlapeckých let (od 15 do 20 let věku) v takovém rozsahu, kterému by těžko mohla konkurovat pozůstalost jiného básníka, čítá totiž bezmála tisíc stran.

Jeho tvorba básnická poprvé vyšla v posmrtné edici *Dílo Jiřího Wolkerera*³², uceleně o dva roky později pod názvem *Dílo Jiřího Wolkerera*, uspořádané A.M. Píšou. Bezprostředně následovala edice *Dílo Jiřího Wolkerera I., II. a III.*, (Praha 1930), připravena Miloslavem Novotným, která se dočkala celkem čtrnácti vydání.

Čtení z Jiřího Wolkerera sestavil A. Dokoupil, a vydal v nakladatelství V. Petra v roce 1925. O rok později vyšly ve stejném nakladatelství *Výbory z díla Jiřího Wolkerera* uspořádané K. Hiklem. Souborné dílo Jiřího Wolkerera uspořádal Miloslav Novotný v roce 1930³³. *Výbor z básní Jiřího Wolkerera* editované V. Žďárským vydalo londýnské nakladatelství roku 1940.

V roce 1946 vydal S.K. Neumann výbor *Wolker pracujícím*³⁴. Intenzita vydávání Wolkerova odkazu nepolevila ani v padesátých letech, o čemž svědčí množství vydaných titulů: *Jiří Wolker, básník revolučního proletariátu* (editované Z. Nejedlým); M. Bláhová a A.M. Píša uspořádali výbor z díla³⁵, na počátku roku 1952 připravil A.M. Píša v nakladatelství Orbis *Básně*, kam bylo zařazeno 22 básní vybraných z Wolkerových prvních veršů, poté obě jeho sbírky, *Host do domu* i *Těžká hodina*, 13 básní z období *Hosta do domu* (které do sbírky nebyly zařazeny), a 24 básní z pozůstalosti včetně třech balad, které nejsou částí *Těžké hodiny*. Ve stejném roce uspořádal Jan Ryska výbor s názvem *Slunce je veliký básník* a o osm let později A.M. Píša s M. Charvátém *Dílo Jiřího Wolkerera*.

³¹ *Svatý Kopeček* vyšel roku 1921, časopisecky, později byl na Wolkerovo přání zařazen do druhého vydání *Hosta do domu*.

³² Praha 1924, Díl I. Básně, Díl II, prózy.

³³ další vydání následovala v letech 1932, 1938, 1940, 1941, 1948,...

³⁴ Znovu v roce 1971 s titulem *Na přední stráž. Wolker pracujícím*.

³⁵ Nakladatelství Svoboda, Praha, 1950, 1951.

V padesátých letech došlo ke kritickému vydání celého díla pod názvem *Spisy Jiřího Wolkerova I-IV* (A.M.Píša, Zina Trochová, J. Štěpánková).

Jeho prvotiny byly shromážděny ve svazcích *Mladistvé práce veršem* (1954) a *Mladistvé práce prózou* (1954). Wolkerovy *Balady* v péči A.M.Píši vyšly roku 1960, o rok později výbor *Pro spravedlnost šel se bít* zásluhou Z. Trochové, která se o tři roky později, spolu s M. Florianem zasloužila o vydání knih *Srdce štít a Pohádky*. Dále uvádíme jen výčet: *Jitřní píseň* (1973), *Do boje láska, leť* (1975), *Tvář za sklem* (1975), *Host do domu* (1981), *Zasvěcování srdce* (1984), *Zamiluji se a budu slavný* (1997), *Těm, kterým patřím* (1997, obsahuje skautské deníky), *Dílo Jiřího Wolkerova* (1998), *A noc je dnes nahá* (2000, s CD), *V neděli se holky budou divit* (2002).

Dílo Jiřího Wolkerova bylo vydáno v úplnosti a kvalitně, díky kritickému vydání v padesátých letech, a mnohokrát vyšla jeho poezie či prozaická tvorba, ať už v souhrnných vydáních či ve výběrech. Tyto výběry se snažily reflektovat zájem čtenářů, ale je nutné přiznat, že v určitém období spíše reflektovaly dobu svého vzniku. Výběry z Wolkerovy tvorby se tedy podle zájmu čtenářů a politické situace různě lišily, ale nalezneme v nich určitý společný základ, který stále přetrvává.

6. WOLKEROVO DÍLO BÁSNICKÉ

„*Je fantastické, jak Wolker dovedl jít vždy až do konce, nenechat nic, pranic nedořečeného. V tom byla jeho síla, v tom je i příčina opětovných útoků proti wolkerovským. Viděl bych ve Wolkerových básních fantastický zázrak, jak se v jedné výjimečné chvíli vývoje společnosti po r. 1918 rozvázal básnický jazyk český.*“ (Oldřich Králík)

6.1. PRVOTINY

Wolker si své pokusy pečlivě zaznamenával do zvláštních sešitů, které jsou jím nadepsány; nejstarší takový ucelený sešit nese název *První méně cenné pokusy* a je datován r. 1915, kdy Wolker začíná studovat prostějovské gymnázium. Sešit obsahuje epigramy a satirické verše inspirované školním prostředím, a karikatury. Verše i obrázky dokazují smysl pro jadrný humor a schopnost reálného zobrazení detailu.³⁶

Jiné sešity z let 1915-1917 jsou nadepsány *Básně náladové, Musa erotica a Náhledy do života*. Jak básník dospíval, jeho obzor se rozšiřoval a nové dojmy ho inspirovaly k básním, ve kterých se ptá po smyslu života a vztahu člověka k životu. *Musa erotica* je soubor básní věnovaný milostné tematice a první Wolkerově studentské lásce, Marii Horákové³⁷.

V 17 letech se Wolker pokusil o epickou báseň *Klytia*, navazující na Ovidiovy *Proměny*. Rozsáhlá báseň pojednává o nestálosti lásky, o žárlivosti, kterou vzbuzuje. Wolker se „snažil dát svému subjektivnímu zážitku obecnější platnost a sáhl proto k epice.“³⁸

Přečtěme si nyní, co píše Zina Trochová o Wolkerově tvorbě od konce r. 1917 a v roce následujícím: „Wolker píše i několik básní denně a jeho rukopisné sešity jsou naplněny verši lyriky přírodní, meditativní i verši epickými. Tento náhlý vzrůst básnické produkce je vysvětlitelný tím, že skutečnost, která jej obklopuje, přímo ho nutí k tomu, aby se s ní vyrovnal jako básník. Uvědomme si stoupající bídu válečné doby, zostřující se protiklady mezi buržoasií a dělnictvem, rostoucí naděje na osvobození národní a sociální, ohlas Velké říjnové socialistické revoluce; to vše si vynucuje ujasnění stanoviska. A Wolker o to usiluje s poctivostí a svědomitostí příznačnou pro celý jeho vývoj. Jeho tvůrčí zkušenosti však na tak velký úkol dosud nestačí; Wolker nedovede ještě zvládnout vlastními prostředky těžší umělecký problém. Není spokojen s tím, co napíše; hledá, tápe, zkouší své básnické schopnosti a síly, po neúspěších přestává věřit ve své nadání, ale znovu se vzchopuje a znovu zápasí o pravdivý výraz.“³⁹ „Právě nalézal jsem se ve své

³⁶ Pozdější epigramy nejsou namířeny pouze proti spolužákům a profesorům, ale útočí na náboženské pokrytectví a maloměšťáky.

³⁷ básně *Má bývalá milá* (s. 255), *Kytice růží* (s. 318), *O mé milé, která je v dalekém městě* (s.319)

³⁸ Doslov Ziny Trochové k dílu *Mladistvé práce veršem*. s. 639

³⁹ Doslov Ziny Trochové k dílu *Mladistvé práce veršem*. s. 639

literární činnosti v jakémsi mrtvém bodě. Pochyboval jsem totiž o dostatečném svém nadání a chtěl jsem přestat, neboť prostřednost v umění nenávidím ze všeho nejvíce.“ tak píše Wolker 19.3.1918 v dopise E. Chalupnému. V témž dopise se svěřuje, jak často tápe při hledání svého básnického výrazu: *“Mám doma mnoho věcí hotových, ale všechny práce starší jednoho dne se mi již nelíbí. Zdá se mi, že překročiv onen mrtvý bod, postupuji rychle kamsi do oněch sfér, kde znějí tóny, které se mně líbí.*“⁴⁰

Zde je příčina toho, proč Wolker při hledání sebe sama podléhá různým vlivům,⁴¹ snažice se je překonávat. O těchto zkušenostech píše později Vladimíru Zelenému: *„Člověk musí napsat zpočátku tucty básní cizích, než najde notu vlastní. Musí jaksi zkráceně proběhnout všemi velkými básnickými zjevy od Máchy až po Březinu, než dojde svého vlastního jazyka.*“⁴²

Jak podotýká Z. Trochová⁴³, Wolkerovi nejde o izolovaný svět Wildův, Baudelairův nebo Verlainův, nýbrž používá uměleckých prostředků těchto autorů v konkrétním světě svých vlastních zážitků. A i tehdy zůstává svým v tom smyslu, že podnětem, který jej přiměl inspirovat se v dílech těchto autorů, byl vždy nejdříve jeho osobní prožitek.

Dále opět Z. Trochová „Subjektivismus a individualismus, výlučnost, odstup od společnosti jej tedy upoutává v dílech jeho oblíbených autorů právě proto, že sám se v této chvíli svého vývoje cítí být jiným než okolní lidé, že sám cítí svou osamocenost (Sirény). Pohrdá přímo nenávidně maloměšťáckou společností (Pes štěká), horoucně touží vykonat něco krásného a velkého, kreslí si v představách zcela jiný svět, kde i láska k ženě bude vznešená a čistá, ale doba válečná a maloměstské prostředí venkovského města se tvrdě střetávají s jeho touhami a zvyšují ještě bolesti a zmatky dospívání. Wolker cítí odpor k průměrnosti, všednosti, ale nezná zatím jinou zbraň, nevidí jiné východisko než utéci se sám k sobě.“⁴⁴

Wolker ovšem nehledal inspiraci pouze u cizích spisovatelů, učiteli mu byli i významní čeští básníci jako J. S. Machar, J. Neruda, K. J. Erben, k němuž se Wolker vrací i později ve svých baladách. Z tvorby je cítit zřetelný vliv českých básníků zejména Sovy, Machara, Nerudy, Hlaváčka a symbolistických tvůrců, kteří ho inspirovali u sdělování dojmů prvních lásek a tužeb. V lyrické básni *Na horách* (1919) se zpovídá ze svých rozporuplných prožitků lásky. Až magická atmosféra noci, nápovědy i kontrasty nám napovídají o vlivu obdivovaného Šaldy. Wolker se raduje ze života, jehož cenu docenil během války, a prostých lidských radostí.⁴⁵

⁴⁰ Doslov Ziny Trochové k dílu *Mladistvé práce veršem*, s. 639.

⁴¹ „okouzluje jej především poetika Wildeova, Baudelairova, Maeterlinckova, Verlainova /.../“ (Vlašín, 1980, s. 65)

⁴² Čtyři dopisy Jiřího Wolkerovi příteli Vl. Zelenému napsané ze sanatoria v Tatranské Poljancev srpnu/říjnu 1923; Vlašín, 1980, s. 65

⁴³ Doslov Ziny Trochové k dílu *Mladistvé práce veršem*, s. 640.

⁴⁴ tamtéž

⁴⁵ Wolker I. [online]. c2000-2004. 2004 [cit 2007-05-21] Dostupné na www.klubduha.cz/archiv/wp2007/wolker_1.pdf

V jednom období podléhá Wolker vlivu dekadence, především K.Hlaváčka, jak dokazuje báseň Dnes housle utlumím si sordinou... (Wolker, Jiří. 1954a, s. 325)

*„Dnes housle utlumím si sordinou,
až ruce večera mě táhle ovinou.*

*Vím dobře, dříve nežli půjdu spát,
že musím hořce, hořce vzpomínat.*

*Ztraceně, nesměle si do ticha
povzdechnou struny motiv z Fibicha,*

*jejž vášnivě jen umívaly hrát.
Dnes mlhy jdou a pršet bude snad.*

*dnes housle utlumím si sordinou,
ať smutky nesílí, spíš ať se rozplynou.“*

Jeden ze sešitů jeho mladistvé tvorby nese název „*Úsměvy satanovy*“⁴⁶.

O těchto verších a náladách, ze kterých vznikly, píše E. Chalupnému (19.října 1918): „*Letošní prázdniny změnil mě velice. A podzim - zasněžený podzim odtrhl mě úplně z ruchu života městského a ukázal mně tesklivý půvab samoty, ticha a zádumčivých barev.*

Je tu jistě i vliv těch nemocně sladkých básníků: Baudelaire, Verlaine, Hlaváček, které nyní (snad je to pouze přechodné) zbožňuji. Pravíte, že chybí těm básníkům opravdovost a prožitost. Já zase myslím, že žádná jiná nebyla tak prožita jako nynější mé básně, které hnětu ze svých podzimních smutků. Nemohu pochopit, že někdo může býti na podzim veselý; na mne působí velice tesklivě.

Snad jsou tomu viny mé samotářské procházky po hřbitovech, zapadlých alejích – ale já vždycky si odtamtud odnesl toho tolik, že podruhé toužil jsem jít tam zase, ač viděl jsem zřetelně, že kráčím jaksi nepřirozeně. Vždyť devatenáctiletému chlapci není toto stanoveno. Já mám býti plný života, krve a snů ještě nedozrálých!“⁴⁷

Tato záliba v chození na hřbitov nebo v osamělých toulkách poli či lesy se odráží v mnoha básních, např. „*...bloudím a přemýšlím, hledám a ztrácím,/ marně se ke známým cestičkám vracím.*“ (Tři dny už po lesích chodím⁴⁸) nebo „*...když večerem bloudívám sám a sám/po svazcích soumravných hor./Nemluvím, přemýšlím, vzpomínám,/ na stezku zarostlou kladu svůj*

⁴⁶ z května 1918

⁴⁷ Wolker, Jiří. Korespondence s E. Chalupným, In: *Nová Říše, 1930-32; Vlašín 1980*, s. 65n

⁴⁸ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků s. 297

vzdor,“ (Bůh⁴⁹) a také v b. Melancholie „*Tam na horách, tak blízko u nebes/ je cesta jediná. Já šel jsem po ní včera./Byl večer už....*“ (Melancholie⁵⁰) v básni Dny...

„*Jsou dny, kdy chodím a přemítám: jsem šťasten, či smuten?/ A vím: jsem sám.*“ (Dny...⁵¹) „*Jdu tiše alejí.*“ (Podzimní menuet⁵²). Při těchto toulkách, kdy mohl být sám se sebou, v blízkosti přírody a v sepětí s ní nacházel Wolker harmonii, ze které později čerpá jeho první sbírka *Host do domu*. Do některých básní promítá Wolker své touhy i obavy. Nejistota z budoucnosti a strach, že nedokáže vyplnit své sny se odráží v básni *Kam půjdu*⁵³

*„Kam půjdu, - nevím.
Svět je jen široký, širší je srdce mé.
Cesto má, zdali se shodneme?
Býváš jen k večeru krásná.
Nevěřím, ruče, že sny moje doženou,
spíše, že slevím.*

Kdykoli vracím se, hlavu mám sklopenou.

*Možná, že zbloudím.
V srdci i na zemi, všude lze sejít s cest.
Bože můj, zbloudit-li jednou mi souzeno jest,
- dovol mi zblouditi v lese!
Zbloudím tam krásně, zbloudím tam rád,
zbloudím tam v mechu a kvítí.
Jaro mi nebude ničeho vyčítat,
dám-li se vílami utančiti.“*

Jiné básně odrážejí stav přírody, ročních období a počasí, které mělo na Wolkerův velký vliv⁵⁴, jak vidíme z jeho dopisů, v nichž vykresluje své nálady. Podzimní rokoko⁵⁵ je jednou z těchto básní, ve kterých hledá tajemství a zvuk slov. „*Chtěl bych vniknout do jejich podstaty, pochopit jejich vůně a barvy, abych potom zachytil ty jemné podzimní nuance, pro které je potřeba barev delikátně tlumených a slov dobře volených. Působí-li strojeně – je špatná. Nemyslím, že zůstanu tak stále. Vždyť Jitřní píseň⁵⁶ psal jsem na jaře, kdy všechna míza vřela a kypěla v mladých tělech. Bude zima a ta jistě zasype bíle a neposkvrněně čistým sněhem to hnijící listí v mé duši.*

⁴⁹ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s. 298

⁵⁰ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s. 299

⁵¹ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s. 315

⁵² WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s. 472

⁵³ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s. 314

⁵⁴ Inspirace počasím se odráží nejen v titulech některých básní *Děšť, Deštivé večery* Wolker 1954a, s.312n.

⁵⁵ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s.212

⁵⁶ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků, s.168

Vždyť jak mám psát, když venku stále prší nekonečný déšť podzimní a celé hanácké roviny mají ráz tak ospale smutný, že nelze tu zpívat o síle, zdraví a radosti.“⁵⁷

Nový zvrat ve Wolkerově básnickém vývoji nastává koncem války. Tato událost se v jeho poezii odrazila změnou nálad; ve verších se objevují motivy přírody, domova a okouzlení smysly. Během léta 1919 prochází Wolker silným působením Šrámka, což Vlašín (1980, s. 66) dokazuje básní *Bílý kůň*⁵⁸, která podle něj působí jako paralela poezie Šrámkovy. Zina Trochová⁵⁹ také konstatuje, že „z rukopisného sešitku *Lyrika od jara do léta 1919* dýchá na nás Šrámkův *Stříbrný vítr*.“ Zároveň podotýká, že tento zvrat ve Wolkerově postoji prožívá celá mladá poválečná generace. „Mladí lidé, kteří prožili hrůzy války, kdy život jedince pozbyl ceny, vítali s nadšením mír, nechávající se unášet rozdychtěnými smysly a radostí ze záchrany života.“⁶⁰ V této době se již objevuje předznamenání Wolkerovy schopnosti nechat se okouzlit prostými věcmi a nalézt v nich půvab a krásu.⁶¹

Je zcela samozřejmé, že Wolkerovy mladistvé práce veršem jsou obdobím hledání, kterým každý začátečník prochází. Fedor Soldan však došel podle Vlašína k závěru, že by se Wolkerovy rané verše neměly vydávat. Soldan ve své monografii *Jiří Wolker* (1972, s.52) soudí, že skutečná literární činnost básníka začíná až knihou *Host do domu*.

I Nezval prvotní Wolkerovy verše odsoudil: „*Jeho prvotiny, takové či onaké, to je básnictví, jaké bylo před J. W. a před nástupem poválečné básnické generace. Básnictví subjektivní, formalistní a rétorické, jak v něm dodnes loví básníci z předválečných generací. J.W. nikdy těchto básní nepublikoval. Byl si vědom, jaká propast je mezi nimi a Hostem do domu.*“⁶² Naopak O. Březina si prvotních veršů Wolkerova cenil nad později vydané sbírky. (Vlašín 1980, s.67)

My se domníváme, že Wolkerovy prvotiny v sobě již nesou stopy pozdějších prací, mohou být tedy dokladem toho, jak se Wolker jako básník vyvíjel a je dobře, že byly vydány. Přestože básník tyto prvotiny psal v období mezi patnáctým a devatenáctým rokem svého života, v mnohých nalezneme hluboké životní pravdy a postřehy, které dokazují jeho inteligenci, emoční vyspělost a pozorovatelský talent.

⁵⁷ Wolker, Jiří. Korespondence s E. Chalupným, In: *Nová Říše, 1930-32*; Vlašín 1980, s. 66

⁵⁸ Z cyklu *V horách* inspirované pobytem ve slovenských lesích.

⁵⁹ Doslov Ziny Trochové k dílu *Mladistvé práce veršem*, s.642

⁶⁰ tamtéž

⁶¹ báseň *Broučku, kterého jsem našel v kytici od milé*

⁶² V. Nezval, Wolker, 1964, s. 55; (zkráceno K.R.)

6.2. PRAŽSKÉ OBDOBÍ

Předěl ve Wolkerově životě i poezii nastává na podzim roku 1919, kdy mladý student odjíždí studovat do Prahy. Při rekonstrukci tohoto období budeme čerpat především ze vzpomínek jeho současníků: především Zdeňka Kalisty, s nímž se v době vzniku své první sbírky Wolker přátelil nejvíce,⁶³ V. Nezvala a J. Seiferta. Poznáme, jak se Wolker začleňoval do společenského života pražských umělců – básníků a zároveň si vždy zachovával své vlastní stanovisko. Jak podotýká V. Pekárek⁶⁴, Wolker přichází do Prahy již do určité míry orientovaný politicky uvědomělý a umělecky podnětné prostředí jen zpevnilo jeho charakter. Tuto teorii potvrzuje i Zdeněk Kalista, který Wolkeru uvedl do prostředí kavárny Union, kde se v tu dobu scházeli mladí začínající umělci.⁶⁵ Večer se v zakouřené kavárně diskutovalo o umění a politice, vedly se debaty o poměru mezi marxismem a anarchismem, a ve vzduchu byl cítit mladistvý zápal a nadšení pro přichozí změny. Příkře, až fanaticky stáli proti jakýmkoliv projevům měšťáctví. Ale často se mluvilo i o novém umění: expresionismu, (který jak uvidíme, Wolkeru a jeho Hosta do domu ovlivnil), kubismu a civilismu, probírala se filozofická témata. Podle Kalistových vzpomínek Wolker do Unionky nechodil příliš často, protože ho tamní prostředí nebralo příliš vážně, což ho zraňovalo. Také nebyl mladými umělci tolik poblázněn, jako Kalista, který ještě neměl své umělecké směřování tak naplánované jako Wolker. Ten se tamním prostředím nenechal strhnout a zachovával si kritický odstup.

Brzy Wolkerovu a Kalistovu pozornost zaujala myšlenka vlastního časopisu. Ta se začala konkrétněji rýsovat společně se vstupem do Uměleckého klubu. Nově založený časopis nesl název *Orfeus*, později začali přispívat do *Dne*. Během této spolupráce se sblížili se Svatoplukem Kadlecem a A.M.Píšou, kteří se později stali jedněmi z Wolkerových nejbližších přátel.

Na jaře 1921 se Kalista k Wolkerovi přestěhoval, oba již byli v Praze zabydlení, a vytvořili si okruh přátel, se kterými si rozuměli, od kterých sbírali literární zkušenosti a vzájemně se ve své tvorbě povzbuzovali.

Kalista vzpomíná na přátelství s Wolkerem jako jedno z nejhezčích období svého pobytu v Praze, kdy se za jarních večerů vraceli z kaváren (Slavia, Daliborka) a toulali se nočním městem po Hradčanech a při kterých se rodila jejich poezie.⁶⁶

⁶³ Jednu dobu spolu dokonce bydleli a to na Smíchově, v ul. Na Celné 4. 10, (dnes 12). Kalistova vzpomínková kniha *Kamarád Wolker* mapuje Wolkerův pobyt v Praze od roku 1919 do zimy 1922, kdy se s Wolkerem literárně rozešli.

⁶⁴ V. Pekárek, předmluva k dílu Jiří Wolker, *Tvář za sklem*, výbor z básní, Odeon, Praha 1975, s. 7

⁶⁵ J.Seifert, A. Černík, I. Suk a jiní

⁶⁶ Tyto toulky inspirovaly Wolkeru k napsání básni *Návrat, Noční déšť*. Kalista vzpomíná na drobnou scénu na rohu Myslíkovy ulice a nábřeží, pod jejímž vlivem vznikla báseň *Poštovní schránka*, na výhled z jejich

6.3. PŘED HOSTEM DO DOMU

Tyto události a prostředí pomohly zformovat Wolkerovu poezii, která se nyní tematicky ubírala dvěma směry. První zobrazoval chlapce, který daleko od rodného kraje v nepřátelském velkoměstě touží po klidu a teple domova; druhý směr, méně osobní, zahrnuje verše v nichž se autor zamýšlí nad nespravedlností a bídou tehdejší společnosti a touží po krásném životě pro všechny lidi. Jako prostředek mu slouží pokorná, bratrská láska k lidem. Z. Trochová říká, že „Wolker věří, že lidské srdce dovede smířit všechny protiklady života“⁶⁷, a zároveň podotýká, že tato naivní víra svědčí o básnikově neuvědomění si příčin sociálních rozporů a prostředků k jejich odstranění.

V dopise A. Dokoupilovi z 24.5.1920 si Wolker stěžuje, že se v Praze občas cítí osamělý, že tu vidí spoustu bídy. Ani jemu se v té době nevedlo nejlépe, často si musel těžce shánět jídlo, ale jak přiznává, otevřelo mu to oči: „*když jdu ulicí..., cítím, jak srůstám se vším tím šlapaným chodníčkem, s žebráčkem sedícím na něm, s chlapcem pískajícím si omletou písničku. Srůstám v nový život a získávám nejkrásnější výsledek: cítím, jak chce se mi žít.*“ Svému příteli přiznává, že ještě loni, kdy žil bezstarostně s rodiči, bylo mu vše jedno. Dokonce prý i se zálibou přemýšlel o smrti. „*Ted' si dokonce myslím, že zemřít přejí si vždy aristokraté. Mají asi o smrti představu tak vznešenou, že se domnívají, že pomocí její dostanou se ještě do vyššího 'ranku'. Já si ji představuji tak prostou jako ženu s uzlíčkem, která nosí muži-dělníkovi obědy. Věřím, že má i modré oči – ale že ještě není poledne.*“⁶⁸

6.4. HOST DO DOMU⁶⁹

„*Jeho metodou bylo srdce a z něho zářící pokorná prostota a náboženství lidskosti.*“ (J.Kunc)

Wolkerova prvotina vznikala od jara 1920 do léta 1921. Práci na ni musel přerušit kvůli státnicím. Vyšla v červnu v Plzni u nakladatele Beniška s obálkou Jana Zrzavého.

Původně se měla jmenovat *Ráj srdce*, Z. Kalista však v té době dokončil svou sbírku, pro kterou měl vymyšlený titul *Host do domu*, podle nápisu na domě na Riegrově nábřeží, kde bývala kavárna *Riviéra*. Tento titul ale zcela

bytu na Smíchově, který Wolker zachytil v básni *Okno* a na jiné události a místa v Praze, které daly Wolkerovi podnět k napsání veršů.

⁶⁷ Doslov Ziny Trochové k dílu *Mladistvé práce veršem*, s.643

⁶⁸ *Korespondence Jiřího Wolker s Antonínem Dokoupilem*, Česká literatura 6, 1958, č. 2, červen, s. 211–231.

⁶⁹ Název sbírky je obdobou lidového rčení *Host do domu, Bůh do domu*.

nevystihoval jeho básně, a protože obě sbírky si byly svým vyzněním podobné, dohodli se s Wolkerem na výměně názvů.

Ve Wolkerově prvotině se výrazně projevuje autostylizace, básník v podobě malého chlapce se pokorně dívá na svět, uvědomuje si, že je jeho malinkou, ale důležitou součástí a až dětinsky se z něj raduje. Sbírkou prostupuje harmonie, idyla (čerpaná z rodinného života), víra v člověka a v možnost nápravy světa (místy až naivní), přestože básník ví, že to nebude lehký boj a začíná projevovat pochyby.

Láska má podobu lidské družnosti, není jen autorovou soukromou záležitostí. Prolíná se zde život jedince a celého světa, vesmíru. V těchto bodech spatřujeme vliv francouzských unanimistů⁷⁰, kteří v té době působili na naši poezii.

Z hlediska námětu promítá se do ní básníkův osobní život, jeho přesvědčení a osud; prvky odloučení od rodiny, pocit samoty, kdy nachází útěchu v lásce k lidem, ve splnutí s přírodou a s věcmi; vliv války a jejích hrůz, jejichž důsledky viděl Wolker na vlastní oči. Přesto v básních vyjadřuje životní elán a nadšení, touhu po šťastném životě a důvěru, že podobné hrůzy se nebudou opakovat. Sbíрка má rysy poválečného optimismu, odráží se v ní nejen tvorba F. Šrámka (vitalismus⁷¹), ale i tvorba starší generace.⁷²

Kritikou i čtenáři byla kniha přijata s velkým zájmem, neboť originálně a přesvědčivě odrážela citový život básnickovy generace. Byla to kniha velmi osobitě a přesto srozumitelně podaná, svým způsobem naivní, ale přesto krásná.

Technika verše i slovní spojení, která Wolker ve sbírce použil, byly považovány za objevné, přestože nepoužíval žádné zcela nápadné prostředky. Pro mnoho dalších začínajících básníků se Wolkerův verš stal inspirací, i když je ve své podstatě nenapodobitelný. Je mnohem složitější než se zdá. Napohled se sice blíží prostému sdělení svou téměř důslednou shodou veršů s větovým členěním, ale má specifickou intonaci a rytmus a zdánlivě hovorový,

⁷⁰ Unanimismus byl literárně-estetický směr počátku 20. století, vycházející z tvrzení, že všechno na světě, tedy lidé, zvířata i věci jsou jedna duše. Člověk je součástí této jednoty. Unanimismus pramení z pocitu krize v předválečných letech a z potřeby nového náboženství (necírkevního), lidé si mají uvědomit, že jsou součástí lidského společenství. Součástí unanimismu byla myšlenka „kolektivismu“, který by lidi ochránil před pocitem bezvýchodnosti a sdružil by je v silný, opravdový lidský organismus. J. Romain hlásá proto teorii jednotné mysli, abstraktní duše. Unanimisté jsou pro návrat k prostotě, lásce, pracovitosti, družnosti a pokoře. (Slovník lit. směrů a skupin, Š. Vlašín, Praha: Svoboda, 1977)

⁷¹ Vliv vitalismu Wolker rozvíjí např. v obrazu klíčícího semene v básni *Dláždění*, nebo veršem „*počneme pod vaším srdcem radostné pachole, / nový život*“ (Rekruti). Tyto obrazy nám evokují atmosféru jara, kdy se všechno obnovuje, léčí, příroda se probouzí a optimisticky hledí do budoucna. Průvodce po dějinách české literatury k tomu dodává, že Wolkerovo okouzlení světem nemá té primitivistické životnosti, která byla pro vitalismus příznačná, protože za jeho naivním pohledem se skrývá intelekt, ale přesto se jeho vlivem inspiroval.

⁷² např. symbolisty K. Hlaváčka

běžný jazyk se zde mísí s netradiční metaforou založenou převážně na tradiční symbolice. Přestože tato technika vyrůstá z domácí tradice, zůstává Wolkerovým přínosem. Wolker obohatil básnický jazyk tím, že ho přiblížil jazyku hovorovému.

Naproti tomu, některé neobvyklé slovní obraty a spojení, například ty, které čerpají námětem z bible, a které bychom dnes považovali za zvláštní, nebyly pocíťovány jako nápadné, neboť tento způsob vyjadřování byl tehdy obvyklý. „*Básníkův slovník je pln něhy, emocionality, prostoty...odráží se v tom i dobová móda básnického primitivismu, , jež vyznával program Literární skupiny, ale podstatným zdrojem k Hostu do domu je vlastní osobnost, srdečný a důvěřivý vztah k životu, ke světu*“ (Buriánek 1981, s. 162)

V době svého vydání působil *Host do domu* mnohem exotičtěji, než by se nám zdálo dnes. Některými motivy a svými pokornými gesty připomínal tvorbu francouzských básníků ze skupiny *Opatství*, tehdy velmi oblíbených. Wolker je však nekopíroval, pouze si bral inspiraci pro základní tón a vyznění svých básní. Prostředky, kterými toho docílil vychází z něho samého. Je úmyslně dětinský, chce být prostý jako dítě, které s úžasem objevuje svět. Mnohdy při čtení jeho básní před sebou vidíme dítě, které je doslova u vytržení z toho, co vidí kolem.

Sbírka není zcela jednotná, ani umělecká hodnota jednotlivých básní není stejná. Základní ladění knihy zůstává - gesto pokory, stylizované za pomoci náboženské terminologie do úmyslně primitivistické pospolitosti, lásky k bližnímu. Ale některé básně, například *Žně, Vzdálená milá, V parku před polednem, Pokojík v hotelu, Rekruti, Dláždění, Nemocná milá a Věci* již přecházejí ideově i výrazem k realističtějšímu básnictví s větším společenským dosahem a ke kritičtějšímu pojetí skutečnosti. Začíná se objevovat pocit společenské zodpovědnosti a morální vazby ke kolektivu (*Návrat, Vězeň*), někdy i politicky (k socialismu) zaměřené projevy.

Přes tyto rozpory mezi autorovými iluzemi a kritickým chápáním skutečnosti, má sbírka optimistický tón. K udržení tohoto tónu si Wolker pomáhá stíráním hranic mezi objektivní skutečností a její básnickou transformací. I nejvšednější věci vykresluje téměř pohádkově kouzelně, ale bez umělých přikrašlování a romantických gest. I nevlídnou realitu prozařuje dětsky důvěřivým pohledem. Tento primitivistický postup připomíná malby primitivistů a malířů, kteří je napodobovali.⁷³

Soldan (1964, s.61) uvádí příklady, kdy při čtení básní z *Hosta do domu* vyvstává dojem, že ústřední básnický obraz je Wolkerem chápán na způsob primitivistické kresby s naivní nadsázkou: v první básni s názvem *Pokora* si nebe opírá dlaň o květinku, „*aby nespadlo*“; básník žebra s pánem bohem na

⁷³ O tomto vlivu bude ještě řeč v souvislosti se vzpomínkami Wolkerova přítele, Z. Kalisty, který přiznává, že tvorba těchto malířů jejich generaci v určitém období ovlivnila.

náročí (*Žebráci*); srdce je kvítko za oknem, které maminka zalévá růžovou konvičkou (*Svatodušní svátky*), den je tichý jako jesle (*K svátku mé milé*), okno je skleněná loď (*Okno*) atd.

Hranice mezi snem a skutečností jsou smazávány, aby vystoupila především citová jednota světa, která je pro Wolkeru v *Hostu do domu* nejdůležitější a je zároveň jednotícím prvkem celé sbírky.

Sbírka se skládá ze tří oddílů (*Chlapec, Ukřižované srdce a Host do domu*), až ke druhému vydání byla připojena poéma *Svatý Kopeček*.

V oddílu ***Chlapec*** se projevuje výrazná autostylizace. Básník (chlapeček bosý) se nebojí pokořit, „*stát se maličkým*“, aby měl blízko k malým věcem, na nichž podle něj stojí věci velké. Takový pohled byl v české poezii novátorský, právě za něj je Wolker oceňován. Sám o tom píše malíři Janu Zrzavému: „*...po letech své módní a estetické dekadence a nadčlověčenství (kterýpak septimán by nebyl dekadentem!) shazují ze sebe tuto těžkou pózu a stávám se znovu chlapcem, který našel svoje místo mezi všemi věcmi tohoto světa.*“⁷⁴

Lexikon literatury vidí ve stylizaci do postoje dítěte reakci na válečné prožitky. „*Stylizovaná chlapecká naivita je motivována snahou najít východisko z prožitého válečného utrpení v objevování elementárních životních hodnot. Věci i nespravedlnosti života je třeba milovat, aby byly spaseny.*“⁷⁵

Tuto část sbírky charakterizuje nadšení do života, láska k lidem, radostný básníkův pohled na věci, které život přináší, nezobrazuje zde však reálnou skutečnost. Tu stylizuje do idylických obrázků, opírajíc se při tom o rodinnou pohodu.

Báseň *Žebráci* odráží stopy Wolkerova vývoje. Zpočátku měl „*mnoho zlých věcí, které dech újí. černé šaty, límec, knihy vázané v kůži, a že jsem byl syt, tak vážně jsem přemýšlel, zda lépe je zemřít, či žít.*“ Potom se musel „*vydat do světa*“, (odchod do Prahy na studia), opustil mamčinu náruč a šel hledat Pánaboha a spolu pak budou postávat na náročí a prosit lidi, aby „*otevřeli svá srdce*“. Odloučení od tepla rodinného krbu mu tedy otevřelo oči k bídě a starostem druhých a ze sobeckého přístupu k vlastním starostem vyrostlo pochopení toho, jak je důležité, aby se lidé měli rádi. (Vlašín 1964, s.96) Básník chce nyní jít příkladem, přitom nabádá ostatní, aby ho následovali.

Stesk a samotu v cizím prostředí vyjadřuje v b. *Svatodušní svátky* „*svět spoutaný okovy černých kolejnic*“ zároveň domlouvá svému srdci „*srdce, přece se vzmuž a seznam se s kamením!*“ Téměř v každé druhé básni je cítit láska k matce a její vliv⁷⁶.

⁷⁴ Dopis z 27.4. 1921. Vlašín (1964, s.90)

⁷⁵ Lexikon české literatury, Praha: Academia, 2000. ISBN: 80-200-0797-0. s. 457

⁷⁶ Např. verš „*živote krásných skleněných věcí, láska s mamčinými rukama*“.

Ve druhém oddílu *Ukřižované srdce* básník ukazuje bídu a utrpení. Začínají se objevovat rozpory: „*chudý si s bohatým nevěří*“ (Zamilovaný), které předznamenávají autorovu budoucí sbírku *Těžká hodina*. Idylu rodinného prostředí vystřídala scenerie chudých předměstských čtvrtí, levných hotelů, nevěstinců, kasáren.

A ve třetím oddílu, jehož titul je stejný jako titul sbírky, tedy *Host do domu*, se vyznává z lásky k tomuto světu (*Pokora, Žně*); obdivuje obyčejné, všední věci (*Poštovní schránka, Věci*), věří v kouzlo okamžiku („*Dnešek je jistě nesmírný zázrak*“) a tím se vlastně vrací jak svým ideovým zaměřením, tak tematicky k prvnímu oddílu. Znovu se zde uplatňují náboženské motivy, jak je vidět i z názvu některých básní (*Poutníci, Na svatého Mikuláše, Koledy*). Rozpory společnosti a z nich vycházející realita je upozaděna, aby vynikl optimistický tón, opírající se o lásku k bližnímu. Ve třetím oddílu se podle Soldana 71 projevují meze postupu, který Wolker použil. Všeobecná humanita a společenská nezávaznost, nejasné vymezení k sociální skutečnosti nemohly fungovat natrvalo. Wolker si to uvědomoval a začal s ní být sám nespokojen, jak uvidíme z dopisů přátelům a jeho sebekritických zmínek.

6.4.1. Shrnutí

Ve sbírce je cítit mladistvé nadšení, ale i pokora, láska k přírodě, k rodině a láska k věcem vycházející z vlivu francouzského unanimumu. Věci ve svých básních oslovuje, vdechuje jim život, nachází mezi nimi harmonii. Všechno na tomto světě je jednota. „*Jako jsem přestal rozeznávat tělo a duši, - tak teď dospívám k tomu, že nebe je kusem této země s obyčejnými lidmi.*“ napsal Wolker Jiřímu Svobodovi o své prvotině 26.8.1921, a citoval tak dvojverší ze své nové b. *Pohřeb* (později byla zařazena do druhé sbírky).

Navzdory této harmonii se ve sbírce již objevuje rozpor v idylickém nazírání světa. V básni *Návrat* stojí: „*Myslím-li na ty, / jimž v mlhavém bloudění zjevil se svatý, / musím si vzpomenout i oněch, / kteří jej nespatriili, / protože očima večeri zaplatili*“, stejně tak v básni *Zamilovaný* konstatování že „*chudý si s bohatým nevěří*“. Tento rozpor bychom mohli vidět jako předznamenání pozdějších balad.

6.5. SVATÝ KOPEČEK

Vila Krásná vyhlídka na Svatém Kopečku u Olomouce

Svatý kopeček je rozsáhlá báseň inspirovaná, ovšem jen formálně, Apollinairovým *Pásmem*⁷⁷ byla v době svého vzniku něčím zcela novým. Vyšla poprvé v časopisu *Červen* v roce 1921. Do sbírky byla připojena A. M. Pišou až dodatečně, ke druhému vydání, tak, jak to Wolker zamýšlel udělat. Kalista (1933, s. 86.) vzpomíná na vznik *Svatého Kopečku*, jako na něco, co otřásl jeho přátelstvím s Wolkerem. V té době bylo oběma jasné, že „infantilní primitivismus“ již nestačí k tomu, aby vyjádřil složitější myšlenky, jimiž se nyní zabývali a proto hledali novou formu. Tu našel Kalista v Apollinairovi, a napsal podle jeho *Pásma* lyrickou skladbu, kterou Wolkerovi poslal. Brzy na to napsal Wolker *Svatý Kopeček*, báseň, která se té Kalistově nápadně podobala, což on tehdy těžce nesl. Později přiznal, že událost byla spíše důsledkem jejich podobného vývoje, který s nimi tehdy sdílela celá jejich generace.

Svatý Kopeček u Olomouce je velmi známé poutní místo moravského regionu. Jeho dominantou je barokní chrám Navštívení Panny Marie, jehož obrazem Wolker svou báseň otvírá: *Žlutavý kostel vlá na hoře zelené, / to je korouhev této krajiny tiché a svěcené, / to je Svatý Kopeček u Olomouce, místo pro poutníky a výletníky, ...* Podle legendy je to posvátné místo, kde se

⁷⁷ Báseň *Pásma* francouzského básníka Guillaumea Apollinaira pochází ze sbírky *Alkoholy života*, (1913); do češtiny ji přeložil K. Čapek. Jde o spontánní proud představ, dojmů, pocitů, vzpomínek a každodenních zážitků na první pohled nesouvisejících, v nichž se prolíná staré s novým, veselé s vážným, všední se svátečním, světské, civilní motivy s náboženskými obrazy. Rychlé přemístování v čase a prostoru vystihuje dynamiku doby. Všechna města a místa tu splývají v jeden svět. Báseň je ve své podstatě hrou fantazie, založená na asociativnosti představ. Připomíná proud vědomí, chrlení představ. Tento dojem je umocněn chybějící interpunkcí. Novátorské je využití hovorového jazyka, lidových výrazů, technických názvů v poezii, užití neologismů, které charakterizují moderní dobu. Apollinaire touto básní inspiroval mnoho umělců, z českých básníků kromě Jiřího Wolker a V. Nezvala (*Edison*) a K. Biebla (*Nový Ikaros*), Z. Kalistu (*Růženeč*).

dějí zázraky. Wolker cítí tuto posvátnou atmosféru a zároveň vyjadřuje lásku k místu svého dětství.⁷⁸

Z hlediska tvorby znamená *Svatý Kopeček* určitý přechod k jiné etapě. Svým způsobem je to jeho rozloučení se světem dětství a již se v něm objevují stopy, které později povedou k *Těžké hodině*, k baladám a dramatům.

Wolker dochází k poznání, že svět není zcela harmonický a věří, že by bylo možné ho „vyléčit“ lidskou družností, láskou k lidem. V básni vyjadřuje vůli podílet se na jeho přeměně „*na modré pasece my chlapci se shodli, že, světe, uzdravíme tě.*“

Wolker se ve *Svatém Kopečku* nebál použít všední témata, místy až prostá sdělení „*zde jsou mé prázdniny od narození až do let dvaceti*“, kontrastující s posvátností místa „*jsem procesí dychtivé božího slova*“. Básnický subjekt, již dospělý, jede navštívit svou nemocnou babičku, kterou se snaží potěšit a rozveselit svým mládím.

Poté je tu předěl a ocitáme se s básníkem v lese, kam jde zavzpomínat na hezké chvíle, které tu prožil. Potkává kamaráda z dětství, a přestože každého osud zavál jinam, povídají si společně při práci jako kdysi (splynutí jednotlivce s kolektivem pracujícím – tak chápal Wolker princip kolektivismu), a oba bojovní, mladí muži, plní ideálů se *na modré pasece domluví, že uzdraví svět.*

Večer se sejdou s dalšími přáteli na návsi, jdou do hospody, a básník konstatuje, že se od dob jeho dětství „*mnoho změnilo*“. Mezi časem svého dětství a nynější skutečností vidí propastný rozdíl.

V dalším obraze spatřujeme básníka již zpátky v domě prarodičů. Před spaním přemítá o svých ideálech a vyjadřuje soudržnost s lidstvím, se světem. Konec básně se podobá modlitbě, aby chlapecké ideály nevzaly brzy za své, ale byly naplněny:

*„Svatý Kopečku, kosteli vlající na hoře zelené,
korouhvi této krajiny tiché a svěcené,
spravedlivou sílu, dětské oči a jazyky
ohnivé dej nám všem,
ať to, v co věříme dnes, též zítra provedem!“* (Wolker 1973, s.91)

Ve *Svatém Kopečku* spojil Wolker krásy moravské přírody a motivy osobní i společenské v jeden celek. Formou asociativního básnického postupu otvírají se před námi jednotlivé scény, které básník představuje.

⁷⁸ Jeho prarodiče měli na Svatém Kopečku letní sídlo a na počest narození svého vnuka na tomto místě nechali vztyčit kříž, který dnes stojí před bazilikou.

Od záležitosti jedince (nemoc babičky) a své rodiny, přechází ke svým přátelům a nakonec se obrací k celému světu, jako k jedné duši. Všední, osobní život staví do širších a složitějších společenských souvislostí. Jeden motiv u něj přerůstá v druhý, aby se nakonec spojily v záležitost vesmíru. U Wolkeru vše vytváří jednotu, nic není oddělené, proto tak výrazně vyjadřuje potřebu sounáležitosti. Přáním na konci básně se proto ani tak neobrací k Bohu, jako k celému vesmíru.

Formou blízkou reportážnímu záznamu Wolker zachycuje situaci v konkrétním prostředí, zakotvení mezi mladými lidmi u nichž akcentuje šíři jejich povolání a zájmů. Základním pojítkem mezi těmito lidmi různého původu a zaměření jsou společné vzpomínky na dětství.

Přitom nikdo z nich nepochybuje o šťastné budoucnosti, život je pro ně krásný a lidé jim připadají dobří „*Na nebi hvězdy nebeské a na zemi lidské jsou rozesety,*“ Důležité je, že Wolker chce své osobní štěstí přenést i na ostatní a sdílet je s nimi:

*„tato krása je příliš těžká pro člověka jediného,
moji přátelé jdou za hlasem zvonu
okusit se mnou štěstí všeho,
ale i pro nás je příliš veliké a těžké toto štěstí,
dej, Bože, ať všichni lidé jsou naši přátelé,
ať přijdou a pomohou nám je nésti.“* (Wolker 1973, s.90)

6.5.1. KRITICKÝ OHLAS HOSTA DO DOMU

Vydání *Hosta do domu* vzbudilo velký ohlas, a to jak kladný, tak záporný. Wolker nebyl s přístupem a hodnocením kritiky svého díla příliš spokojen, přestože byly vesměs kladné. Vážil si kritiky J. Hory, A. Veselého a připomínek svého přítele J. Svobody. V dopise A.M. Píšovi z 10.8.1921 (Wolker 1950, s. 39n) si stěžuje, že zatím snad jediný kritik nepochopil hlavní sdělení jeho sbírky a všichni se zaobírali vedlejšími věcmi, které pro Wolkeru samotného nebyly tolik důležité. Vidí kritiky jako polovičaté, tupé a rady v nich hloupé. Přál si slyšet ostrou objektivní kritiku, která by přinesla nový pohled a užitečnou radu.

V. Nezvalovi se líbil především *Svatý Kopeček*. Wolker mu ho sám předčítal, když se na jaře 1921 vrátil do Prahy. Nezval na to vzpomíná ve své knize *Z mého života*: „Wolker s potutelným úsměvem otevřel svou přihrádku, vytáhl sešit a jal se mně číst *Svatý kopeček*. Byl jsem šťasten, že mohu s plným přesvědčením pochváliti Wolkerovi jeho báseň, která kromě svého spodního tónu, na němž je znát Apollinaire, byla alšovsky česká. Wolkeru potěšilo, že zdůrazňuji českost jeho básně, neboť si přál být světový i český, a v *Svatém Kopečku* se mu to dokonale podařilo.“ (Nezval 1959, s. 79)

Nezval viděl, jak jeho přítel dovedl vedle sebe položit jednotlivé obrazy, zdánlivě nesouvisející, jakými jsou návštěva nemocné babičky, příroda, kostel v krajině, a najít v těchto všedních obrazech krásu. Protože také pocházel z Moravy, znal toto místo a dovedl ocenit, jak Wolker zachytil jeho atmosféru. Chápal spojení tradice a modernosti v této básni jako hluboké ponoření do skutečnosti.

Na celé sbírce Nezval pak oceňoval především nové, svěží vidění světa. Označil Wolkeru za „imaginárního realistu“, vyzdvihl básníkovu pokoru: „*Jakmile se člověk pokoří, jakmile se vzdá přesvědčení, že je středem stvořeného, je mu rázem jasno, kterak všechny bytosti a věci mají stejnou cenu před tváří jsoucna.*“ (Nezval 1924, s. 23n) a ocenil jeho nový pohled na obyčejné věci, které nám přijdou tak všední, že je už téměř nevnímáme a jejichž estetickou hodnotu Wolker tak vyzdvihl. „*Svou úžasně kultivovanou obrazotvorností, svou jemnou senzibilitou dovedl odhalit emocionální cenu starých známých věcí, poštovní schránky, kamen, vysychajících kalamářů, ... všeho toho nad čím jsme se už neuměli vzrušit.*“^{79 80}

Nezval vzpomíná, že mu Wolker prozradil, jaký zážitek nachází ve své sbírce: „*Vraceli jsme se z kavárny Daliborky pěšky směrem na Smíchov a když jsme přecházeli přes Malostranské náměstí a Wolker dokončil přednes své básně veršem: Host do domu a ještě někdo..., zastavil se a řekl takřka už jen dechem..., „víš, kdo je ten někdo? ... To je ten pánbůh...“ Řekl to bez pathosu, lidově, dojemně. Řekl to, jako by byl právě on sám objevil lidské pořekadlo, z něhož si zvolil jeho první část za název své sbírky.*“ (Nezval 1959, s.80)

A. Dokoupil charakterizoval⁸¹ Wolkerův vývoj obratem: *z maminčiny náruče do objetí davů.*⁸² Ocenil především básníkovu schopnost „pokořit se, otevřít oči“ a hlavně být věrný svým stanoviskům.

Bedřich Václavek konstatoval, že Wolker se dívá na věci především srdcem, zrak je pro něj vedlejší. Dodává, že básník je si vědom, že o lepší svět je třeba

⁷⁹ Nezval 1964, s. 59 v přednášce Deset let od Wolkerovy smrti, vydané M. Blahynkou v Prostějově 1962

⁸⁰ Radost z věcí vyjadřuje Wolker v dopise A. M. Píšovi (28.3.1921): „Stává se mi někdy, že mám potřebu všecko oslovovat. Říkám věty, které znamenají právě to, co je okolo.“

Panímáma.

Slečna.

Krám.

Koncert.

a mám z toho hroznou radost. Slovo náhle nabývá překrásného, nového významu.“ (Listy přáteli, s.19) ale jak říká Přemysl Blažiček (Obrazná pojmenování v poezii Jiřího Wolkeru, Česká lit. 5, 1957, s.447-462) věci mu nejsou jen pomůckou, aby mohl opěvovat všední život, slouží jako odrazový můstek k řešení lidských problémů. V jiném dopise Píšovi, Wolker říká: „*A tyto věci žijí samy o sobě, a přece akcesoricky, a jejich život je: jejich vztah k lidem. I já budu o nich mluvit. Oživím je, když se v nich ztratím. Oživím je, když pod záminkou jich budu mluvit o sobě.*“ (Listy přáteli, 1950, s.83) Tady vidíme doklad Wolkerovy duševní vyspělosti, schopnost vcítění a vidění souvislostí, jeho tendenci vnímat vše jako jednotu.

⁸¹ ve Stráži lidu, 24.8.1921

⁸² Vlašín, Š. Jiří Wolker. Melantrich, Praha 1980, s.106

bojovat.⁸³ Podtrhuje básníkovu touhu něco pro lidi vykonat, nejde mu jen o vlastní radost a štěstí, chce „podělit lidi bohatstvím svého srdce“.⁸⁴ Vidí tedy Václavek v jeho poezii etickou funkci. Podobně František Götz⁸⁵ charakterizuje Wolkerovo vnímání světa jako etický realismus. Jeho podklad vidí ve vášnivé, naivní lásce k člověku, k věcem a ke světu vůbec.

Wolkerův přítel A. M. Píša⁸⁶ ocenil konkrétnost Wolkerovy poezie, líbí se mu, že se neuchyluje k mystice. Vidí v jeho prvotině významný tvůrčí čin mladé generace, zdůrazňuje, jak se toto dílo liší od předválečné civilizační poezie, že nezůstává pouze u smyslového obrazu světa, ale směřuje k vnitřní podstatě objektů.

Nebyly ovšem všechny kritiky kladné, jak jsme se již zmínili. S některými Wolker zásadně nesouhlasil. Byla to například recenze Arna Nováka v *Lumíru*⁸⁷, kde Novák podtrhuje infantilismus jeho tvorby a redukuje jejich smysl do pojmů, jako „dětiskost“, „titěrnost“, „prostoduché rozkošnictví“. Novák celou sbírku vidí jako infantilní. Nijak neoceňuje novost Wolkerova přístupu, naopak vidí v něm jen cestu k „lyrickému žvatlání“. Nelíbí se mu Wolkerova přílišná důvěra k chudým lidem, v nichž vidí lidi chudé duchem! „přeji chudým duchem, aby viděli boha, ale obávám se, že by snad měli panovat.“

Výše zmíněné kritiky byly ohlasem na Wolkerovu prvotinu bezprostředně po jejím vydání. Kritici ovšem hodnotili toto dílo i později, s odstupem několika let, a s dobou se jejich pohled na něj samozřejmě měnil, ať už se změnou jejich osobního pohledu na svět a na literaturu, s rozdílným směřováním literárního vývoje nebo se změnou politického režimu. Mnoho kritik, recenzí a názorů bylo publikováno postupně v jednotlivých vydáních Wolkerova díla, nebo v monografiích. Tyto pohledy se většinou nesoustředí jen na Wolkerovo dílo, ale zahrnují celkový pohled na básníkovu osobu a její odraz v díle.

Jedním z velkých obdivovatelů Jiřího Wolkerova byl F.X. Šalda. V předmluvě k *Dílu Jiřího Wolkerova*⁸⁸, vydaného r. 1926 oceňuje Šalda Wolkerův přínos takto: „*Tvorbou Jiřího Wolkerova dějstvuje se před našimi zraky typický děj básnický: typický, a právě proto navýsost řídký a vzácný: obroda a obnova světa a života. Děj, který se odehrává jen několikrát za století: ver sacrum tvořivosti básnické. Než přišel on, ležel svět před zraky jeho generace bezmála mrtvý: starý, okoralý, ztuhlý, ssedlých a pevných tvarů, rozškatulkovaný v pojmy, zákony, konvence; samá hrana, hranice, mez, obmezení, tlak a útisk. Přišel Wolker a hle, pod jeho zrakem jihne hned, kapalní, teče a plyne všecko;*

⁸³ Vlašín 1980, s.108; B. Václavek, Wolkerovo dílo lyrické, Host 3, 1923-24, 4.3, s. 81-85

⁸⁴ tamtéž

⁸⁵ Gotz, F. recenze *Lyrický čin*. In: *Host 2*, s.20n

⁸⁶ Časopisu Červen 4, 1921, s.266n.

⁸⁷ Časopis Lumír 1921, s. 274-5; (Vlašín 1980, s.104..

⁸⁸ Předmluva F.X.Šaldy k *Dílu Jiřího Wolkerova*, s.5-10.

všecko pod dotykem jeho kouzelné hůlky vře, kypí a šumí, plane a tryská: sám vír a žár, sama výheň a záplava. Z mrtvých věcí stávají se naráz ohniska a vývařiska světla, něhy, milosti, lásky. Ty boří a přetavují starý a pevný tvar ve výlev a vlnu milostného polibku... Zkadeřené jezero takových teplých polibků je jeho první kniha.

Hle, takový kouzelný zrak vlastnil Jiří Wolker! Právě proto byl básník tvůrce. Takový zrak vlastnili před ním Shelley a Walt Whitman a budou vlastniti až do skonání světa všichni tvůrčové básničtí.

Proto jsme mu vděčni: učinil nás diváky tohoto tajemného přepodstatnění světa a života. A víc než diváky spoluherci, spolutvůrci. Naslouchajíc mu, proměňovali jsme se sami ve své podstatě: vystupovali jsme ze své staré chladné bytosti, odkládali jsme ji jako zvetšelé roucho a proměňovali se v něco nového, žhavého, mladého a jarého; za duši skeptickou dostávali jsme duši věřící, za duši logickou duši magickou. Vstupovali jsme na chvíli do jakési bytosti vyšší, stávali jsme se na čas jejími celami a podílňiky. Věru, můžeme ke chvále Wolkrově říci totéž, co praví u Platona Alkibiades ke chvále Sokratově: Když ho poslouchám, srdce mi tluče a slzy se mi řinou při jeho řečech ještě více než blouznivcům korybantským... těm blouznivcům, do nichž, jak víte, vstupoval na chvíli bůh.“⁸⁹

Soldan (1964, s. 40) ve své monografii nejprve rozvíjí otázku, zda optimistická nálada *Hosta do domu* vyplývá z harmonické životní situace autora, nebo je jen umělým

literárním gestem. Na základě veršů vzniklých před *Hostem do domu* dochází k názoru, že optimismus a nábožensky laděná pokora ve Wolkerově prvotině jsou jen literární gesto. Na jiném místě Soldan (1964, s. 41) konstatuje, že v básni *Pokora* Wolker rozvádí jeden základní dojem, impresi, přičemž ji rozvíjí a rozšiřuje její platnost. Zachází přitom dál než jeho impresionističtí kolegové, a tyto impresie společně s užitými symboly nakonec vyústí do moře lásky, víry a naděje. Soldan vidí v této sbírce impresionistické prvky, a zde hodnotí optimistický tón a lásku kladně.

V závěrečném shrnutí Wolkerovy prvotiny se Soldan (1964, s. 72n) domnívá, že o vřelé přijetí, s nímž se *Svatý Kopeček* setkal u některých Wolkerových vrstevníků, se zasloužila především formální novost básně.

Wolkerova poezie je ovšem živá dodnes, o čemž svědčí četnost vydání děl a ohlasy čtenářů. V závěrečné kapitole této práce se zmiňujeme o ohlasu Wolkerovy poezie především u dnešní mladé generace. Také dnešní čtenáři

⁸⁹ Předmluva F.X.Šaldy k *Dílu Jiřího Wolker*; WOLKER, Jiří. *Dílo Jiřího Wolker I*. Václav Petr, Praha 1941a. s. 5-10.

cítí, že básník narozen před více než sto lety, mluví jejich jazykem, což nejvíce dokazuje jeho jedinečnost a nadčasovost.

6.6. OBDOBÍ MEZI HOSTEM DO DOMU A TĚŽKOU HODINOU

(jaro 1921 – léto 1922)

Od chlapeckých snů k životu...

„Jestliže jaro 1920 znamenalo pro Wolкера vyvržení umělecké, přechod od začátečnické poezie k osobitě tvorbě, pak jaro následujícího roku přináší přelom ideologický a politický.“ (Vlašín 1980, s. 118)

Wolkerův posun od *Hosta do domu* ke druhé sbírce *Těžká hodina* nebyl tak jednoduchý a samozřejmý, jak by se mohlo zdát. Přestože kritiky na jeho prvotiny byly vcelku kladné, Wolker sám s ní začal být brzy nespokojen, když připustil, že Arne Novák měl pravdu, když nazval jeho první knihu „knihou měšťáckou“.⁹⁰ Její důvěřivost, nevyhraněnost již neodpovídala jeho rychle se formujícím politickým názorům a úsilí o bojovnější ráz jeho poezie. Již víme, že Wolker bral své psaní zodpovědně, že jeho poezie vycházela přímo z jeho nitra, z jeho přesvědčení. Důkazem toho může být v předchozí kapitole již zmiňovaný dopis (A. M. Pišovi) o kritice, které se dostávalo jeho první sbírce. Dále se v něm svěřuje: „*Vidím velmi přesně těžké vady a neudržitelnost toho, jak jsem dříve psal, ale cesta dopředu je v mlhách. a snad i vím, co budu psát, ale nejsem dosud do té míry posvěcen, abych věděl, jak to napsat – abych to skutečně napsal. /.../ Mám pouze svoje smysly a intuici, které štvu ted' před sebou jak ohaře, aby mi vypátrali směr a cestu, kudy jít za tím, co jsme už viděl ve svém srdci. Cítívám tak velikou zodpovědnost za každé slovo, že se bojím psát. /.../ A vidím, že dnes nemám ještě dosti sil a odvahy. Bojím se, že nejsem dosud dosti mužem.*“⁹¹

Josef Hora pronesl po přečtení jeho první sbírky: „*Iluze jsou strhány – jde o to básnit život.*“, což si Wolker vykládal jako: „*Plán je postaven – jde o to vykonat jej.*“ a tímto heslem se snažil ve svém dalším směřování řídit.

6.6.1. Na jaře 1921

Wolker se ocitl „na rozcestí“. Důsledek toho, že se držel svých ideálů a neslevil z nich ani v případě, že se jeho názory neshodovaly s názory jeho přátel vedl k tomu, že se s mnoha z nich rozešel. Jedním z nich byl i Zdeněk

⁹⁰ Studie *Ochránci umělecké svobody*, Soldan 1964, s. 51.

⁹¹ WOLKER, Jiří. *Listy příteli*. Praha, Československý spisovatel, 1950. s. 39n

Kalista. Nejen o tomto rozchodu se Wolker světuje A.Dokoupilovi v dopise z 22.5.1921: „...zde v Praze – a snad je to kletba velkého města, že spíše rozvádí než svádí – nemám vlastně jednoho člověka, o němž bych byl přesvědčen z celého srdce, že mluví to, co si myslí.

Poslední dobou jsem tím zvláště roztrpčen. Stalo se totiž to, co jste předvídal: rozešel jsem se s Kalistou. Doposud jen literárně, ale myslím, že nezůstane jen na tom. Jsme na to oba příliš ctižádostiví...

Cítím, že bych měl dělat nové věci. Cítím, že se jaksi bytostně přeměňuji. zdá se mi, že tuhnu a tvrdnu jako dozrávající jablko. Mojí celou filosofií bylo chlapectví. dnes, kdy jsem už příliš veliký a kdy problémy doby začínají ostřeji narážet na mě, myslím si, že bylo by jistě zbabělé nadnášet se touto různou filosofií nad světem. přesto ale – nemám dosud dosti odvahy, abych řekl ano, ano – ne, ne. Je to ještě příliš uvnitř a podobá se to skoro výčitkám svědomí.,, (Blažiček 1958, s.211-231)

O dva dny později si Wolker A. Dokoupilovi (24.5.1921) posteskl: „Mám mnoho bolestí z rozcházení. Bože můj – s kolika dobrými lidmi jsem se musel rozejít, aby se mi cesta nerozdrobila! Je to tak těžké; mít někoho rád a muset odejít od něho, poněvadž mě už teď nechápe a brzo bude nenávidět. Člověk najde mnoho svobody po každém rozchodu, ale jakési kořeny zůstanou v srdci a ty se stále cítí.“⁹²

O smutku a nelehkosti loučení napsal Wolker báseň Loučení: *Aby se cesta má nerozházela, / budu se muset rozejít s mnohými, / s mnohými dobrými / lidmi. / Loučení, loučení nenávratné! / Sekyrka krvavá stromeček zatne, / těžko je drvaři; kořeny v zemi / zůstanou navždy a neoněmí... (Vlašín 1980, s. 118)*

Nutno podotknout, že Wolker byl vždy věrný sám sobě. I v případě, že šel *proti proudu*, a musel čelit neshodám s lidmi, které měl rád, svoje stanovisko neopustil.⁹³

V této době Wolker vytrává politicky a na základě svého přesvědčení vstupuje do Komunistické strany.⁹⁴ V dopise Z. Kalistovi si stěžuje na to, jak se na něj nyní kvůli tomuto činu v Prostějově dívají: „Nemám tu přátel mimo několika řídkých výjimek. A nezůstává na tom, téměř všichni bývalí mojí známí chovají se ke mně urážlivě, provokují mě na každém místě, - protože jsem – „bolševík“.“⁹⁵

⁹² tamtéž

⁹³ Tento fakt dokládá skutečnost, že z důvodů odlišných představ o umění odešel jak z Devětsilu, tak z Literární skupiny.)

⁹⁴ Podle slov jeho matky, vstup syna z měšťanské rodiny do strany znamenal pro něj mnoho nepříjemností. Byl prý označen jako „zuřivý bolševík“ (Wolkerová 1937, s. 161); zajímavé je, že v prvním vydání se tato zmínka nevyskytuje, je tedy možné, že v 50. letech ji Z. W. do druhého vydání začlenila, aby podtrhla synův pevný postoj v komunistickém přesvědčení)

⁹⁵ Dopis z 27.12.1920, (Kalista 1933, s. 106)

Jak tvrdí A. C. Nor (1947, s. 92), jeho komunismus se však od politického komunismu lišil. Wolker viděl komunismus především v účasti s chudým.

6.6.2. Prázdniny roku 1921

Prázdniny roku 1921 trávil Wolker na Svatém Kopečku. V dopisech přátelům se svěřuje, že odpočívá ale zároveň sbírá nový materiál k další práci. Začíná ho zajímat epika a drama. Uvažuje o umění, hledá formu a výraz a tím si určuje cestu svého vývoje. Postupně dochází k přesvědčení, že jeho umění musí bojovat za spravedlnost a lidštější podobu světa. Epika mu umožňovala zaměřit se na vážnější témata „Prosekávám se k epice. /.../ Lyrika je stav a epika je čin.“⁹⁶ Toto rozhodnutí postupně vyústilo ve vznik jeho nejznámějších prací – balad.

6.6.3. Na podzim

Na podzim vstupuje Wolker do Literární skupiny, přesunuje se do Prahy za studiem, kde spolu s Kalistou a Píšou tvoří pražskou redakci časopisu *Host*. Později však začíná myšlenkami tíhnout k Devětsilu, který v té době združoval socialisticky a komunisticky orientované umělce nejmladší generace. Zpočátku měl Wolker k Devětsilu nedůvěru (Vlašín 1980, s. 124), v zimě však již vstup do něj zvažuje. Stalo se tak až na jaře 1922.

6.6.4. Jaro 1922

**„Já mám sílu, ty máš sílu, sdružíme se
v Devětsilu.“**

Tehdy časopis *Var* otiskl jeho příspěvek o proletářském umění, stať nazvanou *Umění všední, či nedělní?*. Pár dnů nato se ve Varu objevil přepis jeho přednášky *Proletářské umění*, v níž tlumočil názory své generace.⁹⁷ Tito umělci chápou nové umění jako třídní, proletářské a komunistické. (Vlašín 1980, s. 129)

Nesnášejí měšťáctví, obviňují dřívější umělecké směry z formalismu, ale jak Wolker tvrdí, nechtějí jen kritizovat a malovat růžovou budoucnost, ale chtějí za novou lepší budoucnost *bojovat*. (Wolker 1954, s.232) Umění podle nich

⁹⁶ Z dopisu A.M.Píšovi, 1.7.1921.

⁹⁷ Z těchto činů můžeme vidět, jaké postavení Wolker mezi vrstevníky zaujímal, když ho prof. Z. Nejedlý vybral za mluvčího celé generace a pověřil formulací přednášek o novém umění. Přestože tyto Wolkerovy teoretické práce nejsou veřejnosti známé, právě jimi si získal pozornost literárních kruhů.

nemůže být lhostejné k duchovnímu vývoji člověka a proto je třeba vytvořit umění nové.

Rysy nového umění mají se stát kolektivismus, tendenčnost, optimismus a revolučnost. Vysvětlíme si nyní tyto pojmy, jak je chápala Wolkerova generace. „**Kolektivismus** je pojmání života nikoli jen jako akce určitých jedinců, ale celků spojených myšlenkou.“⁹⁸ „*Umělec nestojí nad hnutím mas, ale v něm.*“ a umělci Devětsilu chtějí vyjadřovat důvody a smysl těchto hnutí.⁹⁹ V tom, že jsou si vědomi svého úkolu, stává se jejich umění **tendenčním**.¹⁰⁰ Je to tvorba vycházející z autorových nejvnitřnějších ideových pohnutek.

V souvislosti s tendenčností zmiňuje Wolker také požadavek **novosti**, který chápe jako nové vidění světa. „Nebudeme hledat něco nového, nač bychom se chtěli dívat, budeme chtít *nově* se dívat.“¹⁰¹ Nové vidění světa je však myšleno pouze z hlediska času a přítomnosti, jinak Wolker věří v tradici, na kterou ve svém literárním vývoji navazuje.¹⁰² Nové umění mělo být realistické, nesentimentální, mělo pružně reagovat na vývoj, být okouzleno skutečností, nemělo ji však kopírovat.

Optimismus dle Wolkerovy nespočívá „ve víře v dokonalost stojícího světa, ale ve víře v možnost jeho zlepšení.“ Je to snaha o dosažení lidského štěstí v rámci reálných možností člověka podmíněných jeho aktivním přístupem k životu.

Poslední uvedený znak proletářské poezie, **revolučnost**, spatřoval Wolker v nutném předpokladu společenské proměny. „*Wolker chápe proletářské umění jako umění směřující k přípravě revoluce.*“¹⁰³

Wolker cítil zvláštnost doby, ve které žije¹⁰⁴ a miloval tuto skutečnost protože věřil, že v ní je ukryt klíč k lepší budoucnosti. Ten klíč spatřoval v umění, kterým bude bojovat o proměnu světa.

Přestože Wolker sám v úvodu přednášky¹⁰⁵ zdůrazňoval, že mluví za celé sdružení Devětsilu, mluvil především za sebe, z nejhlubšího osobního

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 129

¹⁰⁰ Tendence x l'art pour l'artismu.

¹⁰¹ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 129

¹⁰² NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947, s. 93.

¹⁰³ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 130

¹⁰⁴ Viz verš z jeho básně „dnešek je jistě nesmírný zázrak“.

¹⁰⁵ Později Wolker vyložil (v dopise Josefu Koptovi) debatní večer, na kterém zmíněnou přednášku přednesl, takto: „.../ přednášku jsem stavil na konkrétním případě svém. Myslím tím Baladu o očích topičových. V ní, myslím, obsáhl jsem dle svých sil vše, co jsem in theoria podával v článku.- Ovšem oni řeknou, že to není ani proletářské, ani třídní, ani komunistické, protože dle nich toto umění mělo by značit veršování několika politických tezí, prošpikovaných hurá, rudá, atd.“ (26.4.1922)

přesvědčení. Těchto zásad proletářského umění se držel při psaní své druhé sbírky *Těžká hodina*.

Obě uskupení - Devětsil i Literární skupinu však Wolker brzy opustil, a to když se Devětsil přiklonil k poetismu¹⁰⁶ a umělci ustoupili od poezie společensky angažované, utíkající k fantazii a imaginaci, a Literární skupina počala tíhnout k expresionismu, což kontrastovalo s Wolkerovým přesvědčením. Stále se snažil zachovávat si individuální postavení.

6.6.5. Léto 1922

trávil Wolker opět na Svatém Kopečku.

6.6.6. V říjnu 1922

V říjnu roku 1922 Wolker přijíždí do Prahy, aby se přihlásil ke druhé státnici. V té době mu vyšla druhá sbírka *Těžká hodina*. Její nedílnou součástí se staly balady. Než si představíme sbírku jako celek, podíváme se podrobněji, jak tyto balady vznikaly.

6.7. BALADY

Na baladách začal Wolker pracovat již pár týdnů po vydání *Hosta do domu*. Tvoří relativně samostatný celek, proto byly později často vydávány samostatně. Nejdříve vycházely v časopisech. Byly to 2 balady v létě 1921, třetí a čtvrtá koncem téhož roku, pátá v únoru 1922 a šestá v lednu 1923. Obdobný byl rytmus jejich prvního publikování: čtyři balady od září 1921 do března 1922, pátá na konci r. 1922, šestá vyšla v pozůstalosti. Práce na nich byla obtížná, přesto mu přinášela radost z objevu. Od doby, kdy měl hotové 4 balady, uvažoval, jak svědčí jeho korespondence a vzpomínky současníků, o Knize balad, jež měla sestávat z 10 až 12 básní. První tři balady Wolker pojal do své sbírky *Těžká hodina*, další tři byly publikovány až po jeho smrti.

Wolker obdivoval baladu, jež obsahuje prvky mu blízké, jimiž jsou patos, obliba romantické tradice a folkloru, dramatičnost i tragika. Inspirací mu byla samozřejmě tvorba K. J. Erbena, J. Nerudy, P. Bezruče, A. Sovy, V. Dyka, J. Mahena nebo J. Durycha. Ve své korespondenci se Wolker sice vyjádřil

¹⁰⁶ Teigeho stat' *Poetismus* z roku 1924 v časopise *Host* znamená definitivní rozchod Devětsilu s proletářským uměním.

obdivně o klasické baladě a ty jeho sdílí s Erbenovými imaginativnost, ale mají jinou podobu než ty v 19. století. Wolker je ve svých baladách protiromantický, nestará se o vesnický folklor ani o minulost. Erben hájí neměnitelnost mravního zákona, člověk se svému osudu nemůže bránit, naproti tomu Wolker ukazuje existenciální situaci člověka. Wolkerovy balady zobrazují konflikt člověka se světem, ve kterém žije. Tragika je přitom dána existenčními podmínkami. Jeho balady mají povahu výpovědi a jsou velmi realistické.

Od Erbena se Wolkerovy balady liší i výrazem. Proti Erbenou klidnému, skoro hudebnímu rytmu jsou ty jeho pádné, dynamické. Wolker volí obyčejná slova, ale přesto je pojí tak, že vznikají nová vyjádření. Námět hledá v běžném, všedním životě. Velmi často používá metafory, jak si ještě později ukážeme.

Podíváme-li se nyní detailně na úvod jedné Erbenovy balady, vidíme, že pro Erbena je příznačné v začít popisem krajiny, ve které se příběh odehrává. Jde o jakousi kulisu, např.: „*Okolo lesa pole lán*“ (Zlatý kolovrat) nebo „*Okolo hřbitova cesta úvozová*“ (Holoubek), „*Na pahorku mezi buky kostelíček s věží nízkou*“ (Poklad). Srovnáme-li tyto verše s úvodem Wolkerovy Balady o ženě, bohu a muži: „*Kostelík s klášterem. Ulice zimomřivá.*“, dojdeme k závěru, že je mezi nimi velký rozdíl ve způsobu podání. Erbenův popis je podobný lidovým písním, je klidný, skoro pohádkový, kdežto Wolkerův popis je strohý, neklidný, představy jsou položeny vedle sebe jako vytržené z věty - tím připomínají výkřik. Vedle strohého popisu „Kostelík s klášterem“ stojí personifikace „ulice zimomřivá“.

Zdeněk Kalista vzpomíná na počátky vzniku Wolkerových balad: „*Bude psát novou baladu. Baladu s námětem tak moderním, jako je film. Baladu, kterou by bylo možno promítat jako kus současnosti v některém biografu. Baladu, které by porozumělo obecenstvo takového biografu třeba na periferii Prahy.*“ Přestože Wolker nebyl první básník, který se baladám věnoval, byl si vědom svého experimentátorství. „*A poněvadž je to dílo velkých pochyb, hledání a boje, nemám na na ně pražádného svého kritického měřítko. Snad je dobrá, snad špatná.*“ psal o Baladě o nenarozeném dítěti¹⁰⁷ „*V posledním Červnu měl jsem onu baladu (O nenarozeném dítěti). Ležela téměř 2 měsíce u Neumanna, neboť jejímu otištění překážely moje verše, které jsem tam dřív zaslal. Tak to vidíte, jak já sám sobě překážím./.../ Byl bych rád, kdybyste mi napsal, co o té baladě si opravdu myslíte. Já vím jen, že zaujímá v mé tvorbě dosti zvláštní místo. Ale je-li dobrá či špatná, říci nemohu. Psal jsem ji asi 2 hodiny a nosil jsem ji v sobě ½ roku. A potom bez nejmenších oprav poslal jsem ji Neumannovi. Škoda! Dnes bych byl ji víc stáhl a sevřel.*“¹⁰⁸

¹⁰⁷ V dopise K.Bieblovi 12.7.1921.

¹⁰⁸ K.Bieblovi asi koncem září 1921.

K.Biebl mu 30.9. 1921 v dopise odpověděl: *“Nevím, co mohlo by se Vám nelíbit na Vaší baladě. Zdá se mi, že je méně sevřena, než bývají Vaše verše, ale myslím, že v tomto případě (u balad) jest to docela hezké, když tragika celého děje se potěží na závažných slovech, která by v básni nemusela být, ale Vaše balada,-když už je velikou otevřenou ranou,-nechť je viděti i krev, která z ní vytéká. Nikdo (myslím si já) na celém světě neví, jak by musela dnešní balada vypadat, a uvážíme-li, že nemáte nikde o co se opřít, neboť myslím, že současných balad není, jest to výkon nadprůměrný.“* A měl pravdu. Přesto, že Wolker tápal, hledal a zkoušel nové postupy, dosáhl v nich téměř dokonalosti.

Balady mu poskytly prostor pro vyjádření vážných životních témat. Ta jsou soustředěna na existenční i mravní problémy: bídou vynucený potrat počatého dítěte¹⁰⁹, vysvobození nevěstky¹¹⁰; vražda ze zoufalství nemocného; nevěru. Wolker v baladách líčí i špatné sociální poměry, někdy pouze obecně, ale tato skutečnost byla později vyzdvižována a zdůrazňována, zatímco skutečné sdělení o existenčních otázkách člověka zůstalo upozaděno.

Wolkerovy balady se odehrávají v městském prostředí, často jsou vyjádřeny kontrasty: město x předměstí x za městem; pokojík, interiér (nemocnice) x ulice, žena x muž, (ženský a mužský svět). Objevují se v nich moderní přístroje a vynálezy¹¹¹ i když s jiným cílem a účinkem než tomu bylo například v civilismu.

Často jsou tyto balady založeny na paradoxu, až absurdním: k potratu se odhodlají muž a žena, kteří se milují, sen je zabíjen tím, že je uskutečňován; dělník oslepne při práci v elektrárně; prostitutka je přirovnávána k jeptišce; smrtelně nemocný vraždil a nebylo mu to nic platno; nevěra a láska spolu těsně souvisí.

Děje balad Wolker oživuje dialogy a polopřímou řečí, dokonce do něj místy zasahuje, ale nemoralizuje.

Díky výše zmíněným rysům (městské prostředí, popis mezních lidských situací, chápaných jako výkřik) se Wolkerovy balady dají označit jako expresionistické. Tím, že si všímá těchto všedních situací a zaujímá k nim stanovisko se přesouvá z naivního, dětského světa do světa tvrdé skutečnosti.

Již v době svého vzniku Wolkerovy balady na čtenáře velmi zapůsobily. Lidé je rádi četli, ale i poslouchali na recitačních večerech. Významný podíl na tom měla popularnost stylu, jejich rytmičnost a melodičnost, v nichž se projevil

¹⁰⁹ V té době bylo nejen v poezii velmi neobvyklé, zmiňovat tento problém bez zamlčování. Wolkerovy se podařilo velmi prostě, ale přesto s dramatickou vážností téma zpracovat

¹¹⁰ připomínající Macharův román ve verších *Magdalena*

¹¹¹ Např. Roentgenův přístroj.

Wolkerovo hudební cítění, citovost, blízká tehdejší poezii J. Seiferta, zejména *Městu v slzách* a jejich existenciální, nadčasový význam. Knížky Wolkerových balad se tak staly nejvydávanější částí jeho odkazu. Jednotlivé balady byly později zhudebňovány a uváděny scénicky.

6.8. TĚŽKÁ HODINA

Sbírka *Těžká hodina* vyšla v říjnu 1922 v nakladatelství V. Petra v Praze, v nákladu 1000 výtisků. Obálku nakreslil J. Čapek. většina básní včetně balad byla již předtím otištěna v časopisech.¹¹²

Ve srovnání se sbírkou první obsahuje *Těžká hodina* méně básní¹¹³, většina čísel *Těžké hodiny* je však rozsáhlejší, to se týká především balad. Wolker již nedělil sbírku na oddíly, upustil od důsledné kompozice a ani styl není přísně jednotný. Jak jsme již uvedli, pouze tři balady byly pojaté do této sbírky, a to *Balada o nenarozeném dítěti* (v pořadí jako druhá báseň), *Balada o očích topičových* jako druhá od konce a *Balada o snu* přibližně uprostřed (desátá z dvaadvaceti).

Ve sbírce se dostává ke slovu epika, především v baladách, jak jsme již naznačili. Bylo to záměrné, neboť Wolker se se svou druhou sbírkou obracel k širšímu okruhu čtenářů, chtěl tedy, aby byla sbírka co nejsrozumitelnější.

Titul sbírky *Těžká hodina*¹¹⁴ je nejen metaforou okamžiku zrození, ale i dospívání chlapce v muže, tento Wolkerův přerod byl již naznačen v kontextu událostí, kterými v té době básník žil. Víme tedy, že v *Těžké hodině* půjde o novou fázi jeho vývoje, vyspělejší a uvědomělejší.

V úvodní básni se sice Wolker vyznává, že ještě nemá pevný názor na svět; touží teprve, „*aby mu narostlo srdce nesmlouvavé*“, uvědomuje si svou nejistotu a snad i rozpor mezi svou touhou a možnostmi, ale již se začíná dívat na svět vážnými očima. A vidí, že realita vypadá jinak, než jak si ji představoval jako chlapec. Jiří Svoboda (2008, s.33) podotýká, že „*s tím, jak Wolker vyvrával politicky, zraje i jako básník. Nachází nová řešení v boji a s tím přichází i nový typ poezie. Postupně ustupuje spontaneita, bezmezná důvěra a jeho romantické ideály nahradila „vůle být spravedlivý“*“.

Stejně jako v první sbírce, i v *Těžké hodině* Wolker projevuje lásku k člověku a více zdůrazňuje sepětí života jedince a kolektivu. Můžeme tedy posun od Hosta do domu k *Těžké hodině* vyjádřit jako posun od lásky k lidem a lidské

¹¹² Červen, Host, Čas, Rudé právo, Proletkult, Kmen, atd.

¹¹³ Dvacet dva, kdežto 1. vydání *Hosta do domu* jich obsahuje 31. (Vlašín 1980, s. 147)

¹¹⁴ Sousedství těžká hodina označuje poslední nejtěžší hodinu bezprostředně před porodem.

družnosti ke kolektivismu¹¹⁵ nebo také jako posun od harmonie k uvědomění si nedostatků tehdejší společnosti, se kterými je nutné se vyrovnat. Proto také motivy soucitu, pokory a lásky byly v této sbírce částečně nahrazeny výzvou k boji a odhodlaností „bít se za slávu světa“.

Přestože Wolker zaujímal ke skutečnosti kritický poměr, věřil v lepší budoucnost, proto jsou jeho verše optimistické. Wolker sám o tom prohlásil: „*Nový optimismus...nespočívá ve víře v dokonalost stojícího světa, ale ve víře v možnost jeho zlepšení*“.¹¹⁶ (Wolker se snažil nad soudobou situací zamýšlet a chtěl se podílet na jejím zlepšení.¹¹⁷

6.8.1. SYMBOLY VE WOLKEROVĚ POEZII

Používáním různých symbolů Wolker navazuje na symbolismus, ve své poezii jim však dává širší význam.

Často bývá v literatuře uváděno, že s opuštěním dřívějšího humanismu a se změnou obsahu vůbec se mění i symboly a tón druhé sbírky. Souhlasíme s tím, že tón *Těžké hodiny* získal bojovnější ráz (rozhořčení, vášně) a ve sbírce nejsou již zastoupeny náboženské obrazy v takové míře, jak tomu bylo v *Hostu do domu*, ale některé motivy a symboly (srdce, oči¹¹⁸) zůstaly, jak si za chvíli ukážeme. Tato klíčová slova jsou totiž pro Wolkeru typická a tím, že přecházejí z *Hosta do domu* do *Těžké hodiny* se zvyšuje srozumitelnost, a tím i sdělnost jeho poezie. Ve své tvorbě se opírá o ustálené motivy, které čtenáři vnímají, a každý si v nich najde to, co je mu blízké. Skrývá se tu ovšem nebezpečí dezinterpretace, jak tomu často v minulosti bylo.

6.8.2. Symbol srdce

Symbol srdce jsme již zmínili v souvislosti s úvodní básní sbírky, kde Wolker touží, aby mu „*narostlo srdce statečné a nesmlouvavé*“ a kde srdce symbolizuje sílu a odhodlání žít. Srdce je však obecně symbolem lásky, ani zde tomu není jinak. Navíc Wolker pomocí tohoto symbolu vyjadřuje svůj citový vztah k člověku, ke světu: „*srdcí tisíce*“ (Balada o nenarozeném dítěti).

¹¹⁵ Tj. vědomí sounáležitosti s určitým celkem, jedinci jsou spojeni jednotným cílem.

¹¹⁶ WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků. s. 214

¹¹⁷ Tato touha po proměně světa je expresionistickým rysem, později se ovšem vykládala ve smyslu komunistické revoluční proměny.

¹¹⁸ Stejně jako v *Hostu do domu*, i ve druhé sbírce jsou nejužívanějšími slovy **oči** a **srdce**. Slovo oči (příp. zrak) je v *Těžké hodině* použito 48x a to nepočítáme sloveso vidět. Druhým nejpočetnějším slovem je srdce (použito 46x

6.8.3. Specifika lyrického subjektu v baladách

Vzhledem k tomu, že druhá sbírka je zaměřena na rozpory ve společnosti, na třídní rozdíly mezi lidmi, dostává se v ní (především v baladách) do popředí postava dělníka. Pro Wolker je vymezení dělníka všeobecné, je to každý, kdo pracuje rukama: služky, šičky, holky z fabriky, řemeslníci, námořníci, knihař, krejčí¹¹⁹. Jen v baladách je to konkrétní člověk, který má jméno (Antonín, Jan), zdůrazněn je především jeho pevný charakter; zevnějšek není tak důležitý¹²⁰, Wolker svého hrdinu v baladách vykresluje zcela prostě a zachycuje především jeho význam pro společnost: „Dělník je smrtelný, práce je živá,...“ (Balada o očích topičových). Tímto dvojverším je vyjádřena nesmrtelnost jedince v díle, které po sobě zanechává. (Blažíček 1963, s.460)

6.8.4. Básně Těžké hodiny

Titulní básně *Těžká hodina* (věnovanou příteli A. M. Pišovi) Wolker popisuje posun od naivního chlapeckého přístupu ke světu k realistickému pohledu dospělého muže. „Chlapectví“ a „mužnost“ zde mají symbolický význam. V této básni Wolker poeticky vyjádřil to, co předtím napsal A. Dokoupilovi: „Cítím, že bych měl dělat nové věci. Cítím, že se jaksi bytostně přeměňuji. Zdá se mi, že tuhnu a tvrdnu jako dozrávající jablko. /.../ přesto ale nemám dosud dosti odvahy,...“ V básni Wolker vyjadřuje změnu která se s ním udála; nejdříve měl srdce plné ideálů, chtěl se „rozdat“ lidem, nyní vidí, že to bude těžký boj „*srdce se krví do cihel probolí*“. Zatím se pouze odhodlává k boji.

Jak jsme již v úvodu zmínili, Wolker využívá v *Těžké hodině* některé postupy stejné jako v první sbírce. Jedním z nich je autostylizace. V této básni se objevuje lyrický subjekt, v autostylizační funkci, nyní však tento subjekt cítí zodpovědnost za životy ostatních. Kromě autostylizace, využívá stejně jako v Hostu do domu i apostrofu - oslovování věcí, kdy je prosí, aby při něm stály, když teď zůstal ve světě sám *Milenčin dopise, / lampo, / kniho kamarádova, / věci zrozené z lásky, světla a víry, / dnes při mně stůjte a třikrát mi věrnější buďte, /.../*¹²¹

¹¹⁹ Ti se objevují již ve Svatém Kopečku.

¹²⁰ Viz např. verš „měl dobré srdce, slabé pěsti a modrou pracovní zástěru“ Balada o snu.

¹²¹ WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986.s. 105

Balada o nenarozeném dítěti

*„I žena chce svět lepší a jinačí
a žena jen pláče, když ruce na to jí nestačí.“¹²²*

Zde se Wolker dotkl problému, kterému se do té doby spisovatelé vyhýbali, nebo ho obcházel, - otázky přerušení těhotenství. Vypořádal se s tímto problémem velmi dobře, nic neskrýval, ale přesto neodhalil víc, než bylo nutné. Děj je líčen vcelku prostě, tak vynikne tragika básně. Wolker zde líčí potrat jako nevyhnutelnou nutnost v situaci, v níž se hrdinové ocitli. Dramatické situace ožívuje dialogy nebo polopřímou řečí, básník nestojí nad dějem, ale s účastí do něho zasahuje: „*Ó ženo, slyšíš ten hlas, co na prsu hořel ti?*“ Přitom ale nemoralizuje. Ztotožňuje se s nešťastnými milenci. Tuto situaci vidí jako absurdní: „*Slunce na zemi svítilo / a stromy zůstaly lysé, / lidé se na zemi milují / a láska nenarodí se. / Nenarodí se?*“¹²³

Balada končí otázkou, která má širší smysl, Wolker se ptá, zda bude možné, aby se dítě narodilo.

Na čtenáře v době vydání silně zapůsobil námět balady, který si Wolker vybral a způsob, jakým ho zpracoval. Dovedně vyjádřil pocity ženy, jejíž dítě se nesmělo narodit: „*Já nejsem žena, / já jsem hrob. / Dvě oči na mně stojí, jako dvě svíčky, / co na podzim hoří za dušičky, / a nikdo se nade mnou nemodlí. / I žena chce svět lepší a jinačí / a žena jen pláče, když ruce na to jí nestačí.*“

V básni **Slepi muzikanti** dva žebráci, ač slepi, svou písni otevírají lidem oči ku krásám světa: „*Zatímco slepi hráli / písničku veselou, / tak lidem narůstaly / nové a nové oči.*“ Symbolem očí, vyjadřuje Wolker vidění skutečnosti.

Čepobití o této a předchozí básni tvrdí Vlašín (1980, s.147) , že patří svým rázem ještě k Wolkerově prvotině pro svůj důvěrný tón, optimistické zakončení a vyjádření lásky ke všem a ke všemu „*z lásky a tónů vystavím do polí silnici...*“. Ale už se zde dostal ke slovu smysl společenské zodpovědnosti „od tvých prsů a očí musím odejít na rozkaz velkého čepobití“. Tragédie vojenského života nespočívá jen v prolévání krve na bojišti, ale odehrává se i v jejich srdci, když jsou nuceni loučit se se svými dívkami: „*Na kasárenském dvoře / dva trubači stojí, / všechny muže volají*

¹²² WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986.s. 111

¹²³ WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986. s. 111

k boji / a já také mužem jsem. / Od tvých prsů a očí musím odejít / na rozkaz velkého čepobití.“¹²⁴

K vyjádření hlavní myšlenky a vykreslení atmosféry si Wolker pomohl vojenskou terminologií: „*zamilovaní vojáci, do srdce střelení polnicí, ranění příkazem táhlého čepobití...*“¹²⁵

Tvář za sklem tato báseň je vlastně jedním realisticky podaným obrazem, obrazem Kavárny »Bellevue«¹²⁶. Autor nejprve vykreslil její atmosféru „*Kavárna »Bellevue« je říše / stavěná z hudby, tepla a plyše, / z oken má vysoké, průhledné hranice, / které ji dělí od zmrzlé ulice.*“, potom tento téměř ideální obraz naruší děsivou vidinou: „*... na okna skleného tenoukou hranici / přitisk tvář člověk, který stál v ulici, / výrostek zpola a zpola muž, / a pohledem ostrým a chladným jak nůž / prořízl okno a vbod se v tu nádheru, ...*“ a nakonec celý obraz metaforicky promění, čímž završí smysl básně: „*Tenkrát se stoly staly / náhrobky mramorovými, / pohřbení šťastlivci se usmívali / mrtvolně mezi nimi, ...*“. Touto scénkou šťastných lidí sedících v útulné kavárně a jejím protikladem, nehostinnou ulice plnou bídy vyjadřuje Wolker svůj názor nad marnotratným životem buržoazie pohledem hladového, zbídačeného chudáka. Působivost básně spočívá v tom, že Wolker nepronáší soudy sám za sebe, ale skrze chlapce, skrze tento dramatický výjev. Silně se zde odráží autorova psychika: „*... a pohledem ostrým a chladným jak nůž / prořízl okno a vbod se v tu nádheru, / v číše a valčík, v zrcadla pro milenky, / v břicha a teplo, fraky a peněženky, / a zůstal v nich trčeti čepelí, / i když ty oči dvě zmizely.*“¹²⁷

V ***Kázání na hoře***¹²⁸ dává Wolker hlubší smysl útrapám všech lidí bez rozdílu, tedy i lidem vyloučeným ze společnosti „*neplačte vrazi a opilé nevěstky*“. Vychází přitom z představ spravedlivého řádu: „*ten, kdo je živý - ví, že svět musí být spravedlivý*“ a vyjadřuje lásku k lidem, i k těm špatným: „*Každý má někde srdce, i když s sebou je nenosí.*“¹²⁹

¹²⁴ WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986. s. 113

¹²⁵ tamtéž

¹²⁶ Soldan uvádí, že A.M.Piša se domníval, že šlo o brněnskou kavárnu Bellevue, ale v Praze Wolker chodil na filosofickou fakultu kolem kavárny Bellevue na Smetanově nábřeží 18, která byla potažená červeným plyšem a stále existuje. Stejný název nese celý dům, nazvaný díky své poloze, Bellevue, volně přeloženo z francouzštiny jako Krásná vyhlídka. Kromě toho se tak jmenovala vila jeho prarodičů na Sv.Kopečku.

¹²⁷ WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986. s. 116

¹²⁸ titul básně odkazuje k významné pasáži z Nového Zákona, která obsahuje klíčové pasáže Ježíšova poselství k lidem; Kázání na hoře je uvedené v 5. až 7. kapitole Matoušova evangelia.

¹²⁹ WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986. s. 118

Alegorická báseň *Oči*¹³⁰ je založena na podobenství lidských očí, které jsou jako nejširší moře. Oči zde znamenají vidění skutečnosti, vidění věcí „těžkých a nejtěžších“, z nichž je složen náš svět. Tyto protiklady Wolker rozvíjí ve třetí a čtvrté sloce ve dvou paralelních liniích, aby je zakončil verši bojovného rázu: „/.../ *protože nelaská, / ale nabije / všechny tvé smysly nesmělé / střelami ohně a ocele.*“¹³¹

Kromě tohoto kontrastu, je báseň založena na metafoře: *Nejširší moře lidské oči jsou, / celý svět na sobě unesou, / .../ Nehlubší moře lidské oči jsou, / dnem svým až k srdci dosáhnou; a asociaci: slovo moře asociuje další výrazy, které jsou zvýrazněné – „to byly lodě nákladů lehkých, štíhlého boku / a labutí šije, / jež do očí šťastně vždy veplují a šťastně přeplují je, / to bylas i ty, milenko s bílým plachtovím“.* Mimoto se v básni objevují slova: lodník, hladina, plout, utonout, koráby, vrak, ztroskotat. Moře a proudění vln mu kromě uvedených slov asociuje i pohyb: přijít nebo připlout, odejít a vyplout; přeplout a přelétat (ptáci), přišlas, odešlas. Tyto obrazy moře a námořní motivy Wolker spojuje se symboly lásky.

V básni *Jaro* se Wolker stylizuje do podoby stromu, „*co stojí uprostřed zimy*“, aby dozrál „*pro jiné jaro jiného milování*“. Proti přírodnímu jaru staví Wolker jaro lidské společnosti, které čeká teprve na svůj rozkvet: „*O plakát tančírny opřený / octneš se v předměstských činžácích, / v závěji vychladlých jizeb sta uvidíš srdcí / a na nich odvěký sních.*“¹³²

Vyjadřuje překážky (bída, hlad, společenské rozpory), které brání poctivému člověku užívat si své soukromé štěstí, radovat se ze života, a které si uvědomuje: „*Na rohu ulice, / na ostrí štěstí a béd / poznal jsem nejhlubší znamení tvá, / ó, jaro roku / 1922.*“ V této básni se projevuje, jak Wolker ve svém projevu oproti prvotně zvažněl.

Projevem víry v proměnu světa se tato báseň řadí k jiným z *Těžké hodiny*, které vyjadřují básníkovu touhu po krásném plnohodnotném životě, avšak neuskutečnitelným za daných podmínek. Svým vyzněním se tato podobá úvodní *Těžké hodině*, která je ale úzce osobní. Wolker ve své tvorbě postupuje od dojetí přes mravní sebevědomí k bojovnému odhodlání: „*ztvrdneš, —*

¹³⁰ Slovo „oči“ se v básni objevuje celkem 5x, slovo vidět v různých morfologických tvarech 4x. Zajímavé je zaměřit se na výskyt slova oči nejen ve Wolkerově poezii, ale i korespondenci. Vyskytují se zvláště ve spojení „oči modré“: „oči modré od západu k východu“ (Žebráci), „očima večeri zaplatili“ (Návrat); v básni Host do domu je zmínka o „práci modrookých havířů“ v Baladě o ženě, bohu a muži o „moodrookém kováři“; „a oči ty jasné a modré jak květiny, / v praméních drátů nad městem plují“ (Balada o očích topičových); „Lidé se zvolna, zvolna otáčejí. Vidí veliké, zářící oči, rozrůstající se do dvou modrých jezer;“ (Pohádka o listonošovi). V jednom výše citovaném dopise A. Dokoupilovi poznamenává, že smrt si představuje jako ženu s uzlíčkem a věří, že má modré oči

¹³¹ WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986. s.120

¹³² WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986. s. 122

zprísniš, — zledoviš, / pro jiné jaro jiného milování, / jež čeká teprv své vybojování, / neb jeho květiny mírné a veselé / vyrostou na hrotech mečů, na stvolech z ocele.“¹³³

Báseň milostná je opět jednou z básní, ve kterých Wolker představuje své pojetí milostného vztahu¹³⁴. Štěstí jedince staví na štěstí všech lidí na světě. Vidění skutečnosti vyjadřuje protikladem: milenka a neštěstí, které se děje: „... proč jsi dopustila, / že dělník dnes ráno s lešení spadl / a před mýma očima / se zabil?“

V lyricko-epické **Baladě o snu** věnované J. Seifertovi, Wolker skrze hlavního hrdinu představil svou vizi budoucího světa. Hlavnímu hrdinovi, Janovi, se zdál sen, kde: „...po světě bez bídy, bez chamtivosti / chodili lidé chlapecky prostí, / stateční jako montéři, moudří jak inženýři, / co stavějí mosty z básní a tónů / a hlavně z železobetonu, / aby spojili se zemí zem / a srdce se srdcem.“ Tento sen ho provázal i ve dne. Jan stále myslel na to, jak by ho realizoval.

Marie, Janova milá, měla také sen, který se jí splnil. Přála si mít milujícího muže. Jan pochopil, že nestačí toužit a žít v myšlenkách na lepší zítřky, tím se jen prohlubuje beznadějná přítomnost: „bylo-li včera těžké vše, / dnes je to ještě těžší,“ je potřeba něco pro svůj sen udělat, uskutečnit ho. Wolker věří, že lidská snaha může změnit podobu světa.

Důležitou roli hraje v této baladě sen. Vítězslav Nezval vyzdvihl zcela nové pojetí vztahu snu ke společenské realitě v Baladě o snu: „V této básni je snad poprvé v české literatuře osvětlen sen z jiného hlediska než na něj hleděli romantikové. Romantikům byl sen útekem ze společnosti, opiem, tropickou zemí, kam odjíždíme, když se nám stal svět a život nesnesitelným. Jiří Wolker pochopil, že sen není to nejposlednější ani nejzbytečnější v životě, že sen je předobrazem skutečnosti. Jakmile přestal nazíratí sen jako záležitost snů,“

¹³³ tamtéž

¹³⁴ Láska je u Wolкера pojata jinak než u jeho vrstevníků, pro něž je vždy záležitostí soukromou. Wolker je v lásce neosobní, vyjadřuje ji kamarádským tónem a v ní nachází kontakt se všemi lidmi. Soldan (1964, s. 90) tvrdí, že Wolker hledal něco, co promění všednost v básnickou látku. Tím něčím je erotika. Wolker tak erotizuje všechno, celou skutečnost i lidské vztahy. Jeho erotiku potom Soldan charakterizuje jako prostou, silnou a odvážnou, a přitom nenucenou, kamarádsky milou. Wolker není ani v lásce individualista. Verš „Jsme sami – sami – sami a je nás tak mnoho!“ odráží citovou spojitost všech osudů. Láska je u Wolкера podmíněna tím, kde a jak milenci žijí, je tedy záležitostí doby a společnosti. Vidět je to například v Baladě o očích topičových, kdy Antonínova žena nechce připustit, že muž nepatří jen jí, že ho nemůže mít jen pro sebe, „na svoje ženy si vzpomenu na chvíli, / které tak často si dětinsky myslely, / že muž na svět přišel, aby jim patřil.“ a že její muž má určitou zodpovědnost za svou práci. „Proč muž tu na světě / vždycky dvě lásky má, / proč jednu zabíjí / a na druhou umírá?“

dostává se snu velikého sociálního poslání. Sen je tu proto, aby byl uskutečněn.¹³⁵

Ve sbírce najdeme dvě básně inspirované smutnými událostmi, smrtí jeho prarodičů. **Odchod** své babičky (léto 1921) zaznamenal v básni **Pohřeb**, a smrt dědečka (léto 1922), kterého velmi obdivoval, popsal v básni **Muž**. V obou posledních jmenovaných básních zaujme důvěrný tón a vyrovnaný pohled na smrt. V první básni si Wolker přeje, aby, až přijde čas, neumíral doma, ale v boji: „/.../ *chci zemřít jak voják s bodlem a ručnicí, / do srdce raněný granátem. / neboť jdu do boje, / babičko moje, pro slávu světa tohoto.*“; ve druhé básni vyslovuje přání, být statečný jako jeho dědeček, který uprostřed noci bezmocně umírá, ale přesto nevolá o pomoc, aby nevzbudil a nevystrašil svá vnoučata: „ /.../ *zda sílu zachovám, kterou mi mrtvý dal, / bych zemřel jako on, do noci nevolal,*...“¹³⁶

Sociálně-politicky laděná báseň **Fotografie**, zachycuje hlad v Rusku r. 1922, a přechází k obžalobě kapitalismu. Tisíce lidí na světě hladoví, někteří jsou ze stejného důvodu nuceni stát se kanibaly. A ty, kteří žijí v přepychu a nepomohou, Wolker potom pro jejich nevšímavost, nazývá lidožrouty. Závěrečný verš prozrazuje autorovo pobouření: „*Aby ten každý, kdo hoduje dnes tu a pije, / na každém talíři, na každé sklenici / narazit musel na mrtvoly křičící: / Lidojede! Lidojede!*“¹³⁷

Dům v noci obývaný šedesáti partajemi, příslušníků dělnické třídy, opět ukazuje chudobu ve společnosti. Jen v jediném okně tohoto domu, až nahoře v podkroví, bydlí milenci, kteří jsou bohatí svojí láskou: „/.../ *okénko v podkroví vsazené, / za ním dva milenci sedí, / ruce si tisknou, v oči si hledí, / veliká světla rozžihají.*“ V tomto ohledu byl Wolker idealista, často v básních vyjadřuje lásku jako bohatství chudých. Otázkou zůstává, zda to oni chudí viděli stejně. Báseň končí odvážným obrazem štěstí spatřovaném v jednotě všech lidí, kdy do těl milenců vstupují ostatní obyvatelé domu jako „*do bílých kaplí k velikonoční oběti*“.¹³⁸

V básni **Setkání** Wolker implicitně pokládá otázku, zda štěstí jedněch není vykoupeno neštěstím druhých¹³⁹: „ /.../ *kdo ví, zda život svůj žijeme sami, /*

¹³⁵ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 148; (Nezval 1964, s.64)

¹³⁶ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 133

¹³⁷ tamtéž, s. 136

¹³⁸ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 138

¹³⁹ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 145

kdo ví, zda hvězda nad hlubinami / z bahenním kořeni nevykvétá?“ Jde o potvrzení faktu, že žádný člověk není ostrov sám pro sebe, že člověk žije svůj život v sepětí s ostatními a každý tu má své místo, svou roli. Může-li tedy někdo žít šťastný život, musí někdo jiný na světě žít jeho pláč, řečeno slovy Wolkerova.

Báseň je postavena na metafoře. „*Má čistá milá, / třpytivá hvězdo nad jezerem, /.../*“ / následuje přirovnání: „*/.../ noc je dnes těžká dokola kolem / jak mlýnský kámen na hrdle holém...*“ aby text mohl plynule přejít k dalším veršům: „*/.../ a já jsem se propadl sem / až na dno ulice, kde v červených lucernách plane / podmořský maják pro lodě ztroskotané: / Vinárna Finale.*“
140

Mirogoj je obrazem záhřebského hřbitova, kde jsou pochovány oběti války. Autor přemýšlí nad smyslem války a nad smrtí vojáků, kteří padli za svoji vlast. Otázka po smyslu jejich obětování se je v básni explicitně položena: „*Pověz mi živý, proč jsem umíral?*“¹⁴¹

Básně **Odjezd** a **Milenci** jsou vzpomínkou na dívku, kterou Wolker poznal při pobytu v Dalmácii. V první z nich autor dovedně vyjadřuje pocity při loučení s milenkou, kterou pravděpodobně již nespátří. Ve druhé básni popisuje okamžik, kdy jsou milenci spolu sami, ale i tehdy jsou součástí světa, na kterém Wolkerovi nepřestává záležet: „*Počkáš, - až s tebou obejmu svět?*“¹⁴²

Nejznámější Wolkerova balada, především pro její "oblíbenost" za minulého režimu, **Balada o očích topičových**, je příběhem dělníka, v jehož práci vidí Wolker smysl lidské existence. Do své práce člověk vkládá kus sebe a důsledkem je, že se tím ničí. Přesto balada není dojímáním se osudem pracujícího člověka, je pokusem o povýšení každodenní všední práce na záslužný čin.

Dějovou osu doplňuje milostný příběh, o němž již byla řeč v kapitole o motivu lásky v Těžké hodině. Nešťastná Antonínova žena vidí příčinu jeho neštěstí v práci. Ale právě práce mu dávala pocit, že i on - obyčejný člověk, je pro lidi důležitý; a díky své práci Antonín žije dál. Balada vyjadřuje autorův názor, že každý má na světě svůj úkol, a jeho realizací člověk vytváří hodnoty, které ho přežívají. A právě v tom spočívá Wolkerův přínos české poezii.

¹⁴⁰ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 139

¹⁴¹ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 141

¹⁴² tamtéž, s. 146

Moře. Ve sbírce se objevuje několik básní reflektujících Wolkerův pobyt u Jaderského moře, podle Vlašína (1980, s. 147) však tato jediná patří mezi špičková čísla sbírky. Podobně jako v první sbírce a v mnoha básních *Těžké hodiny*, nachází Wolker i zde smysl světa v lidské existenci, ve vzájemném sepětí našich životů. Výrazně tuto ideu vyjádřil ve verších: „*Svět jsou jen ti, kteří jej živí, by z něho živi byli.*“¹⁴³

Mohli bychom říci, že moře zde symbolizuje svět, který básník touží poznat a pochopit „*já chtěl jsem poznat víc, chtěl znát jsem to, co je, / to moře skutečné, jež se mnou i beze mne bije*“ . Toto Wolkerovo pochopení světa, které je naznačeno v poslední a předposlední sloce, vychází z myšlenky unanimismu (kolektivismu), kdy básnický subjekt dochází k poznání, že on jako jedinec je součástí celého lidstva, součástí světa, a že tento svět tvoří jednotu a nelze ho nijak rozdělit. Wolker tuto myšlenku pojmenoval jako „skutečnost nejskutečnější“. Pochopil, že na světě je jen jedna skutečnost a tou jsme my všichni. Tímto nazřením Wolker daleko přesáhl jak myšlenky kolektivismu, tak proletářské poezie, a za tento přístup bychom si ho měli cenit.

Wolker při hledání zapojuje smysly, především zrak: „*Ty oči viděl jsem, ta moře viděl jsem*“, objevují se slova jako oči, zrak, okno (ve významu očí), vidět, slepec. Tyto obrazy symbolizují okamžik nazření skutečnosti, jak bylo zmíněno výše.

V této básni lze vidět inspiraci biblickým příběhem o stvoření světa: „*moře jsem hledal celých šest smutných dní /.../ Teprv dne sedmého, kdy nad městem zvon zněl, / já opilec z vlastních svých očí jsem se vypoťácel, /.../ A proto večer v hospodě u mola / skutečné moře jsem uzřel kol dokola.*“ To je důkazem, že Wolker, přestože ve druhé sbírce nepoužívá náboženské motivy v takové míře jako v *Hostu do domu*, nezřekl se jich docela.

6.8.5. Shrnutí *Těžké hodiny*

Těžká hodina bývá vnímána jako myšlenkové pokračování *Hosta do domu*. Všeobecnou srozumitelnost a provázanost obou sbírek zajišťuje opakování a prohlubování společných motivů. I ve druhé sbírce Wolker touží po proměně světa, aby se stal bezpečnějším a krásnějším místem pro všechny. Jeho poezie na nás působí důvěrně a láskyplně i přes svůj místy vážný a bojovný tón, závěrečné výzvy nebo kritické soudy, jimiž je většina básní zakončena. Wolkerův talent podat myšlenky srozumitelně a prostě, ale přece

¹⁴³ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 145

nekonvenčně, schopnost využívat velké množství obrazných básnických prostředků a nekonečná fantazie z něho dělají velkého básníka.

6.8.6. Přijetí Těžké hodiny

O *Těžké hodině* vypovídá mnoho jejího přijetí. Postoje kritiků byly až na výjimky většinou příznivé, musíme však v ohlasu *Těžké hodiny* počítat se značnou

různorodostí pohledů. Kritiky a recenze, hlavně ty pozdější, jsou někdy zkresleny politickým smýšlením jejich autorů, jejichž pohled se nejednou změnil v souvislosti s aktuálními poměry.

Podíváme se nejdříve na kritiku, která následovala bezprostředně po vydání *Těžké hodiny*.

Většina umělců, především ti z jeho generace, zdůrazňovali Wolkerovy zásluhy v programu proletářské poezie. B. Václavek¹⁴⁴ vidí klad *Těžké hodiny* v tom, jak ukazuje existenci společenského zla, a jak zdůrazňuje důležitost práce; balady dokonce prohlašuje za vrchol proletářského umění, „nový postoj ke světu objevil poklady krásy tam, kde oči dřívějších generací viděly jen všednost, špínu.“, ale oproti J. Vrbovi¹⁴⁵, který prohlásil Wolkeru za „nesporně nejsilnější zjev nejmladší generace“, Václavek zařadil *Těžkou hodinu* mezi vrcholné básnické činy roku společně se Seifertovým *Městem v Slzách*, Nezvalovým *Mostem* a Pišovým *Nesrozumitelným svatým*, nevidí tedy sbírku jako zcela výjimečnou. Naproti tomu, J. Fučík¹⁴⁶ označil *Těžkou hodinu* za „knihu generace“. Ocenil především, že se Wolker dokázal vyhnout umělým formulkám a zdůraznil, že jeho verše zároveň s tříním bojem vyjadřují i vnitřní Wolkerův zápas.

A. Veselému¹⁴⁷ se líbila inspirace Bezručovou sociální kritikou. Oproti těmto kladným hodnocením stojí pohled M. Pujmanové¹⁴⁸, která pochybovala o řešení v zásadním Wolkerově problému *vztah jedince a světa*. Básníkovo pojetí tohoto problému vidí jako nepřesvědčivé.

Někteří recenzenti (Götz 1922, s. 21) oceňovali Wolkerův kritický postoj ke společnosti, blízký Petru Bezručovi, další v úsilí o proměnu světa spatřovali jakési spasitelské tendence. Jiní zdůrazňovali Wolkerovu uměleckou a ideovou orientaci.

¹⁴⁴ Československé noviny 17.12.1922

¹⁴⁵ Pramen 4, s.89-90

¹⁴⁶ Pravda IX, 31. 3., 10. 4., 17. 4., 19. 5., 9. 6. 1923 recenzi s názvem Kniha generace. V knize *Stati o literatuře*. Dílo J. Fučíka VI. Svoboda, Praha

¹⁴⁷ Československá republika, 26. 11. 1922, s. 4.

¹⁴⁸ Tribuna, 19. 11. 1922.

Zde citujeme J. Svobodu: „Musíme si uvědomit, že jsme sledovali bezprostřední přijetí Wolkerova díla, které odpovídalo stavu české literatury kolem roku 1922. Názorové rozdíly nad jeho dílem neměly dosud podobu ostrého konfliktu, podmínky pro vznik polemik již ale uzrávaly. Zvláštní je, že přijetí druhé sbírky vyznělo souhlasně, i když střetnutí mezi Wolkerovými stoupenci a odpůrci bylo na dosah.“ (Svoboda 2008, s. 34)

Stávalo se, že pozdější názory a hodnocení *Těžké hodiny* do určité míry protěžovali či přeceňovali některé motivy a myšlenky, vytržené z kontextu, zneužívali ke zdůraznění politických ideí.

Uvedeme si zde několik názorů na *Těžkou hodinu*, vyslovených s odstupem času od jejího vydání.

„Byla to podivuhodná doba, ona léta 1922 a 1923, a jistě není náhodné, že právě v ní se objevil mladý básník, který v mládí dvaceti čtyř let dovedl vyslovit ze své doby tolik, jako mnozí jiní básníci nedovedou za celý dlouhý život.“, uvedl Bedřich Václavěk v rozhlasové relaci Jiří Wolker a jeho generace, vysílané koncem prosince 1933.

A. C. Nor¹⁴⁹ hodnotí Wolkeru jako sebevědomého příslušníka poválečné generace, který okázal živě zobrazit dobovou problematiku, a prostředí ulice a scény z života dělníků vykreslil realisticky, bez okázalosti, která byla často znakem sociální poezie. Proto je jeho poezie i dnes čtivá, a revoluční myšlenky, dobově podmíněné, jí neubírají na kvalitě, dokonce je můžeme číst jako doklad o generaci ovlivněné jednou etapou v naší historii.

Podle F. X. Šaldy¹⁵⁰ dosáhl Wolker v *Těžké hodině* jednoty prostoty a monumentality a dospěl tak k novému, až mystickému symbolismu.

O. Chaloupka (1945, s. 565-6) zdůrazňuje, že posun v *Těžké hodině* neznamená popření toho, co Wolker vyjadřoval předtím. Pouze hledá nové možnosti, jak svou touhu po lidském štěstí naplnit. „Více než ideová východiska „revoluční“ poezie na něho přitom působila velice prostá životní zkušenost. Jeho balady z této sbírky jsou takové, jaké jsou, protože taková byla realita. Jestliže píše o chudásovi, který se díval oknem do luxusní kavárny, pak protože se s něčím takovým setkal. Jestliže píše o dítěti, které se nesmělo narodit, pak proto, že o podobném případě mohl číst v rubrice ze soudní síně. A jestliže věřil v nový svět, kdy se nic takového nebude dít, byla to jiná podoba jeho citové touhy, aby se nic takového nedělo.“¹⁵¹

¹⁴⁹ NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947, s. 36.

¹⁵⁰ JANOUŠEK, Pavel a kol.: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945/díl 2, M – Ž*, Brána, Praha 1998 s. 726

¹⁵¹ JANOUŠEK, Pavel a kol.: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945/díl 2, M – Ž*, Brána, Praha 1998 s. 726

F. Buriánek druhou Wolkerovu sbírku popisuje jako objektivně zaměřenou k realitě proletářského světa, třídního konfliktu a revoluce, zároveň ale podotýká, že sbírka nepostrádá pro Wolkera příznačné prvky subjektivity, emocionality, hlubokého prožitku a upřímnosti. Na jeho poezii si Buriánek cení především prostoty a sdílnosti, působivosti a smyslu pro kulturní a mravní hodnoty, stejně jako jeho aktivního přístupu k životu.“(Buriánek 1981, s. 164-5)

Jiří Svoboda tvrdí, že ve Wolkerově úvaze *Umění všední či nedělní* se objevují formulace, volně korespondující s básní *Těžká hodina* „každý sváteční okamžik těsně pojí se s těžkými hodinami, které ho do něj přivedly a které ho z něj také vyvedou“¹⁵² a říká: „Nejde jen o korelaci mezi básnickým a teoretickým textem, ale především o zjištění, že sváteční okamžiky mají svoji protiváhu v nelehkých chvílích zápasu, v němž se rozhoduje o podstatných věcech. V sémantických polohách chlapeckého a mužova srdce můžeme tedy hledat motivaci Wolkerovy koncepce „nedělnosti“ a „svátečnosti“ známou z jeho teoretické úvahy.“ (Svoboda 2008, s. 33)

6.9. SHRUTÍ WOLKEROVY LYRICKÉ TVORBY

Svémi sbírkami se Wolker přihlásil do domácího kontextu, který vymezil takto: „Téměř všichni členové nejmladší generace literární vyšli ze společného tónu, ze společných lásek. Z šrámkovského a neumannovského senzualismu prosvěceného pokorou Jakuba Demla.“

Z dobového ohlasu je zřejmé, že Wolker prorazil jako silná básnická osobnost. Obě jeho básnické sbírky byly hodnoceny převážně příznivě, ačkoliv jejich novátorská poetika nebyla vždy přijata, leckdy ani rozpoznána. Svou roli zde sehrálo i generační porozumění. Někteří Wolkera viděli jen nebo převážně jako reprezentanta proletářské poezie, Wolker byl však mnohem víc. V jeho poezii je znát především cit, láska k lidem, víra v jednotu světa a pochopení, že přítomný okamžik je prchavý, že je třeba život prožít naplno. Wolker napsal v roce 1923 Heleně Kostkové-Wichterlové, „Umění žít je umění milovat skutečnost.“ a tato věta vystihuje jeho život a jeho tvorbu nejvíce.

¹⁵² „Umění všední či nedělní“, *Var* I, 1922, č. 8, s. 251–254

7. PRÓZA

8.

8.1. POVÍDKY, DRAMATA

Na počátku dvacátých let minulého století bylo módní realizovat se nejen v lyrice, ale i v epice, v tvorbě prozaické. I Wolker se zároveň s psaním veršů věnuje tvorbě drobné prózy, pohádek a dramát. Většina povídek a divadelních her byla publikována časopisecky již za Wolkerova života.

Přestože prozaická tvorba Jiřího Wolkerova nebývá dnes hodnocena zdaleka tak pozitivně jako jeho poezie,¹⁵³ i tak je dokladem Wolkerova úsilí o nový sloh a nemůžeme jí upřít uměleckou hodnotu.

Dokladem tohoto tvrzení je zájem, se kterým se veřejnost k Wolkerově prozaické tvorbě stavěla. 11.12.1922 uspořádal Proletkult v Tylově divadle v Nuslích Wolkerův večer, kde se, kromě recitace jeho veršů, prezentovala jednoaktová hra *Nejvyšší oběť*. Tento večer měl u publika, složeného především z mladých umělců, značný úspěch.

Začátkem března 1923 vyšla u nakladatele Svobody trojice dramát s názvem *Tři hry*, která kromě již zmíněného titulu *Nejvyšší oběť* obsahuje i dva další: *Nemocnice a Hrob*. Wolker zde využil tradiční postupy a rozvíjel myšlenky svého dosavadního díla. *Hrob* je psán pod vlivem expresionismu, popisuje konflikt osobního štěstí a společenského poslání. Hrdinou je lékař, který zachrání město, ale obětuje tomu svůj život.¹⁵⁴

A.C. Nor¹⁵⁵ hodnotí jako „nejreálnější, nejskutečnější, nejpodloženější a též nejrealističtější napsanou hru *Nemocnice*. Tvrdí, že Wolker v ní neviděl klasické drama, jak dokazuje jeho dopis Kalistovi: „jako divadelní hru jsem ji pojal jedině kvůli poslednímu, na optickém vidu založenému obrazu: Jinak chtěl jsem říct: není smrti! A to není drama – to je velká plocha bez konce, v níž hory a doliny se srovnávají.“ (Kalista 1933, s. 107)

Wolkerovy prózy vznikaly pod vlivem expresionismu, jemuž odpovídá dějové i výrazové napětí¹⁵⁶. Stejně jako v poezii, i v prozaické tvorbě Wolker hojně využíval symboly a alegorie. Při zobrazování skutečnosti se inspiroval prvky naturalismu a exoticismu. Na základě toho bývá jeho prózám vytýkáno,

¹⁵³ A v jejím hodnocení se kritici značně rozcházejí.

¹⁵⁴ Blahynka 1985, s. 706

¹⁵⁵ NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947. s.116

¹⁵⁶ Pro tehdejší prózu příznačné.

že výsledný dojem působí přehnaně a nepravděpodobně nebo příliš abstraktně. Některým kritikům se nelíbila nepřirozenost, či přílišná smělost přirovnání typu: „*Tramvajové kolejnice natáhly se do bláta jako zabitě užovky.*“, „*umyla svou mrzutost jako špinavé nádobí*¹⁵⁷“, či „*balkon se uklonil*“.

Povídka *O Františku muzikantovi*¹⁵⁸ podává realistický obraz hudebníka, který každý večer a noc hraje ve vinárně lidem k tanci. Dobře si tím vydělá, ale obětuje tak svůj soukromý život a navíc vyplývá svůj talent na bezduché hraní, takže po dvaceti letech není schopen pochopit, ani se nechat dojmout koncertem vážné hudby. Wolker vidí život tohoto muzikanta jako oběť všem lidem, které až doposud bavil svým hraním. „*A jeho krok podobal se tomu kroku tisíce mrtvých, kteří chodí kolem nás, uklánějí se a zpívají, kteří zemřeli, abychom my se smáli, a kteří si dávají svou smrt zaplatit papírovými desetikorunami.*“

Jarní den, povídka čerpající ze šrámkovského vlivu. Paralelně popisuje životy dvou dívek – aktivní, rozhodné Máni, která brzy rezignuje a stane se měšťanskou paničkou, a zpočátku pasivní Toničky, která později odejde do světa.

V povídkách *Děti*, *Chlapec* a *Sestra* děti charakterizují čistotu, bezelstnost a schopnost radovat se z malých věcí, tedy pohled představený již v Hostu do domu.

Drobná próza, označovaná také jako fejeton, *Univerzitní knihovna* prozrazuje vliv francouzského unanimismu. Byla otištěna v časopisu Červen¹⁵⁹. Wolker si jí moc necenil, v dopise rodičům (Wolker 1952, s.83) o ní píše jako o *prosaické psině*, experimentu, ale zároveň přiznává, že se líbila S.K. Neumannovi a ten ji i přes jeho protesty otiskl. Kalista (1933, s. 42) vzpomíná, jak Wolker v této próze zachytil své mučivé pocity, kdy se musel věnovat přípravě ke státní zkoušce. Děj se odehrává v univerzitní knihovně, kam byli studenti nuceni se uchýlit ke studiu; důležitou roli tu hraje atmosféra studovny, kdy zaznívají vědomosti z různých oborů vytržené z kontextu, a kdy mladí studenti jsou svými myšlenkami odváděni od učení. Unanimismus se snaží zachytit duši náhodně vzniklých skupin, jejichž členové překonávají individuální osamocení. I v této povídce se kolektiv opět rozpadá na izolované jedince, jakmile je zvonkem oznámena polední pauza.

¹⁵⁷ Wolkerovi bylo vytýkáno, že pojí abstraktum (mrzutost) s konkrétem (špinavé nádobí), což prý není možné kvůli neexistenci určitého společného základu, z jehož podstaty by šlo tyto věci spojovat. Na to jim však Wolker odpovídal, že mezi věcmi, jenž k sobě přirovnává, určitý společný základ tuší a cítí. (Nor 1947, s. 110)

¹⁵⁸ Napsaná v dubnu 1920, otištěna až v říjnu 21 ve Stráži lidu.

¹⁵⁹ v červnu 1921

Povídka *Ilda* je věnovaná „Kost'ovi“¹⁶⁰, jehož vyprávěním se Wolker pravděpodobně inspiroval. Hrdina povídky, voják na balkánské frontě, se dostane do zajetí srbských partyzánů a od smrti ho vysvobodí Ilda, manželka velitele oddílu, která zraněného hrdinu začne ošetřovat a posléze s ním naváže vztah. Všem je jasné, že tento stav nemůže trvat dlouho, konkrétně jen do doby, než Ilda pomůže milenci v útěku. Ten se sice zachrání, ale Ilda za jeho svobodu zaplatí životem, a hrdina žije dál se vzpomínkou na ni. Nedokáže milovat jinou ženu, protože všechny své dívky srovnává s Ildou. Motiv této povídky je na první pohled tradiční - milostný trojúhelník, Wolker sám jí nepřidával velký důraz; tvrdil o ní, že ji psal zcela „podle osvědčeného způsobu“.¹⁶¹ Přesto tato povídka ukazuje, jak vyspělé myšlení Wolker na svůj věk měl. Zde konkrétně se promítají jeho úvahy nad vztahem muže k ženě, nad láskou obecně, a nad vrozeným sklonem žen přinášet oběti. Žena je zde oslavována jako zázrak: „*Kdosi říkal, že žena je zázrak, kdosi, že vše na světě je zázrak. Myslím si, že zázrak netvoří bůh, ale lidské srdce. Vše, co milujeme, stává se zázrakem. A proto je to pro nás nejvíce žena.*“ Hrdina povídky se sám sebe v průběhu vyprávění ptá, zda ho Ilda miluje, zda on miluje ji a co Ildu vede k tomu, zemřít za jeho svobodu. Dochází k názoru, že rozdíl mezi obětováním se u muže a ženy je v tom, že muži se obětují, aby něčeho dosáhli, kdežto pro ženy je cílem oběť sama. Hrdina si zpočátku myslí, že Ilda nemiluje jeho, ale jen *svoji lásku*. Během svého váhání se proto ptá: „*Myslíte, že přijde doba, kdy jasně se ukáže, jste-li právě vy předmětem lásky? A nikoliv přeludy vlastního srdce, které by nakonec dokazovaly, že člověk nedovede milovat nikoho mimo sebe.*“ Wolker došel k názoru, že nemá smysl zabývat se takovou otázkou, protože kdo miluje, neptá se, kdo ve vztahu miluje víc. Hluboká láska dává životu smysl, a bez ní by *svět byl jen vyprahlou pouští*. Dotýká se i otázky, do jako míry je možné splynutí dvou lidí v milostném vztahu a míry nárokování si jeden druhého z toho vyplývající.

„*Lidé se chtějí sebe zmocniti. A nejvíce v lásce. Tím také svrchovaně trpí. Poznávají, že člověk je v jádru svobodný. Byť bychom jak pevně drželi jeho srdce, nikdy tomu neuvěříme.*“ Wolker dochází k názoru, že mezi mužem a ženou existuje určitá hranice intimity, kterou nelze překročit.

Stařec je naturalistickým popisem muže, samotáře, kterého opouštějí síly. Povídka končí zprávou o smrti vnuka i smrtí starcovou.

Za povídku *Služka*, s původním názvem *Cizinec*, dostal druhou cenu v soutěži časopisu *Kmen*. Jde o naturalisticky a expresionisticky vykreslené prostředí,

¹⁶⁰ Konstantinu Bieblovi

¹⁶¹ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 93

roli tu hraje tajemná postava neznámého cizince, náhodného milence hlavní hrdinky. Závěr je vyhrocen k náhlému skonu tohoto cizince ve služčině pokojíku. Zde se ve Wolkerově prozaické tvorbě nejvíce projevuje jeho talent použít neobvyklých přirovnání a docílit tím uměleckého výsledku. Wolker volil pro příměry typu: „její tělo jako hořící stavení sesouvalo se na mne“, „její ruce mne obléhaly jako plameny“, „hlas měl sametový, měkký jako pohovka“, „slova zůstala trčet v ovzduší jako sekyra“, konkrétní, obyčejná slova, přesto výsledek působí velmi obrazně.¹⁶²

Ze zamýšleného románu *Polární záře* se zachoval jen zlomek, nazvaný *Muž bez barvy*¹⁶³. Hlavní hrdina Tomáš žije bezbarvý, jednotvárný život, ale náhle zatouží po změně a dá se najmout jako námořník k plavbě do polárních krajín.

8.2. POHÁDKOVÁ TVORBA

Těžký byl život Jonyho, těžší jeho pád. Výbuchem granátu zvedla se písečná půda arény. Smečka skutečných tygrů, pobouřených jeho pádem, nalehla na mříže, zbortila je svými pruhovanými těly a vrhla se do prvních řad diváků, aby rdousila, zakusovala, na cáry trhala ty, pro jejichž potěšení celý den hladověla. (Pohádka o Jonym z cirkusu)

Wolkerovy pohádky¹⁶⁴ vznikaly současně s prvními básněmi *Těžké hodiny*, především za Wolkerova pobytu na *Svatém Kopečku* v létě 1921.¹⁶⁵ Pohádky vycházely za Wolkerova života pouze časopisecky (v *Čase*, *Červnu*, *Zemi*).

V této době se v literatuře diskutovalo o postavení a funkci pohádky. „Doba prvních desetiletí našeho věku se stoupajícím vývojem poznání, s rozvojem techniky, s racionalizací ve vědě i ve výchově vznesla otázku vhodnosti dětského čtení – pohádky prý v dětech utvrzují nesprávné, nevědecké, falešné a lživé představy o světě. Jedna z periodických diskuzí pod heslem *Pryč s pohádkou!* se odehrávala v roce 1920 též na stránkách Lidových novin.¹⁶⁶ Podněty Andersenových a Wildeových pohádek uvedl do souvislosti české literatury 20.let až Jiří Wolker, který na rozdíl od napodobitelů nepoložil důraz na vnější rysy, ale na sociální obsah a mravní patos.“¹⁶⁷ V rámci tohoto boje se někteří umělci snažili o nový typ pohádkového textu. Wolker se stejně

¹⁶² NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947. s. 111

¹⁶³ Otiskován v *Proletkultu* na podzim 1922.

¹⁶⁴ O knihaři a básníkovi, O milionáři, který ukradl slunce, O kominíkovi, Pohádka o listonošovi, Pohádka o Jonym z cirkusu

¹⁶⁵ Při tomto pobytu předčítal vznikající pohádky svým bratrancům a sestřenicím, se kterými tam trávil dny volna, jak víme z jeho korespondence.

¹⁶⁶ Ve 20.letech se k této otázce vrátil Fučík, za okupace Frey.

¹⁶⁷ *Dějiny české literatury IV*, s. 258n

jako například bratři Čapkové snažil dát pohádce nový obsah a přiblížit ji všednímu, současnému životu. Proto v nich nevystupují žádné nadpřirozené postavy, hrdinové jsou lidé ze současného světa: básník, knihař¹⁶⁸, milionář, kominík, listonoš, děti. Zázraky se v jeho pohádkách dějí jen prostřednictvím metafory, když například děti nesou slunce na oblohu (Pohádka o milionáři, který ukradl slunce).¹⁶⁹ Můžeme tedy Wolkerovy pohádky označit za experimentální tvorbu a tak na ně také nahlížet

Stejně jako v poezii, i v pohádkách se Wolkerův styl vyvíjí od pokory a dětského pohledu k nesouhlasu se sociálními poměry. Prostřednictvím pohádkových hrdinů zobrazuje především rozdíly mezi mocnými, bohatými lidmi, kteří vládou společnosti a chudými, kteří se bouří proti nespravedlnosti světa a vítězí morálně i přesto, že tomuto vítězství většinou obětují svůj život.

Wolker i zde využívá svou bohatou slovní zásobu a básnické prostředky, především symboliku.

Kritika Wolkerových pohádek je charakteristická svými rozpory. Projevují se v ní rozdílné pohledy jednotlivých kritiků. Většinou je vyzdvižována novost přístupu. Nor¹⁷⁰ oceňuje, že se Wolker nezalekl tohoto žánru, kterému většina jeho druhů nevěnovala pozornost a myslí si, že by Wolker byl patrně dosáhl v této oblasti velkého úspěchu.

Pro názornou ilustraci, jak a v čem se hodnocení Wolkerových pohádek nejvíce rozcházelo, budeme konfrontovat pohledy A. C. Nora¹⁷¹ a Fedora Soldana.¹⁷² Největší rozdílnost pohledů se týká stylistické stránky a výběru jazykových prostředků. Nor¹⁷³ uvádí, že „/.../ pro svůj sloh, dětem tak blízký, byl Wolker přímo předurčen pro psaní pohádek.“ a uvažuje, že Wolkerovy pohádky jsou jakési básně v próze, zejména ty nejranější; jejich výraz pak hodnotí jako hedvábný, sametově měkký, konejšivý, tiše plynoucí. Líbí se mu, že i přes zvláštní kouzlo dětinskosti a naivity, zůstávají moudré a rozumné. Zvláště zdůrazňuje čistotu a cudnost dikce.

Úplně odlišný názor má Fedor Soldan¹⁷⁴. Ve Wolkerových pohádkách odsuzuje drsné a tragické motivy,¹⁷⁵ a na rozdíl od A.C. Nora v nich nevidí důvěrný tón ani pro Wolkerovu tvorbu pověstnou srdečnost: „Překvapuje, že

¹⁶⁸ Zde Wolkerovi pravděpodobně posloužil jako inspirace jeho kamarád Bertin ze Svatého Kopečku, kterého ve stejnojmenné básni jmenuje.

¹⁶⁹ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 163

¹⁷⁰ NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947. s. 113

¹⁷¹ *tamtéž*

¹⁷² Soldan, Fedor: *Jiří Wolker*. Československý spisovatel, Praha 1964.

¹⁷³ NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947. s. 114.

¹⁷⁴ Soldan celkově soudí, že kromě Pohádky o kominíkovi nejsou určeny pro děti.

¹⁷⁵ Soldan 1964, s.153 ale k tomu Vlašín (1980, s. 164) správně přitomíná, že i v klasických pohádkách se najde drastičnost, o což se teoretikové při sporu o pohádku také opírali.

ve Wolkerových pohádkách není stopy po dětské důvěrnosti a milé srdečnosti, která vyznačuje například knihu *Host do domu*. Mizí tu i naivní bezprostřednost v pohledu na věci a na lidské vztahy¹⁷⁶, o jazyce Soldan tvrdí, že je knižní až archaický, především v *Pohádce o listonošovi*, kde se objeví biblické fráze.

Julius Fučík¹⁷⁷, podobně jako Nor také vidí v těchto pohádkách dílo určené dětem a upozorňuje na to, že Wolker svoje pohádky dětem předčítal, a nebyly-li jim dost srozumitelné, upravoval je. O tom jsme se zmiňovali v úvodu.

I Nezval¹⁷⁸ Wolkerovy pohádky oceňoval, chápal je jako průpravu k baladám, a zdůrazňoval, že v každé z nich dochází k určité proměně, což spolu s realistickým pojetím vytváří dobrý podklad pro baladickou tvorbu.

8.2.1. Pohádky

O Jonym z cirkusu je příběh o nalezení, kterého bída a ústrky naučily nenávisti k vládnoucí třídě. Zde Wolker předkládá svou tezi o tom, že třídní nenávist chudým dodává důstojnost a naději v životě.

Pohádku *O kominíkovi* pokládá Vlašín¹⁷⁹ za nejzdařilejší, pro její jemný humor a přesvědčení, ze kterého vychází, že jedině odstranění bídy přinese lidem štěstí. Soldan ji naopak kritizuje za její staromódní, poučný tón. Tato pohádka však jako jediná neobsahuje drastické prvky.

V pohádce *O milionáři, který ukradl slunce* se nemocný milionář rozhodne, že si přivlastní slunce, aby uzdravilo jeho chorobu a zaplatí za to životem. Děti potom slunce odnesou zpátky na oblohu.

V pohádce *O listonošovi* používá Wolker velké množství básnických obrazů¹⁸⁰ a v jejím závěru biblické obrazy, „moře se před nimi rozestoupilo“. Opět zde, stejně jako ve Wolkerově poezii, hraje roli symbol očí; v této pohádce vystupuje holčička s krásnými, velkýma očima, která téměř hypnotizují ostatní lidi: „dívající se široce rozevřenými očima na dav, šibenici a listonoše.“

Nejvýraznější a nejdůležitější z hlediska sdělení je v pohádkách závěrečná pointa,¹⁸¹ která představuje autorovu touhu, aby ze světa zmizely rozpory, aby všichni na světě byli šťastní a měli se rádi; jinými slovy, aby láska spasila svět. Například *Pohádka o kominíkovi* je postavena na symbolu knoflíku,

¹⁷⁶ Soldan, Fedor: Jiří Wolker. Československý spisovatel, Praha 1964, s.151

¹⁷⁷ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 164, stať Dílo JW, čas. Maják1924

¹⁷⁸ VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd., s. 163

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 164

¹⁸⁰ Metafora, kdy se dopis stává těžší tím, jak se na něj přelévá tíha listonošovi bezradnosti.

¹⁸¹ Představená většinou metaforicky či symbolickým obrazem.

který nosí lidem štěstí, a kominík je zde prezentován jako někdo, kdo může štěstí lidem skrze knoflíky rozdávat. „Až se s ním někdy potkáte, dobře ho poznáte. Vypadá jako každý jiný kominík, ale má plné kapsy knoflíků a dává je každému, komu na kabátě scházejí, neboť nechce nositi štěstí jen jedněm a druhým ne.

*Býti kominíkem znamená obšťastňovati lidi, kteří mají knoflíky. Až budou všichni lidé mít knoflíky, — budou všichni šťastni.*¹⁸²

Dělení světa na chudé a bohaté je celkem běžné i v klasických pohádkách, nejen v těch Wolkerových. V nich se objevují morální problémy vztahu k lidem, ale on chtěl pravděpodobně své ideály, které prezentoval nejvíce v poezii, rozvést ve více žánrech a tím podtrhnout jejich důležitost.

Do pohádek se podle mého mínění pustil proto, že chtěl vyjádřit, že ta „lepší budoucnost“ je zatím jen pohádka, ale zasazením do dnešního života chtěl doufat, že je to pohádka uskutečnitelná.

8.3. ZÁVĚREM K PROZAICKÉ TVORBĚ

Přestože Wolkerovy pohádky (a prozaické práce vůbec) nesehrály tak důležitou roli jako jeho básně a teoretické projevy o umění, nelze jim upřít umělecká hodnota. Wolkerova pohádky odráží autorovu subjektivní výpověď, jeho touhu po tom, aby se všichni lidé na světě měli rádi. Jak jsme již naznačili, tyto pohádky jsou jakýmsi pokusem o nový tvar, a je třeba na ně tak nahlížet. Přesto bývají oceňovány za novost přístupu.

Zajímavé je, že zatímco v souvislosti s Wolkerovou prozaickou tvorbou bývá často zmiňován vliv expresionismu, básnická tvorba je vždy hodnocena jako proletářská. Zapomíná se však, že toto umění bylo u nás prezentováno právě formou expresionismu.

¹⁸² WOLKER, Jiří. *Dílo Jiřího Wolkra I.* Václav Petr, Praha 1941a. s. 154

9. OBDOBÍ NEMOCI

Cenným zdrojem tohoto období je kniha Zdeny Wolkerové, především její čtvrtá část nazvaná *Z osudu rukou*, která líčí období nemoci Jiřího Wolkerera.

Stopy Wolkerových nemocí lze nalézt v průběhu jeho života. Ačkoliv jeho matka ve svých pamětech tvrdí, že jako dítě Jiří nikdy nestonal, jeho dopisy či zápisky v deníku ze skautského tábora mluví jinak.

Často si v nich stěžuje na nachlazení, kašel nebo horečky. Na skautské táborech je však přemáhal prací, ale chladné léto a nedostatek jídla za války se na jeho zdraví pravděpodobně podepsaly. Ze druhého tábora se kvůli angíně dokonce vrátil předčasně domů.

Soldan¹⁸³ uvádí, že Jiří Wolker nebyl odveden na vojnu pro celkovou tělesnou slabost. Při pobytu v Praze se četnost jeho nachlazení zvyšuje, stěžuje se na problémy se žaludkem.

Kalista vzpomíná, že by ho bylo vůbec nenapadlo, že se ve Wolkerovi skrývá zákeřná choroba. Připouští sice, že si občas stěžoval na prudké bolesti hlavy, na bolest v krku kdykoliv trochu nastydl, ale tyto menší nemoci se nevyhýbali ani ostatním, neviděl v nich tedy nikdo nic záluďného. Protože jako studenti neměli mnoho peněz, často šetřili na jídle a na topení. Wolker si občas stěžoval na bolest žaludku a nechutenství. Tyto faktory mohly mít na skryté onemocnění vliv.

Básníková matka¹⁸⁴ později vzpomíná, že se až po smrti svého syna dozvěděla od jednoho pražského lékaře, který Jiřího léčil za jeho studií v Praze, že již tehdy shledal u něho zachvácení krční žlázy a že mu nebylo pomoci.

Začátkem jara 1923 se Wolker přesunul do Prostějova, aby doma mohl studovat a připravovat se na druhou státnici. Zde ho zastihla tuberkulóza. Zdena Wolkerová uvádí, že to nejprve začalo bolestí zubů, ke které se postupně přidaly horečky a záchvaty kašle. Stále však nikdo nechtěl věřit, že by to mohla být zákeřná choroba.

Až rentgen plic v olomoucké nemocnici, ukázal, že jde o tuberkulózu. Na radu lékařů s ním matka odjíždí do Vysokých Tater. několikrát měnili ubytování, až Jiří Wolker nakonec zůstal v sanatoriu v Tatranské Poliance. Všichni, včetně jeho lékaře, Dr. Guhra, se domnívali, že mu horský vzduch pomůže a bude se moci brzy vrátit domů.

¹⁸³SOLDAN, Fedor. *Jiří Wolker*. Československý spisovatel, Praha 1964. s.44

¹⁸⁴WOLKEROVÁ, Zdena: *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*. 2. vyd. Václav Petr, Praha 1951. s. 149

Po dobu jeho pobytu se jeho stav různě zlepšoval a zhoršoval, avšak nikdo, ani on sám zpočátku nevěřil, že by se byl neuzdravil. Z jeho četné korespondence s rodiči, přáteli a jeho láskou, můžeme vyčíst, že se nevzdával a doufal v uzdravení. Trpěl sice vysokými horečkami, které ani přes ledové zábaly nepolevovaly, ale vydatná strava a slunce se na jeho vzhledu podepsaly v dobrém. Sama Zdena Wolkerová uvádí, že když se za synem v červenci přijela podívat, byla překvapená, jak dobře vypadá. V této době Wolker píše optimistické dopisy přátelům, doufaje, že brzy bude moct odjet, neboť jeho rodiče zdejší pobyt stojí dost peněz.

Nicméně nedlouho poté se objevují komplikace, v září ho postihl pásový opar, v říjnu vysoké horečky. V zoufalství píše matce, která okamžitě přijela, ovšem Dr. Guhr ji ujistil, že vyhlídky jsou dobré, že jeho plíce se čistí. Stav Jiřího Wolkera se však rychle zhoršoval.

Jiří Wolker však netrpěl nemocí jen fyzicky, ale i psychicky. Nejhuř snášel odloučení od rodiny a od své milované dívky, Máničky Koldové.¹⁸⁵

Marie Koldová 1923

Začátkem listopadu, kdy ztrácel naději na uzdravení, ji prosí: „...*nepište mi! Každé Vaše psaní by mě bolelo, jako každá vzpomínka na Vás mě bolí... neboť ...si uvědomuji, že ztráceti lásku je krutější než ztratiti ji, že ztráceti život je krutější než ztratiti ho.*“ a v dalším z dopisů se zcela vzdává své lásky k ní, dává jí volnost. Příteli A. M. Píšovi prozradil pár dnů nato: „*Přerušil jsem všechny styky ze zevním světem. Snad víš, že jsem měl doma děvče, které na mě čekalo. Bylo to takové sedmnáctileté, čisté a krásné stvoření, které bylo*

¹⁸⁵ Poznal ji v Prostějově začátkem roku 1923; koncem dubna 1923 jí psal: „Mám takovou malou skříňku na zámek, kterou mám stále u postele. V ní mám Vaše relikvie a odpoledne, kdy všichni odejdou, protože musím 2 hodiny spát, otvírám své poklady jako lakomec a snažím se ze všech těch věcí, na nichž ulpělo trochu Vás, – sestavit Máničku. A když se svět se mnou za- točí v horečce, když všechny žíly jako by pukaly řěřavou krví, – tu si rozprostírám Váš krásný šáteček přes hlavu, a tak se mi zdává, že ty prsty, které tolik hodin nad ním prodlely v práci, – že vstoupily do kapesníčku, že leží mi s ním na tváři, že mě hladí...“

tak cudné, že by mi bylo dalo na požádání vše, co bych byl od ní žádal. Čekalo na mě a psávalo mi krásné, naivní dopisy a já jsem si ji zde v daleku a v nemoci zamiloval ze vsí síly své. Těšil jsem se na ni přímo bláznivě, srdce, které tu 5 měsíců jsem věznil, toužilo strašně po kousku lásky. Ted' jsem jí musel napsat, ať už nečeká a ať hledá si štěstí jinde. Musel jsem se jí zříci, neboť tak, jak jsem, byla by mi jen velikou bolestí, a nemám přece právo od mladého, zdravého a hezkého děvčete žádat, aby čekalo na neduživce, který bůhví kdy se pozdraví tak, aby mohl přijít k ní. Když jsem ten dopis psal, zdálo se mi, že se zříkám celého světa, ale muselo to být.” Svou bolest z této ztráty promítl do básně Umírající.

*„Sbohem, děvčátko, sbohem, má milá,
sbohem, obraze spanilý,
od tvých ňader mi uťali ruce a srdce rozbili,
myšlenka na tebe jak zlatý hřeb půl roku mě protínala,
když bylo mi hůř, bolela víc, když bylo lépe, pomáhala.
Ale dnes sbohem, dnes už vše marné je, dnes napsal jsem list,
aby jsi zapomněla a hledala jinde, kde srdci dávají jíst,
ten dopis byla á největší bolest a největší sten,
ale v umírání musí být každý sám, sám a samotén.“¹⁸⁶*

Marie Koldová mu odpověděla odhodlaným dopisem, že na něj přesto bude čekat, což ho potěšilo a dodalo mu síly bojovat: *„Prožil jsem strašné dny, horečka podťala mě jako kosou, a ten náhlý zvrát naděje v zoufalství zdeprimoval mě úplně. dnes však zase už mám svou hlavu a bojuji...“* Jiří Wolker napsal potom své lásce ještě dva dopisy, poslední 29.listopadu, byl posledním dopisem, který napsal vůbec.

Od listopadu už Jiřího Wolkera opouštěly síly, proto se jeho korespondence do Prostějova rodičům ujala Marie Trnkové, která se v sanatoriu také léčila. 11. listopadu píše, že lékař sdělil nález -zánět plic, a protože se jehos tav nevyhnutelně zhosršoval, podala zprávu, aby jeho matka za ním přijela. Z. Wolkerová dorazila 29.listopadu a o svého syna se až do odjezdu starala.

Přestože se Jiří Wolker dlouho nevzdával naděje na uzdravení a do poslední chvíle bojoval, nemoc ho přemohla. 20. prosince se ohlásily nové komplikace doprovázené prudkými bolestmi hlavy a ošetřující lékař konstatoval tuberkulózní zánět mozkových blan. Horečky vystoupaly nad 40°, pacient ztrácel vědomí.

Den před Vánocemi dorazil do sanatoria básníkův otec, Ferdinand Wolker, aby společně strávili Vánoce. Při jeho odjezdu ho již syn ve ztrátě vědomí nepoznával. 27. prosince přijel na návštěvu prof. A. Dokoupil, kterého

¹⁸⁶WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 199

Wolker do poslední chvíle informoval o svém stavu, a ten se jako jediný odvážil říct paní Wolkerové pravdu - že její syn umírá, a doporučil jí, ať s ním odjede do Prostějova, aby zemřel doma.

Tak se také stalo. 3. ledna 1924 dopoledne Jiří Wolker zemřel.¹⁸⁷ Byl pochován na prostějovském hřbitově. Na jeho pohřbu měl proslov A. dokoupil, J. Hora, J. Seifert, A.M.Píša, I. Sekanina a M. Majerová přednesla báseň *Umírající*.

¹⁸⁷ Zanedlouho poté, roku 1932 podlehl tuberkulóze i mladší bratr Karel.

10. BÁSNĚ Z POZŮSTALOSTI

*Zavřete se, pohádkové knihy soukromých bolestí, /.../*¹⁸⁸

Verše, které psal Jiří Wolker během práce na své druhé sbírce *Těžká hodina*, avšak z různých důvodů je do ní nezařadil, a další, vzniklé během básnickovy nemoci, bývají označovány jako básně z pozůstalosti. Čítají celkem 24 básní. V tomto ne dlouhém období, vznikaly verše různého zaměření a nesteré umělecké hodnoty. Nejznámější a nejvýraznější jsou *Balada o námořníku*, báseň *U roentgenu*, *Balada z nemocnice* a *Píseň o Daliboru*.

10.1. BÁSNĚ NEZAŘAZENÉ DO TĚŽKÉ HODINY

V *Baladě o námořníku* se Wolker vrací k již překonaným námětům a postupům,¹⁸⁹ zde konkrétně použil námět marné a zklamané lásky. Postava námořníka byla v té době v poezii oblíbená, Soldan¹⁹⁰ uvádí, že čeští básníci rádi romantizovali dělníka psaním o námořnících, kteří v té době platili za nejrevolučnější typ, po vzpouře českých námořníků v Boce Kotorské v roce 1918.

Námětem se tato balada liší od ostatních, politicky zaměřených. Motiv žárlivosti se zdá být nejnápadnější, ale důležitější je motiv zhrzené lásky, milenky z marseillské krčmy, které dal námořník kdysi slib a poté na něj zapoměl. Wolker klade v baladě důraz na opravdový cit, námořníkovu milou dovede nešťastná láska až k sebevraždě. Námořník Mikuláš, aby odčinil vraždu, kterou nepřímo způsobil, dobrovolně se odsoudí k doživotnímu pobytu na maják. Pohled na námořníka je zde jiný než v ostatních básních té doby, které ukazují námořníky jako neodpovědné a přelétavé v lásce. Urážka citu je u Wolkerova těžkou vinou, kterou lze odčinit jen sebeobětováním.

V básni *U roentgenu* Wolker usiluje o moderní sociální baladu. Její dramatičnost je protikladem k civilnímu, strohému prostředí nemocnice, které je vysloveně nepoetické. Námět této balady je na první pohled všední; jde o lékařskou prohlídku, avšak děj je stupňován až k překvapivému, netradičnímu konci – tím je závěrečný nálezn, který lékař konstatuje slovy: „Nejhlouběj, chudý, vidím nenávnst.“¹⁹¹

¹⁸⁸ fragment básně bez názvu, vznikl při pobytu v Tatranské Poljance

¹⁸⁹ zde se nechal inspirovat vlivem romantismu, konkrétně básní *Skládání o starém námořníku* anglického básníka S. T. Coleridge z konce 18. století.

¹⁹⁰ Soldan 1964, s. 141

¹⁹¹ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 191

10.2. BÁSNĚ Z OBDOBÍ NEMOCI

Zastavil jsem se já

a pode mnou stanula zem,

jen nebe jde stále dál

a toho už nedojdem.¹⁹²

„Smrti se nebojím, smrt není zlá“¹⁹³

Nyní se budeme věnovat básním, které vznikly za Wolkerova pobytu ve Vysokých Tatrách. Jsou jich téměř dvě desítky. Wolker je většinou přímo v rukopisu označil datem, proto u většiny z nich známe přesně den, kdy vznikly.

Přestože nemůžeme čekat, že tyto básně budou přímým popisem událostí, je pravděpodobné, že se v nich odráží pocity autora, které v té době prožíval. Nejen tedy vzpomínky Z. Wolkerové, ale i básníková tvorba nám může posloužit jako pramen při rekonstrukci tohoto období. Nechme se jimi vést.

Na začátku svého pobytu, ještě než se usídlil v sanatoriu v Poliance, napsal Wolker báseň *Nemocný*. V ní si stěžuje na osamělost ve své nemoci: „*Ó tího choroby, - je nejtěžší z tvých ran, / že člověk bolestmi je k sobě připoután / a v potácivých dnech, jež jdou neznámo kam, / je sebou obklopen a v sobě strašně sám.*“¹⁹⁴

Jak jsme již uvedli, během pobytu v Tatrách se na zdravotním stavu Jiřího Wolkerera podepsaly různé komplikace ztěžující průběh choroby, ale také samota a odloučení od rodiny, přátel a pocit, že stojí nyní mimo centrum literárního dění a nemůže pracovat tak, jak by si byl přál. Přesto se Wolker nevzdával a pokud mu to nemoc dovozovala, psal svým přátelům do Prahy, posílal jim své verše a žádal je, aby mu posílali různé novinky, ale i knihy a časopisy. Až do poslední chvíle se snažil být v obraze a neztrácet kontakt s uměleckými kruhy.

¹⁹² Wolkerova báseň *Tři poutníci*

¹⁹³ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 199

¹⁹⁴ tamtéž, s. 186

Z období, kdy básníka sužovaly horečky, pochází fragment básně: „*Horečka zelené oči má...*“ a v říjnu, kdy se mu opět přitížilo píše v básni U rentgenu: *Pane doktore, tak těžko mi je, / jako bych v prsou olovo měl a zmije...*“¹⁹⁵

V listopadu nabrala nemoc rychlejší spád a již 5.11. posílá Wolker Pišovi báseň Umírající, aby ji předal J. Horovi k otištění v Rudém právu. Hora ani Piša však nevěřili, že Wolkerův stav je tolik vážný a báseň neotiskli ze strachu, aby nepůsobila jako autorova póza.

Tato báseň reflektuje autorovy pocity zmaru, stesk a prázdnotu poté, co napsal své dívce, aby na něho již nečekala. Odráží se v ní však i smíření s osudem, statečnost nést svůj úděl až do konce.

8.11. sepsal Jiří Wolker svou závěť. Svého přítele A.M.Píšu v jednom z dopisů prosí, aby se v případě, že se s ním něco stane, ujal jeho rukopisů. 14.listopadu naposledy píše domů, jeho korespondence s přáteli a známými však ještě pár dnů pokračovala i přes lékařský zákaz. 28.11. dojednává s nakladatelem Petrem vydání své knihy balad, ale v týž den napsal také svůj epitaf a báseň Na nemocniční postel padá svět. V ní se odráží zoufalství, které na autora dopadalo, když viděl, že nemůže a nebude moci dál bojovat za své sny: „*Proč nemohu jít svámi, soudruzi? / Proč musím umírat, když chtěl jsem padnouti?*“

A tímto dnem se také uzavřelo jeho umělecké dílo. O den později napsal ještě jeden dopis Marii Koldové. Byl to pravděpodobně nejen poslední dopis, ale spolu s věnováním, které jí prý s vypětím sil zapsal do knihy určené jako dárek k Vánocům, i jeho poslední literární počín.

Přesto, že se Jiřímu Wolkerovi nepodařilo vykonat všechno, co zamýšlel, jeho dílo tvoří celkem ucelený soubor vyjadřující jeho politické naděje, myšlení a pocity celé jeho generace. Jeho básně dosáhly širokého ohlasu a pronikly k lidem mnoha generací. Přestože Wolkerovo dílo je odrazem jednoho období v naší historii, není to dílo mrtvé. Naopak, jeho myšlenky mají své kouzlo i dnes.

¹⁹⁵ WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952. s. 191

10.3. DODATEK

.../ veliký zázrak stal se na zemi. / Mám srdce – a srdce mé tluče, / mám oči - a oči mé vidí.¹⁹⁶

Zbývá nám zodpovědět si otázku, co zapříčinilo, že je Wolker u čtenářů stále oblíbený? Odpovědí nám může být dopis neznámé slečny, který přišel Wolkerovi do Poljanky. Neznámá píše: Je mi 17 let a jmenuji se Jarmila... Je to divné, že Vám píši. Ani mne neznáte. Ale já Vás znám. Zním Vaše básně. Když vyšla Vaše první kniha, přečetla jsem ji trpělivě, ale nepochopila jsem ji. Byla jsem ještě příliš mladá. A tak jsem čekala, až dospěji. Lidé mi o Vás vyprávěli, poslouchala jsem je /.../ Ale pořád jsem nerozuměla Vaším básním. Až jednou! A to bylo krásné. Pochopila jsem nejen Vás, ale pochopila jsem vůbec, co je to **básník**. – Pak jsme psaly ve škole improvizaci na Vaše „Věci“. Psala jsem to tak ráda, víte, bylo to, jako bych mluvila s Vámi. A víte, proč jste mi tak blízko? Protože umíte tak krásně vyslovit to, co já dovedu pouze tiše mysliti...¹⁹⁷

A to je přesně ten důvod, svou blízkostí, sdílností je pro čtenáře Wolker stále živý. Při čtení jeho básní máme pocit, jako by byl náš kamarád, jako bychom ho dobře znali. Wolker uměl projevit radost ze života, a zachytit jeho prchavost.

Jiný důvod můžeme najít v samotné osobě básníkově. Již za svého života byl oceňován pro svůj talent, píli, osobitost a opravdovost svého přesvědčení. Věřil, že jeho práce má smysl, snažil se nepodléhat módám, a držel se svého postoje k životu a ke světu. Doklad o tom nalezneme v nejen v tvorbě, ale i ve Wolkerově korespondenci. 15.10.1923 píše z Tatranské Polianky Marii Kubíkové: „Jsme typickými lidičky 20. století. Kdybychom si nenaříkali, necítili bychom se dosti moderními. A ono, má milá, jen trpěti nepravostmi světa nestačí, neboť to nic nepomůže.“ Vidíme, že ani v období nemoci nechtěl jen nečinně sedět a stále mu záleželo na okolním světě.

¹⁹⁶ Wolker, úryvek z b. Chlapec

¹⁹⁷ Tento dopis je podle autorů knihy Den se mi v rukou přelomil, s. 265, k dohledání v pozůstalosti ve složce nadepsané „dramatická umělkyně Jarmila Bechyňová“.

11. JIŘÍ WOLKER DNES

socha Jiřího Wolker v Prostějově¹⁹⁸

O tom, že Jiří Wolker nezapadl v zapomnění jeho odkaz je stále živý, svědčí pozornost, s jakou se k němu lidé stále vracejí.

Dnes je jedním z nejdůležitějších zdrojů informací internet. Tam nalezneme velké množství odkazů věnovaných jak Wolkerově osobě, tak jeho dílu. Obě jeho sbírky jsou na internetu k dispozici v plném rozsahu, stejně tak jeho prozaická tvorba, především pohádky.

Překvapivé je, jak často se Wolkerovy básně objevují na webových stránkách dnešních –náciletých. Takové odkazy, kterých je na internetu k nalezení velmi mnoho, často obsahují i stručný životopis či citáty z Wolkerovy tvorby. Bývá připojen i krátký komentář, často reflektující básníkovu smrt, která vzbuzuje sympatie a soucit. Uvádíme zde jeden příspěvek za všechny, komentář jistě slechny s přezdívkou Elizabeth, který si zapsala před třemi lety¹⁹⁹: "Na hodině literatury jsme brali Jiřího Wolker. Naději české poezie na začátku 20. století. Bohužel umřel velmi mladý, ve 24 letech. Já poezii nevyhledávám, ale občas mě něco fakt zaujme. Dnes mě zaujala balada od Wolker. Dřív jsem neměla ani potuchy, že existuje. Teď mě fascinuje. Smířil se se svou smrtí. Věděl, že umírá. A tak napsal své nejlepší básně."²⁰⁰

A s takovýmto nebo podobným pohledem se setkáváme na mnoha internetových stránkách, kde mladí lidé vyjadřují své názory na literaturu.

¹⁹⁸ Michal Mañas (User:snek01). Statue of Czech poet en:Jiří Wolker in Prostějov. [online]. 20.7.2007. Dostupné na www.cs.wikipedia.org/wiki/Jiří_Wolker

¹⁹⁹ Tehdy studentka střední školy.

²⁰⁰ Elizabeth. Jiří Wolker umírající . [online]. 2. května 2007. Dostupné na www.smajlice.blog.cz/0705/nadhera-jiri-wolker-umirajici.

Myslíme si, že tyto příspěvky nejlépe dokazují to, že Jiří Wolker oslovuje svou poezií i dnešní mladou generaci.

Česká televize v roce 2001 poprvé odvysílala dokument *Den se mi v ruku přelomil*, z cyklu Předčasná úmrtí. Ten se však zaměřuje více na tragický básníkův osud, než na jeho osobu.

Scénář dokumentu vznikl pravděpodobně na základě inspirace stejnojmennou, již zmiňovanou knihou B. Hlinky a fotografa J. Všetěčky, kteří zachytili vzpomínky na Wolkera v celé šíři. Jejím základem jsou dobové fotografie doplněné úryvky z Wolkerovy tvorby, především z poezie. Kniha reflektuje básníkův život z různých pohledů a je doplněna o korespondenci, i tu dosud nepublikovanou. Zajisté velký přínos této knize zajistily vzpomínky současníků, především dívek a žen, jejichž osud se na různě dlouhou dobu spojil s osudem Jiřího Wolkera. Autoři této dokumentární knihy se s některými Wolkerovými láskami či jen přítelkyněmi sešli nebo s nimi vyměnili několik dopisů, aby mohli realističtěji vyličit skutečnost.

Zůstaneme-li u knižních titulů, za zmínku stojí kniha *A noc je dnes nahá*, obsahuje tři části: reflexi tvorby Jiřího Wolkera od Jiřiny Hůrkové, výbor z básní, povídek a korespondence Jiřího Wolkera a krátkou úvahu vydavatele knihy Michala Huvara s interview s Janou Paulovou. Ta totiž v roce 1980 v divadlech *Reduta* a *Viola* účinkovala v pořadu věnovaném Jiřímu Wolkerovi. Za doprovodu pianisty a hudebního skladatele Milana Svobody interpretovala Wolkerovy texty a hudební záznam tohoto pořadu je zachycen na CD, které je přílohou této knihy.

Při výčtu uměleckých a kulturních akcí nesmíme zapomenout na akci Wolkerův Prostějov, kterou si Wolkera již od 1957 připomínají v jeho rodném městě. Wolkerův Prostějov je přehlídkou nejlepších sólových recitátorů a divadel poezie v České republice. Zatímco dříve si účastníci museli povinně vybrat z předem určeného okruhu básní Jiřího Wolkera, dnes recitují na jevišti Městského divadla v Prostějově texty z poezie nebo prózy z české či světové literatury na základě vlastního výběru.

Podobná recitační soutěž se na Wolkerovu počest po léta konala v Tatranské Poliance, kde se básník v roce 1923 léčil. Také zdejší léčebný ústav nese Wolkerovo jméno.

V Prostějově si Wolkera kromě recitační soutěže připomínají i bustou na jeho rodném domě, v parku můžeme obdivovat jeho sochu, Wolkerovo jméno nese místní gymnázium a v roce stého výročí narození Jiřího Wolkera zpřístupnilo Muzeum Prostějovska novou stálou expozici věnovanou tomuto básníkovi. Část expozice tvoří zařízený pokoj s pianem, na které Wolker hrával a další část je klasická muzejní výstava dokumentů a předmětů z básníkovy pozůstalosti. Expozice sleduje celý básníkův život, jak osobní, tak literární, zaměřuje se na jeho přátele a lásky, na jeho skautské i společenské aktivity

a závěr expozice je věnován období nemoci, ohlasům na jeho tvorbu a bojům o jeho dílo, které do dnešních dní vyšlo v mnoha vydáních a překladech.²⁰¹

Na druhou stranu, po roce 1989 se objevily tendence redukovat zdůrazňování osoby Jiřího Wolker, a proto *Cena Jiřího Wolker*, ocenění mladým literátům, nese nyní název Cena Jiřího Ortena, stejně tak pražské *Divadlo Jiřího Wolker* bylo v roce 1991 přejmenováno na *Divadlo v Dlouhé*.

²⁰¹ Autor???. c2010 -2010. *Jiří Wolker* [online]. Dostupné na www.muzeumpv.cz/html/jioi_wolker.html

12. ZÁVĚR

Předkládaná práce si kladla za úkol pohlédnout na osobnost Jiřího Wolкера a jeho dílo z pohledu dneška, s cílem zodpovědět si otázku, čím si Wolker zajistil a udržel svou popularitu u čtenářů.

Je třeba si uvědomit, že dnešní obraz Jiřího Wolкера je tvořen jednak osobností básníka samého, jeho přínosem do české literatury, ale také tím, co o něm napsali nebo řekli druzí. Snažili jsme se předkládat a konfrontovat různé pohledy na jeho osobu a dílo, od doby vydání první sbírky až po současnost, přitom jsme se, především v období od padesátých do osmdesátých let, setkávaly s pracemi se silným ideologickým podtextem. Naštěstí ani tyto politicky zabarvené polemiky jeho dílu neuškodily natolik, aby upadlo v nemilost nebo v zapomnění.

Při pohledu na Wolkerovu tvorbu jsme zjistili, že jeho poezie, i přes prokazatelný vliv doby, zobrazuje poznání a sebeuvědomění moderního člověka, které je všeobecně platné. Dodnes oslovuje čtenáře společnou touhou po štěstí a spravedlnosti ve světě. Wolker tak navíc činí konkrétními obrazy, které mají blízko k lidovým motivům, ale nepostrádají hluboký emocionální náboj. Síla Wolkerovy poezie proto tkví především v její široké sdělnosti a nadčasovosti.

13. POUŽITÁ LITERATURA

PRIMÁRNÍ PRAMENY

- WOLKER, Jiří. *Host do domu*. Praha: Československý spisovatel, 1973.
- WOLKER, Jiří. *Těžká hodina*. Praha: Orbis, 1986.
- WOLKER, Jiří. *Básně*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1952.
- WOLKER, Jiří. *Do boje, láske, leť*. Praha: Odeon, 1975.
- WOLKER, Jiří. *Zasvěcování srdce*. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- WOLKER, Jiří. *Těm, kterým patřím*.
- WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce veršem*. Praha: SNKLHU, 1954a. Edice Knihovna klasiků.
- WOLKER, Jiří. *Mladistvé práce prózou*. Praha: SNKLHU, 1954b. Edice Knihovna klasiků.
- WOLKER, Jiří. *Dopisy*. Československý spisovatel, Praha 1984.
- WOLKER, Jiří. *Listy přáteli*.
- WOLKER, Jiří. *Dílo Jiřího Wolkra I*. Václav Petr, Praha 1941a.
- WOLKER, Jiří. *Dílo Jiřího Wolkra II*. Václav Petr, Praha 1941b.
- WOLKER, Jiří. *Proletářská poezie*. In Var I, s. 271-5, 1. 4. 1922.
- WOLKER, Jiří. *Dnešek je jistě nesmírný zázrak*. Praha: Protis, 2006.
- WOLKER, Jiří. *Těm, kterým patřím. Skautské deníky 2*. Praha 1997.
- WOLKER, Jiří *Proletář.umění, Próza a divadel.hry*. Praha, 1954.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

Články a monografie

- Avantgarda* I, 1925, č. 3. V knize *Stati o literatuře*. Tamtéž, s. 81–87.
- BLAŽÍČEK, P.: *Obrazné pojmenování v poezii J. Wolkra*. Česká literatura 1957.
- FUČÍK, B. *Rodná krajina básníkov*. Triáda, Praha 2003
- FUČÍK, J. *Stati o literatuře*. Dílo J. Fučíka VI. Svoboda, Praha 1951.
- FRAENKL, Pavel: „Poznání světa v díle Jiřího Wolker“, *Host* 4, 1924–1925.
- HAVLÍK Přemysl. *Předčasná úmrtí*. The World Circle Foundation, Praha 2002.
- HLINKA Bohuslav. *Den se mi v rukou přelomil*.
- Hlz, F. (= B. Fučík, F. Halas, P. Levit, V. Závada): *Jiří Wolker po deseti letech* (Listy pro umění a kritiku 1934)
- KALISTA, Zdeněk. *Kamarád Wolker*. Václav Petr, Praha 1933.
- MAREK, Pavel (ed.): *Jiří Wolker ve vzpomínkách současníků*. Melantrich, Praha 1990.
- NEZVAL, Vítězslav. *Jiří Wolker*. Praha, 1925.
- NEZVAL, Vítězslav. *Jiří Wolker*. Praha, 1964. z přednášky *Deset let od Wolkerovy smrti*.
- NEZVAL, Vítězslav. *Z mého života*. Československý spisovatel, Praha 1959.
- NOR, A. C. *Jiří Wolker, básník a člověk*. Praha, 1947.
- „O nejmladší poezii české“, O. Girgal, Praha 1928. V knize *Studie z české literatury*. ČS, Praha 1961.

- PEKÁREK, V. *Z literárního života*. Praha 1948.
- SEIFERT J.. *Všecky krásy světa*. Praha: Československý spisovatel, 1982.
- SOLDAN, Fedor. *Jiří Wolker*. Československý spisovatel, Praha 1964.
- SVOBODA Jiří. *...básník, jenž miloval svět*. Praha ???
- SVOBODA, Jiří. *Jiří Wolker fiktivní a autentický*. In: Sborník příspěvků přednesených na třetím mezioborovém sympoziu *Česká kultura a umění ve 20. století* věnovaném tématu *Omyly a objevy v umění 20. století*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
- ŠALDA, F. X.: *Básnický typ Jiřího Wolkra* Prosloveno úvodem k Wolkrovu matiné dne 10. února 1929. *Šaldův Zápisník* 1, 1928–1929, č. 5/6, s. 174–187.
- „Umění všední či nedělní“, *Var* I, 1922, č. 8, s. 251–254.
- VALENTA Edvard. *Život samé psaní*. Symposium, Praha 1970.
- Václavek, Bedřich, *Československé noviny*, 17. 12. 1922; Hora, Josef, *Rudé právo*, 27. 11. 1922, s. 3.
- VLAŠÍN, Štěpán: *Jiří Wolker*. Melantrich, Praha 1974.
- VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Wolker*, Melantrich, Praha 1980, 2. vyd
- „Význam Wolkerova odkazu“, *Doba* I, 1934, č. 5, s. 68–73; č. 6, s. 86–91.
- WOLKEROVÁ, Zdena: *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*. Václav Petr, Praha 1937.
- WOLKEROVÁ, Zdena: *Jiří Wolker ve vzpomínkách své matky*. 2. vyd. Václav Petr, Praha 1951.

Sborníky, dějiny, slovníky

- BURIÁNEK, F. *Česká literatura 1.pol. XX.stol.* Československý spisovatel, Praha, 1981.
- Čeští spis. 20.stol.* autor. Kol.aut. za redakce M. Blahynky, Stráž, Plzeň, 1985.
- CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do roku 1945*.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Česká literatura od počátků k dnešku*, Nakladatelství Lidové noviny, 2006.
- NOVÁK, Arne – Novák, J. V. *Přehledné dějiny české literatury*. Brno, Atlantis 1997.
- Dějiny české literatury IV*. Praha: Viktoria Publishing, 1995
- JANOUŠEK, Pavel a kol.: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945/díl 2, M – Ž*, Brána, Praha 1998.

Korespondence

- BIEBL, Konstantin – WOLKER, Jiří: *Listy dvou básníků*. (ed. Wolkrová, Zdena a Kühndel, Jan). Československý spisovatel, Praha 1953.
- BLAŽÍČEK, P. *Z korespondence JW s A. Dokoupilem*; *Česká lit.* 6, 1958, č.2, s.211-231.
- Korespondence Jiřího Wolker s Antonínem Dokoupilem*. *Česká literatura* 6, 1958, č. 2, červen, s. 211–231.
- WOLKER, Jiří. *Korespondence s rodiči*. ČS, Praha, 1952.
- WOLKER, Jiří. *Listy přáteli*. Praha, Československý spisovatel, 1950.

webové stránky

- Krátce z regionu. [online]. c2000-2005. 2005 [cit 2008-06-18] Dostupné na www.prostejovskyy.denik.cz/kratce/kratce_region/51536.html

RESUMÉ

Jiří Wolker, básník narozený na počátku dvacátého století, zaujímá v české literatuře velmi specifické postavení. Od počátku byly jeho práce hodnoceny kontroverzně, v roce 1925 tyto kritiky vyústily v tzv. *Boj o Wolkeru*.

Wolker je označován jako proletářský básník, přestože jeho tvorba daleko přesahuje tuto definici. Hlavním důvodem polemik nad jeho dílem byla interpretace básní a jeho poměr k proletářské literatuře.

Již za svého života byl oceňován pro svůj talent, píli, osobitost a opravdovost svého přesvědčení. Věřil, že jeho práce má smysl, snažil se nepodléhat módám, a držel se svého postoje k životu a ke světu. Zemřel ve věku 24 let, napsal dvě sbírky a několik povídek.

Tato práce se zabývá osobností a dílem Jiřího Wolkeru, s cílem definovat jeho současný obraz.

SUMMARY

Jiří Wolker, a poet born at the beginning of the 20th century, enjoyed great popularity among literary critics as well as readers.

The reception of his work was marked with controversial interpretations, which resulted in the critical movement *Dosti Wolkeru* (Enough Wolker) in 1925.

Wolker's work has been described as „Proletarian“, but his lyrical writings achieved high quality and there is much more in it.

Jiří Wolker had been appreciated as a very talented and hard-working personality. He believed his work had a purpose at the same time he remained true to his principles. He died at the age of 24. By that time, he wrote 2 collections of poems and a few short stories.

This work focuses on Wolker's personality and his work in order to define how people perceive him nowadays.

14. KLÍČOVÁ SLOVA

proletářská poezie

Jiří Wolker

Literární skupina

Devětsil

Wolkerův kult